

RĪGAS DOMES
LABKLĀJĪBAS
DEPARTAMENTS

PĒTĪJUMS “KAS TRAUCĒ RĪGAI KĻŪT PAR PIEEJAMĀKO PILSĒTU EIROPĀ?”

GALA ZIŅOJUMS

SIA „Projektu un kvalitātes vadība”
Rīga, 2022.gads

SATURS

SATURS	2
JĒDZIENU UN SAĪSINĀJUMU SKAIDROJUMS	4
IEVADS	5
PĒTĪJUMĀ IZMANTOTĀS METODES	6
1. PIEEJAMĪBAS NORMATĪVAIS REGULĒJUMS	8
1.1. Starptautiskais regulējums	8
1.2. Nacionālais vides pieejamības normatīvais regulējums.....	13
1.2.1. Plānošanas dokumenti, kuri regulē vides pieejamību.....	13
1.2.2. Normatīvie akti, kas regulē informācijas pieejamību tīmekļvietnēs.....	15
1.2.3. Ēku, infrastruktūras un pakalpojumu pieejamību reglamentējoši normatīvie dokumenti	17
1.2.4. Sabiedriskā transporta pieejamību reglamentējoši normatīvie dokumenti	33
1.3. Vides pieejamības normatīvais regulējums Rīgā	36
2. VIDES UN PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBAS NENODROŠINĀŠANAS VEIDI.....	42
3. VIDES UN PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBAS NENODROŠINĀŠANAS CĒLOŅI.....	44
3.1. Cēloņu kopsavilkums.....	44
3.2. Sabiedrības līmenis	46
3.3. Valsts un pašvaldības līmenis	50
3.3.1. Regulējums un tā piemērošana	50
3.3.2. Objekti valsts un pašvaldības atbildības sfērā un priekšzīme.....	61
3.4. Īpašnieku un projektētāju līmenis	66
3.4.1. Objektīvi ierobežojošie faktori.....	66
3.4.2. Redzējums, izpratne un attieksme.....	71
3.5. Mērķgrupas līmenis	85
4. SITUĀCIJU PIEMĒRI: GADĪJUMU ANALĪZES REZULTĀTI	87
4.1. Sociālā māja Mežrozīšu ielā 43	87
4.2. Biznesa un tirdzniecības centrs “Origo” Satekles ielā 2b	90
4.3. Sabiedriskās tualetes Rīgā.....	92
SECINĀJUMI.....	94
Pārmaiņas sabiedrībā kopumā.....	94
Nozīmīgākās problēmas.....	95
Tiesību akti.....	96

REKOMENDĀCIJAS	97
Holistiska vīzija, samērīgums un pilsētas prioritātes	97
Rīgas pašvaldības īpašumi un infrastruktūra.....	99
Citi īpašnieki	101
Tiesību akti.....	102

JĒDZIENU UN SAĪSINĀJUMU SKAIDROJUMS

ANO	–	Apvienoto Nāciju Organizācija
Apeirons	–	Invalīdu un viņu draugu apvienība “Apeirons”
BREEAM	–	Ēku pētniecības iestādes vides novērtējuma metode (Building Research Establishment Environmental Assessment Method)
CSDD	–	Ceļu satiksmes drošības direkcija
ES	–	Eiropas Savienība
GRT	–	Garīga rakstura traucējumi
IKT	–	Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
LBN-200-21	–	Būvju vispārīgo prasību būvnormatīvs
LM	–	Labklājības ministrija
LOV	–	Latvijas Olimpiskā vienība
LVS190-7:2002	–	Latvijas valsts standarts “Vienlīmeņa autostāvvietu projektēšanas noteikumi”
LVS 200-1:2009	–	Viesnīcu valsts standarts
MK	–	Ministru Kabinets
MS	–	Microsoft
PVN	–	Pievienotās vērtības nodoklis
Sustento	–	Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija “Sustento”
SIA	–	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
UNESCO	–	Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija
VDEĀVK	–	Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija
VEF	–	Vēsturiski - Valsts elektrotehniskā fabrika. Šeit VEF Kultūras pils
VUGD	–	Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests
WCAG 2.03	–	Tīmekļa satura pieejamības vadlīnijas

IEVADS

Gan valsts līmenī, gan Rīgas valstspilsētas pašvaldībā ir izstrādāti normatīvie akti, kas paredz nodrošināt vides un pakalpojumu pieejamību cilvēkiem ar invaliditāti.

Tomēr, kā konstatējusi Rīgas dome, lai arī likumi, Ministru kabineta noteikumi un pašvaldības saistošie noteikumi nosaka normatīvus un standartus vides un pakalpojumu pieejamībai cilvēkiem ar invaliditāti, tomēr praksē vērojama neatbilstība starp minētajiem normatīviem un standartiem un to īstenošanu Rīgas valstspilsētas pašvaldībā.

Līdz ar to pēc Rīgas domes Labklājības departamenta pasūtījuma ir izstrādāts pētījums ar mērķi veikt vides un pakalpojumu pieejamības cilvēkiem ar invaliditāti Rīgas valstspilsētas pašvaldībā analīzi un izstrādāt rekomendācijas pakalpojumu pieejamības šķēršļu pārvarēšanā.

Analīzes ietvaros skatīts normatīvais regulējums, vides un pakalpojuma nenodrošināšanas veidi, kā arī šo problēmu cēloņi. Cēloņi apskatīti vairākos līmeņos, sākot no sabiedrības kopumā, tālāk pievēršoties publiskās pārvaldes līmenim, īpašnieku un projektētāju līmenim, bet noslēdzot ar pašas mērķgrupas – personu ar invaliditāti – līmeni. Pētījuma noslēgumā sniegtas arī trīs gadījumu analīzes, kas raksturo vides un pakalpojumu pieejamību konkrētos objektos (vai vienā gadījumu objektu grupā) Rīgā.

PĒTĪJUMĀ IZMANTOTĀS METODEDES

Pētījuma ietvaros informācija tika iegūta:

- analizējot tiesību aktus;
- veicot intervijas ar ekspertiem, Rīgas domes pārstāvjiem, mērķgrupas pārstāvjiem, kā arī personām, kas atbild par konkrētiem objektiem Rīgā;
- veicot dažādu objektu apsekojumu Rīgā.

Tiesību aktu analīze tika veikta trīs līmeņos – ietverot gan starptautiskā regulējuma analīzi, gan valsts tiesību aktu analīzi, gan Rīgas pašvaldības tiesību aktu analīzi. Analizējamos dokumentus pētnieki vispirms apzināja patstāvīgi, bet vēlāk analīze tika papildināta, balstoties interviju gaitā gūtajā informācijā. Tai skaitā atsevišķi tika analizēti tiesību akti, kas regulē informācijas pieejamību tīmekļvietnēs, un tiesību akti, kas regulē sabiedriskā transporta pieejamību.

Intervijas vispirms tika veiktas ar ekspertiem un atsevišķiem publiskās pārvaldes pārstāvjiem, to gaitā precizējot pētāmo tēmu loku, kā arī identificējot nākamās potenciālās intervējamās, kas varētu papildināt jau iegūto informāciju. Kopumā pētījuma gaitā tika intervēti šādi eksperti un publiskās pārvaldes pārstāvji:

- trīs arhitekti;
- trīs organizāciju, kas pārstāv personas ar invaliditāti (“Sustento”, “Apeirons” un Latvijas Neredzīgo biedrība), pārstāvji;
- vienas valsts institūcijas (Ekonomikas ministrija) pārstāvis;
- viens Rīgas domes deputāts;
- trīs Rīgas domes departamenti, viens dienests, viena pārvalde un viena pašvaldības SIA (Mājokļu un vides departaments, Satiksmes departaments, Pilsētas attīstības departaments, Sociālais dienests, Kapsētu pārvalde, SIA “Rīgas meži”).

Pēc tam tika atlasīti objekti, kuros veikt intervijas un apsekojumus. Ievērojama daļa no šiem objektiem bija tāda, kur pēdējo gadu laikā veiktas rekonstrukcijas, tādējādi ļaujot izvērtēt, kādā mērā šo rekonstrukciju ietveros uzlabojusies vides pieejamība. Kopumā tika apsekoti 16 objekti:

- divi muzeji;
- viens stadions;
- divi parki;
- divas kapsētas;
- viena stacija;
- viens tirgus;
- viena sociālā māja;
- viens tirdzniecības centrs;

- divi restorāni;
- viena valsts iestāde;
- viena viesnīca;
- viens kultūras centrs.

Pēc tam tika intervēta viena persona ar invaliditāti un viena personas ar invaliditāti radniece, lai precizētu situāciju ar to, kā Rīgas publiskā telpa ir pieejama.

Intervijas tika organizētas gan klātienē, gan telefoniski, gan tiešsaistes programmās (*Zoom, MS Teams*). Dalībnieku skaits intervijās bija no viena līdz pieciem. Intervijām ar dalībnieku piekrišanu tika veikti audioieraksti, bet atsevišķos gadījumos videoieraksti. Pēc tam intervijas tika transkribētas un kodētas, nodrošinot, ka raksturīgākie citāti ziņojumā ilustrē katru no vides nepieejamības cēloņiem.

Pētījuma noslēgumā tika identificēti trīs gadījumi, kas apskatīti padziļināti – viena sociālā māja, viens tirdzniecības centrs, kā arī situācija Rīgā ar publiskajām tualetēm, kas pieejamas personām ar invaliditāti.

Balstoties iegūtajā informācijā tika izstrādāti secinājumi un rekomendācijas.

1. PIEEJAMĪBAS NORMATĪVAIS REGULĒJUMS

1.1. Starptautiskais regulējums

Eiropas Sociālā harta, kurai Latvija pievienojās 2002. gadā, kā vienu no obligātajiem Eiropas Kopienas dalībvalstu sociālās politikas principiem min personu ar invaliditāti tiesību uz neatkarību, nediskrimināciju, sociālo integrāciju un līdzdalību sabiedriskajā dzīvē nodrošināšanu.

Savukārt **Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām** 9. pantā noteikts, ka, lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visās dzīves jomās, dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai vienlīdzīgi ar citiem nodrošinātu personām ar invaliditāti pieeju fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģijām un sistēmām, un citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai ko sniedz sabiedrībai gan pilsētās, gan lauku rajonos.

Šie pasākumi, kas ietver pieejamībai traucējošu šķēršļu un barjeru identificēšanu un likvidēšanu, attiecas uz:

1. ēkām, ceļiem, transportu un citiem iekštelpu un āra objektiem, tostarp skolām, mājokļiem, ārstniecības iestādēm un darba vietām;
2. informācijas, sakaru un citiem pakalpojumiem, tostarp elektroniskajiem pakalpojumiem un avārijas dienestiem.

Konvencijas un tās fakultatīvā protokola ratifikācija 2010. gada 1. martā, apliecina Latvijas gatavību radīt un ievērot noteikumus, kas virzīti uz cilvēku ar invaliditāti ekonomisko, sociālo, juridisko un citu tiesību starptautisko standartu ievērošanu.

Vides pieejamība ir iespēja cilvēkiem ar kustību, redzes vai dzirdes traucējumiem pārvietoties vidē atbilstoši plānotajai būves funkcijai. Tomēr visbiežāk tas nozīmē, ka cilvēkiem ar invaliditāti tiek veidota speciāla vide, kas atšķiras no tās, ko lieto pārējie cilvēki. Vides pieejamības kontekstā pieejamība tiek nodrošināta ar speciāli veidotām uzbrauktuvēm, pacelājumiem, veidojot esošās nepieejamās vides adaptāciju. Nodrošinot vides pieejamību, cilvēks var izmantot piedāvātos produktus vai pakalpojumus, bet nejūtas vienlīdzīgi ar pārējiem, jo izmanto savai grupai īpaši sagatavotu risinājumu.

Lai arī konvencijā runājot par vides pieejamību uzsvars likts uz cilvēku ar invaliditāti iekļaušanos sabiedrībā nodrošināšanu, tiek minēts arī jēdziens “universālais dizains”. “Universālais dizains” nozīmē tādu produktu, vides, programmu un pakalpojumu dizainu, kurus, cik vien iespējams, visi cilvēki var izmantot bez pielāgošanas vai īpaša dizaina nepieciešamības. Universālais dizains ietver arī noteiktām personu ar invaliditāti grupām paredzētas atbalsta ierīces, ja tās ir nepieciešamas.

Universālais dizains ietver arī noteiktām personu ar invaliditāti grupām paredzētas atbalsta ierīces, ja tās ir nepieciešamas. Universālais dizains ir stratēģija, kuras mērķis ir izstrādāt un radīt dažādus pakalpojumus, produktus, informāciju un vidi, lai tie pēc iespējas lielākā mērā un neatkarīgāk būtu pieejami, saprotami un lietojami ikvienam, bez nepieciešamības veikt adaptāciju vai radīt speciālu dizainu. Universālā dizaina nolūks ir vienkāršot dzīvi ikvienam, izveidojot vidi, produktus un komunikācijas, kas vienlīdzīgi pieejamas, izmantojamas un saprotamas par zemām izmaksām vai bez jebkādam papildu izmaksām. Tas samazina finansiālo slogu uzņēmējiem un valsts iestādēm, kam vairs nav nepieciešams veidot speciālas programmas un pakalpojumus salīdzinoši nelielām klientu grupām. Universālā dizaina jēdziens veicina uzsvara maiņu, izstrādājot uz patērētāju vērstu dizainu, izvēloties visaptverošu pieeju un nosakot mērķi pielāgoties visu vecumu, augumu un spēju cilvēku vajadzībām, ieskaitot pārmaiņām, ko cilvēki piedzīvo mūža garumā.

Universālajā dizainā tiek izmantoti septiņi pamatprincipi, kas izstrādāti 1997. gadā Amerikas Savienotajās valstīs. Šo principu uzdevums ir veidot labāku sapratni par universālo dizainu un tā izmantošanas iespējām. Tāpat šie pamatprincipi izmantojami, lai novērtētu jau esošos universālā dizaina produktus, mērķtiecīgi virzītu jaunu produktu un pieeju izveidi, kā arī izglītotu gan dizainerus, gan lietotājus par to, kādiem jābūt universālā dizaina piedāvātajiem risinājumiem:

1. princips – **pielietojuma taisnīgums**, kas nozīmē vienlīdzības nodrošināšanu, neviena lietotāja nenoniecīnāšanu un nepazemošanu, kā arī segregācijas izslēgšanu.
2. princips – **daudzveidīga izmantošana**, kas nozīmē pielietojumu dažādos veidos atkarībā no katra individuālajām spējām.
3. princips – **viegli uztverams pielietojums**, kas nozīmē, ka nepieciešamā informācija par telpu, iekārtu, tehnikas izmantošanu, ir automātiski nojaušama bez īpašas piepūles.
4. princips – **viegli uztverama informācija**, kas nozīmē, ka pielietojums ir viegli saprotams, lietotāja pieredzei, zināšanām, mobilitātei, maņu spējām un valodas prasmei vai koncentrēšanās spēju līmenim ir maza nozīme.
5. princips – **samazināta iespēja kļūdīties**, kas nozīmē, ka tiek samazinātas briesmas un nevēlamas sekas nejaušu vai negaidītu darbību gadījumā.
6. princips – **neliela fiziskā un garīgā piepūle**, kas nozīmē, ka produktīva izmantošana ir ērta, ar minimālu piepūli.
7. princips – **kustībai un izmantošanai atbilstošs telpas izmērs**, kas nozīmē, ka piemērotas telpas un izmērs nodrošināšana vienkāršu piekļuvi un izmantošanu, neskatoties uz lietotāja mobilitāti.

Kā redzams, ar universālo dizainu saprotams plašāks skatījums uz vidi, ne tikai ēku pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti, un tam vajadzētu kļūt par arhitektūras, dizaina un vides plānošanas neatņemamu sastāvdaļu.

Arī 2007.gadā pieņemtā Eiropas Padomes **rezolūcija “Pilnas līdzdalības panākšana ar universālā dizaina palīdzību”** aicina pieņemt Universālo dizainu kā filozofiju un stratēģiju, kas atbalsta pilnīgu personu ar invaliditāti tiesību īstenošanu un uzsver izvairīšanos no jebkāda veida jaunu šķēršļu radīšanas, lai nodrošinātu vienlīdzīgas un demokrātiskas tiesības sabiedrībā visiem cilvēkiem neatkarīgi no vecuma, spējām vai kultūras.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ieviests termins “saprātīgs pielāgojums”, kas nozīmē vajadzīgās un atbilstošās izmaiņas un korekcijas - ja tās konkrētā gadījumā ir nepieciešamas un neuzliek nesamērīgu vai nepamatotu slogu -, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem var izmantot vai īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības”¹. Saprātīgs pielāgojums ir attiecināms tikai uz kāda viena indivīda vajadzību risinājumu konkrētā vidē, piemēram, darba vietā. Šis jēdziens faktiski nav lietojams publiskas telpas kontekstā. Savukārt, lai novērtētu, vai preču vai pakalpojumu atbilstība pieejamības prasībām neuzliek nesamērīgu vai nepamatotu slogu, uzņēmēji un atbildīgās personas ņem vērā šādus aspektus:

- uzņēmuma lielumu un resursus;
- izmaksas, kas saistītas ar atbilstības nodrošināšanu pieejamības prasībām saistībā ar produkta ražošanas kopējām izmaksām vai pakalpojuma piedāvāšanu uzņēmējiem;
- aplēstās izmaksas un ieguvumus attiecībā pret aplēstajiem ieguvumiem personām ar invaliditāti, ņemot vērā konkrētā pakalpojuma vai produkta lietošanas skaitu, biežumu un ilgumu, kā arī labumu un ietekmi sabiedrībai kopumā.

Kad runā par vides pieejamības prasību nodrošināšanu personām ar funkcionāliem traucējumiem, normatīvajos dokumentos tiek lietots arī termins vides pieklūstamība. Tātad, vides pieejamība nozīmē vides/ēku/pakalpojumu pieejamību kopumā, savukārt pieklūstamība nozīmē, ka konkrētajai videi/ ēkai/pakalpojumam ir iespēja fiziski piekļūt un to var lietot, izmantojot vairākus sensoros (redze, dzirde, tauste) kanālus. Tādējādi pieejamība var izslēgt pieklūstamību, savukārt pieklūstamība ietver arī pieejamību.

17.04.2019. Eiropas Parlamenta un Padomes **Direktīva (ES) 2019/882 “Par produktu un pakalpojumu pieklūstamības prasībām”** 64.p. minēts, ka proporcionalitātes apsvērumu dēļ pieklūstamības prasības būtu jāpiemēro tikai tiktāl, ciktāl tās attiecīgajam uzņēmējam nerada nesamērīgu slogu vai tiktāl, ciktāl tās neprasa veikt tādus produktu un pakalpojumu nozīmīgus pārveidojumus, kuru rezultātā tie tiktu būtiski mainīti atbilstoši šai direktīvai. Tomēr būtu jāievieš kontroles mehānismi, lai pārbaudītu, vai pieklūstamības prasību piemērojamības izņēmumi ir pamatoti.

Tāpat minēts, ka būtu jāievēro princips “vispirms domāt par mazajiem uzņēmumiem” un būtu jāņem vērā administratīvais slogs, ar ko saskaras mazie un vidējie uzņēmumi. Tā vietā, lai minētajiem uzņēmumiem paredzētu vispārējus izņēmumus un atkāpes, direktīvā būtu jāparedz uzņēmējiem atviegloti noteikumi attiecībā uz atbilstības novērtēšanu un būtu jānosaka drošības klauzulas. Līdz ar to, kad tiek izstrādāti noteikumi piemērotāko atbilstības novērtēšanas procedūru izvēlei un īstenošanai, būtu jāņem vērā mazo un vidējo uzņēmumu stāvoklis, un pienākumi novērtēt pieklūstamības prasību atbilstību būtu jānosaka tādā apmērā, kādā tie nerada nesamērīgu slogu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Turklāt tirgus uzraudzības iestādēm būtu jārikojas samērīgā veidā atbilstīgi uzņēmumu lielumam un tam, vai tie ražo nelielu sēriju vai individuālus produktus,

---

¹ ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām.

neradot nevajadzīgus šķēršļus maziem un vidējiem uzņēmumiem un neapdraudot sabiedrības interešu aizsardzību (65.p.).

Nesamērīga sloga vispārējais novērtējums būtu jāveic, izmantojot direktīvas VI pielikumā izklāstītos kritērijus.

Arī “Būvniecības likuma” (Stājas spēkā: 01.10.2014.) 9.1. panta 4. daļas 1. punktā ir noteikts, ka atjaunošanas, pārbūves vai restaurācijas gadījumā būvniecības dokumentos atkāpes no būvnormatīvu tehniskajām prasībām, t.sk. vides pieejamības prasībām, ir pieļaujamas, ja attiecīgās prasības tehniski vai funkcionāli nav iespējams ievērot vai tās uzliek būvniecības ierosinātajam nesamērīgu vai nepamatotu slogu. Šādas atkāpes ir jāaskaņo vai jāpamato būvvaldē vai institūcijā, kura pilda būvvaldes funkcijas. Tomēr tie nenosaka kritērijus, kādos gadījumos būvnormatīvu tehnisko prasību ievērošana uzliek būvniecības ierosinātajam nesamērīgu vai nepamatotu slogu.

Lai pārņemtu Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/882 “Par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām” prasības, Labklājības ministrija izstrādājusi jaunu likumu **“Preču un pakalpojumu piekļūstamības likums”**. Likumprojekts pieņemts Ministru kabineta 2022.gada 14.jūlija sēdē un par to vēl ir jālemj un jānobalso Saeimai.

Likums stāsies spēkā no 2025.gada 28.jūnijā. Līdz ar to no minētā datuma Eiropas Savienības iekšējā tirgū, t.sk. Latvijā, noteiktās jomās varēs izplatīt un sniegt tikai piekļūstamas preces un pakalpojumus (t.i., lietojami vairāk kā ar vienu sensoro kanālu):

- Universāldatori (piem., *datori, planšetes, viedtālruni*) un to operētājsistēmas;
- Pašapkalpošanās termināļi (piem., *bankomāti, biļešu automāti, rindas kārtas numuriņu automāti u.c.*);
- E-grāmatas un to E-lasītāji;
- Banku pakalpojumi;
- E-komercija (t.i., iepirkšanās internetā);
- 112 tālrunis;
- Publiskie iepirkumi;
- Gaisa, autobusu, dzelzceļa un ūdensceļu pasažieru pārvadājumu elementi (*piem., tīmekļvietnes, mobilās lietotnes, elektroniskās biļetes, pārvadājumu pakalpojumu informācija (tostarp reāllaika ceļošanas informācijas), interaktīvi pašapkalpošanās termināļi*);
- Patērētāju galiekārtas elektronisko sakaru pakalpojumiem (*piem., rūteri, modemi*) un elektronisko sakaru pakalpojumi;
- Patērētāju galiekārtas audiovizuālo mediju pakalpojumiem un audiovizuālo mediju pakalpojumi (*piem., elektroniskie raidījumu apraksti, subtitri, audioapraksti, hibrīdtelevīzija, tīmekļvietnes u.c.*).

Tādējādi cilvēki ar redzes, dzirdes, kustību vai garīga rakstura traucējumiem, vecāka gadagājuma cilvēki, cilvēki ar uztveres īpatnībām, lasīšanas grūtībām, autiskā spektra traucējumiem, kā arī cilvēki ar viegliem vai pārejošiem funkcionēšanas ierobežojumiem (piemēram, nedaudz pasliktināta redze vai dzirde, vājums rokās, grūtības saredzēt vai sadzirdēt spožā saulē vai trokšņaina fona apstākļos u.c.) varēs ērtāk lietot minētās preces un pakalpojumus.

1.2. Nacionālais vides pieejamības normatīvais regulējums

1.2.1. Plānošanas dokumenti, kuri regulē vides pieejamību

17.08.2021. MK noteikumi Nr.577 “**Plāns personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju veicināšanai 2021.-2023. gadam**” ir īstermiņa politikas plānošanas dokuments, kurš izstrādāts, lai nodrošinātu invaliditātes rīcībpolitikas attīstību turpmākajiem trīs gadiem, ievērojot ANO Konvencijā noteikto principu ieviešanu, tādējādi pildot uzņemtās starptautiskās saistības. Plānā iekļautie pasākumi vērsti uz **Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.-2027.gadam** minēto uzdevumu un rezultatīvo radītāju sasniegšanu, ņemot vērā horizontālās politikas principa ievērošanu personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju sekmēšanai.

Plāna mērķis ir sekmēt integrētas un personu ar invaliditāti vajadzībām atbilstošas atbalsta sistēmas attīstību. Mērķa sasniegšanai plāns paredz kompleksu pasākumu kopumu starpnozaru līmenī, tostarp invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidošanu, pasākumus personu ar invaliditāti nodarbinātības veicināšanai, invaliditātes seku mazināšanai, vides un pakalpojumu piekļūstamības veicināšanai un sabiedrībā valdošo stereotipu mazināšanai par personām ar invaliditāti. Lai to nodrošinātu, plāns paredz pasākumu kopumu piecos rīcības virzienos:

- 1. Invaliditātes noteikšanas sistēmas pilnveidošana** - šis rīcības virziens paredz pārskatīt invaliditātes noteikšanas sistēmu, nodrošinot invaliditātes statusa sasaisti ar funkcionēšanas spēju novērtēšanu, pilnveidot VDEĀVK ārstu zināšanas par efektīvu invaliditātes ekspertīzes procesa organizēšanu.
- 2. Uz personu ar funkcionēšanas ierobežojumiem vajadzībām mērķētas atbalsta pasākumu sistēmas, t.sk. starpnozaru līmenī attīstīšana** - šis rīcības virziens paredz pilnveidot un attīstīt atbalsta pakalpojumus invaliditātes seku mazināšanai, lai sekmētu personu ar invaliditāti iespējas iekļaušanos sabiedrībā.
- 3. Iekļaujošas nodarbinātības stiprināšana** - šis rīcības virziens paredz pilnveidot individualizētu atbalstu darba meklējumos personām ar invaliditāti, ņemot vērā personas ar invaliditāti funkcionālo traucējumu veidu un funkcionēšanas ierobežojumu smaguma pakāpi.
- 4. Vides un pakalpojumu piekļūstamības nodrošināšana** - šis rīcības virziens paredz pasākumu attīstību, kas sekmē vides un pakalpojumu piekļūstamību, tostarp paplašinot sabiedrības izpratni par vides un pakalpojumu piekļūstamības nozīmi iekļaujošas sabiedrības veidošanai, kā arī attīstīt pakalpojumus, kas nodrošina personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar pārējo sabiedrību būt aktīviem sabiedrības locekļiem.
- 5. Stereotipu un aizspriedumu mazināšana** - šis rīcības virziens paredz pasākumus, kas vērsti uz sabiedrībā valdošo stereotipu mazināšanu un ar invaliditāti saistītu jautājumu aktualizēšanu, veicinot diskusijas ar sabiedrību par dažādiem ar invaliditāti nozīmīgiem jautājumiem.

Tāpat plānā noteikti atbalsta veidi personām ar invaliditāti invaliditātes seku mazināšanai

Monetārs atbalsts	Pakalpojumi un atvieglojumi
<ul style="list-style-type: none"> • Invaliditātes pensija (atkarīga no invaliditātes grupas/cēloņa un apdrošināšanos stāža) • Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts (atkarīgs no invaliditātes grupas/cēloņa un kopš 2021.gada - nodarbinātības fakta) • Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu ar invaliditāti • Īpašas kopšanas pabalsts personām ar ļoti smagu invaliditāti • Pabalsts transporta izdevumu kompensēšanai personām ar invaliditāti, kurām ir apgrūtināta pārvietošanās • Pabalsts personām ar I grupas redzes invaliditāti asistenta pakalpojuma izmantošanai 	<ul style="list-style-type: none"> • Asistenta pakalpojums pašvaldībā un izglītības iestādē • Tehniskie palīglīdzekļi • Surdotulka pakalpojums • Transporta stāvvietu karte • Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtie pakalpojumi • Sociālās integrācijas valsts aģentūras sniegtie pakalpojumi • Deinstitutionalizācija ietvaros sniegtie pakalpojumi • Atbalsts norēķiniem par elektrību personām ar I invaliditātes grupu un ģimenēm, kuras aprūpē bērnu ar invaliditāti • Atvieglojums sauszemes transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesiskās atbildības obligātai apdrošināšanai • Atbrīvojumi no transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa maksāšanas • Veselības aprūpē piemērojamie atvieglojumi pacienta iemaksām • Iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumi • Braukšanas maksas atvieglojumi sabiedriskajā transportā • Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas ietvaros pieejamie atvieglojumi ģimenēm, kuru aprūpē ir bērns ar invaliditāti vai persona ar I vai II invaliditātes grupu līdz 24 gadu vecumam • Pašvaldību nodrošinātie atbalsta pakalpojumi u.c.

Labklājības ministrija “Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam” īstenošanai izstrādājusi arī īstermiņa politikas plānošanas dokumentu “**Plāns sociālo pakalpojumu attīstībai 2021.-2023.gadam**” (30.03.2022. MK rīkojums Nr.231), kurā uzsvars tiek likts uz sabiedrībā balstītu pakalpojumu pieejamības un piekļūstamības attīstību, 2016.gadā uzsāktās deinstitutionalizācija ietvaros īstenojamo pasākumu nodrošināšanu pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, tehnisko palīglīdzekļu pieejamības pilnveidošana u.c. būtiskus pasākumus, kas tostarp ir vērsti uz personu ar invaliditāti iekļaušanu sabiedrībā.

Tapāt LM izstrādājusi īstermiņa politikas plānošanas dokumentu “**Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024.gadam**” (17.09.2021. MK rīkojums Nr.657), kura mērķis ir noteikt minimālo ienākumu atbalsta sistēmas parametru noteikšanas kritērijus un metodoloģisko pamatojumu, ņemot vērā sociālekonomisko situāciju valstī.

1.2.2. Normatīvie akti, kas regulē informācijas pieejamību tīmekļvietnēs

2016. gada 26.oktobrī pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/2102 **par publiskā sektora struktūru tīmekļvietņu un mobilo lietotņu piekļūstamību**. Tās mērķis ir padarīt publiskā sektora tīmekļvietnes un mobilās lietotnes piekļūstamākas un saskaņot atšķirīgos standartus Eiropas Savienībā, tādējādi samazinot šķēršļus ar piekļūstamību saistītu produktu un pakalpojumu izstrādātājiem. Tas ļauj ES iedzīvotājiem, jo īpaši personām ar invaliditāti, iegūt labāku piekļuvi publiskajiem pakalpojumiem.

Līdz ar to ES dalībvalstīm ir jānodrošina, ka publiskā sektora struktūru tīmekļvietnes un mobilās lietotnes ir piekļūstamākas, jo īpaši personām ar invaliditāti, padarot tās viņām uztveramas, darbināmas, saprotamas un robustas.

Līdz ar to 2020. gada 14. jūlijā pieņemti **MK noteikumi Nr. 445 “Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā”**. Noteikumi attiecas uz tiešās pārvaldes iestādēm, pašvaldībām un tiešās pārvaldes iestāžu un pašvaldību padotībā esošajām institūcijām, uz biedrībām un nodibinājumiem, kas īsteno valsts pārvaldes funkcijas un uzdevumus, kā arī uz tādām privāto tiesību juridiskajām personām, kuras atbilst visiem šādiem kritērijiem:

- ir nodibinātas vai darbojas, lai apmierinātu sabiedrības vajadzības, kas nav komerciāla vai rūpnieciska rakstura (2.1.p.);
- atrodas publiskas personas vai tās institūcijas padotībā vai izšķirošā ietekmē vai šiem kritērijiem atbilstošas privāto tiesību juridiskās personas izšķirošā ietekmē (šī ietekme izpaužas kā balsstiesību vairākums pārraudzības institūcijas vai izpildinstitūcijas locekļu ievēlēšanā vai vadības iecelšanā) vai šīs privāto tiesību juridiskās personas darbību vairāk nekā par 50 % finansē publiska persona, tās institūcija vai cita šiem kritērijiem atbilstoša privāto tiesību juridiskā persona (2.2.p.).

Noteikumos minēts, ka iestādes oficiālajai tīmekļvietnei jānodrošina informāciju par iestādes atrašanās vietu, nokļūšanas iespējām, iestādes pieejamības nodrošinājumu personām ar īpašām vajadzībām (tai skaitā ēkas ieejas fotoattēlu), kā arī iestādes atrašanās vietas attēlojumu kartē atbilstoši tīmekļvietnes tehniskajām iespējām (20.2.3.p.). Savukārt sadaļā “Viegli lasīt” iekļauj īsu aprakstošu informāciju par iestādi un citu iestādes klientiem nepieciešamu informāciju vieglajā valodā (20.10.p.).

22.punktā noteikts, ka iestāde nodrošina tīmekļvietnes un mobilās lietotnes piekļūstamību, ievērojot šādus principus:

- **uztveramība** – informācija un lietotāja saskarnes sastāvdaļas tiek pasniegtas lietotājiem viegli uztveramā veidā;
- **darbināmība** – lietotāja saskarnes sastāvdaļas un navigācija ir darbināma;
- **saprotamība** – informācijai un lietotāja saskarnes izmantošanai jābūt saprotamai;
- **robustums** – saturs ir pietiekami robusts, lai dažādi lietotāju aģenti (tostarp atbalsta tehnoloģijas) to varētu ticami interpretēt.

Tāpat noteikumos aprakstīta piekļūstamības prasību īstenošanas uzraudzību (26.p.) – iestāde reizi gadā līdz attiecīgā gada 22. decembrim veic izlasē iekļauto iestāžu tīmekļvietņu vienkāršoto izvērtēšanu. Vienkāršoto izvērtēšanu veic maksimāli aptverot šādas lietotāju piekļūstamības īpašās vajadzības:

1. lietot bez redzes uztveres;
2. lietot ar vāju redzes uztveri;
3. lietot bez krāsu uztveres;
4. lietot bez dzirdes uztveres;
5. lietot ar vāju dzirdes uztveri;
6. lietot ar balsi;
7. lietot, ja ir vājināta roku darbības spēja vai spēks;
8. minimalizēt gaismjutības lēkmju izraisītājus;
9. lietot, ja ir vāja izziņas spēja.

14.07.2020. **MK noteikumu Nr. 402 “Valsts pārvaldes epakalpojumu noteikumi”** 5.punktā minēts, ka pakalpojuma elektronizācijā tiek ņemtas vērā klientu vajadzības, ievērojot lietotājiorientētu pieeju un iteratīvas izstrādes principu saskaņā ar **Latvijas nacionālā standarta LVS EN ISO 9241-210:2016 “Cilvēka un sistēmas mijiedarbības ergonomika”** 210. daļu “Cilvēkorientēta interaktīvo sistēmu projektēšana”, kas nozīmē, ka Izstrādājot jaunu tīmekļvietni vai mobilo lietotni, jānodrošina iteratīva izstrāde un testēšana ar gala lietotājiem.

Mājaslapa jāizstrādā atbilstoši WCAG 2.03 standartiem un standarta **EN 301549:2017 “IKT produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasības Eiropas publiskajos iepirkumos”** 9., 10. 11.nodaļai, nodrošinot informācijas pieejamību arī cilvēkiem, kuri izmanto runas sintēzes programmu.

1.2.3. Ēku, infrastruktūras un pakalpojumu pieejamību reglamentējoši normatīvie dokumenti

Lielākā daļa vides pieejamības noteikumu iekļauti normatīvajos aktos, kuri saistīti ar ēku un infrastruktūras izbūvi un ekspluatāciju.

19.10.2021. **MK noteikumi Nr.693 “Būvju vispārīgo prasību būvnormatīvs LBN 200-21”**, kuri izdoti saskaņā ar Būvniecības likuma 5. panta pirmās daļas 3. punktu. Noteikumi nosaka prasības, kādas ievēro, projektējot ēkas, stadionus, arēnas, brīvdabas estrādes un citas brīvdabas izklaides būves, kā arī prasības to novietošanai, jaunai būvniecībai, atjaunošanai, pārbūvei un restaurācijai. Stājoties spēkā šiem MK noteikumiem, spēku zaudēja:

- 30.06.2015. MK noteikumi Nr.340 “Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 211- 15 “Dzīvojamās ēkas”” (zaudējis spēku 01.11.2021.)
- 30.06.2015. MK noteikumi Nr.331 “Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 208-15 “Publiskas būves”” (zaudējis spēku 01.11.2021.)

30.04.2013. **MK noteikumi Nr.240 “Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi”**. Noteikumi nosaka vispārīgās prasības vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanai, teritorijas izmantošanai un apbūvei.

Kā nākamo normatīvo dokumentu grupu var minēt noteikumus, kuri regulē pakalpojumu pieejamību.

27.12.2002. **MK noteikumi Nr. 610 “Higiēnas prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas”** Noteikumi nosaka prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas, un iestāžu internātiem.

28.11.2017. **MK noteikumi Nr. 692 “Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība”**. Noteikumi nosaka peldvietas izveidošanas un uzturēšanas kārtību, t.sk. vides pieejamības prasības.

12.05.2010. **MK noteikumi Nr.440 “Noteikumi par tirdzniecības veidiem, kas saskaņojami ar pašvaldību, un tirdzniecības organizēšanas kārtību”**. Noteikumi nosaka tirdzniecības veidus, kas saskaņojami ar pašvaldību, un tirdzniecības organizēšanas kārtību

2009.gads **Latvijas valsts standarts “Viesu izmitināšanas un apkalpošanas mītnes”**. **Viesnīcas LVS 200-1:2009**. Standarti nosaka viesu izmitināšanas un apkalpošanas mītņu atbilstības novērtēšanas pamatnoteikumus, principus un vispārīgās prasības klasifikācijas kategorijām.

Standarti izstrādāts, ņemot vērā Eiropas valstu attiecīgos standartus, viesu izmitināšanas un apkalpošanas mītņu atbilstības novērtēšanas klasifikācijas kategoriju principus un praksi.

02.06.2015. **MK noteikumi Nr. 279 “Ceļu satiksmes noteikumi.** Noteikumi nosaka ceļu satiksmes kārtību Latvijā.

19.04.2016. **MK noteikumi Nr. 238 “Ugunsdrošības noteikumi”** Noteikumi nosaka ugunsdrošības prasības, kas fiziskajām un juridiskajām personām jāievēro, lai novērstu un sekmīgi vietas dzēstu ugunsgrēkus, kā arī mazinātu to sekas neatkarīgi no objekta īpašuma formas un atrašanās.

Papildus LBN 200-21 noteiktajam 2022.gadā Labklājības ministrija izstrādājusi **“Labās prakses ieteikumus vides pieejamības nodrošināšanai”**.

Šajā apakšnodaļā minēto normatīvo aktu prasības, kas attiecināmas uz vides un pakalpojumu pieejamību, kā arī labās prakses ieteikumi apkopoti pa vides pieejamības grupām, sākot ar ārējo vidi, beidzot ar vides pieejamību telpās.

Automašīnu stāvvietā cilvēkiem ar invaliditāti
Autonovietnēs publiskajā ārtelpā un pie publiskām ēkām paredz speciālas ne mazāk kā 3,5 m platas autostāvvietas personām ar īpašām vajadzībām. Autostāvvietas, kas paredzētas personām ar īpašām vajadzībām, izvietojam tuvāk objektam (203.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Ja pie publiskās ēkas paredzēts veidot vairāk nekā 10 autostāvvietu, personām ar īpašām vajadzībām paredz vismaz vienu autostāvvietu no katrām 20 autostāvvietām. Ja pie publiskās ēkas paredzēts mazāk par 10 autostāvvietām, personām ar īpašām vajadzībām paredz vismaz vienu autostāvvietu (204.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Pie jaunbūvējamām daudzdzīvokļu mājām nodrošina vismaz vienu autostāvvietu personām ar īpašām vajadzībām, ko izvietojam maksimāli tuvu ieejai (205.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Pie ēkas ir izveidota autostāvvietā cilvēkiem ar invaliditāti (Latvijas valsts standarts LVS190-7:2002)
Autostāvvietas platums lielāks par 350 cm (Latvijas valsts standarts LVS190-7:2002)
Autostāvvietas garums lielāks par 500 cm (Latvijas valsts standarts LVS190-7:2002)
Stāvvietā apzīmēta ar vertikāli novietotu speciālu autostāvvietas apzīmējumu 1,20 m augstumā (Latvijas valsts standarts LVS190-7:2002)
Stāvvietā apzīmēta ar attiecīgu piktogrammu uz stāvvietas seguma (Latvijas valsts standarts LVS190-7:2002)

<p>Automobiļiem, kurus vada vai kuru pasažieri ir personas ar invaliditāti, kam ir kustību un gaitas traucējumi un kam Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija izsniegusi atzinumu par medicīniskajām indikācijām vieglā automobiļa speciālai pielāgošanai un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensēšanai, vai automobiļiem, kuru pasažieri ir personas ar I invaliditātes grupu sakarā ar redzes traucējumiem, automobiļa salonā pie priekšējā stikla atļauts novietot invalīdu stāvvietu izmantošanas karti. Invalīdu stāvvietu izmantošanas karti, pamatojoties uz Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas sniegto informāciju, izsniedz Ceļu satiksmes drošības direkcija. Maksu par invalīdu stāvvietu izmantošanas kartes izsniegšanu sedz pakalpojuma saņēmējs. Invalīdu stāvvietu izmantošanas karte (3. pielikuma 12. punkts) ir tumši zils taisnstūris (garums 148 mm, augstums 106 mm). Kartes aversa kreisajā pusē norādīts kartes derīguma termiņš, izdevējs un kartes sērijas numurs, zem tā attēlota personas ar invaliditāti pazīšanas zīme baltā krāsā, labajā pusē – Latvijas atšķirības zīme "LV", zem tās uzraksts latviešu valodā "Eiropas Kopienas modelis", zem tā ar atstarpi uzraksts latviešu valodā "Invalīdu stāvvietu izmantošanas karte", zem tā ar atstarpi analogs uzraksts citās Eiropas Savienības valodās. Kartes reversa kreisajā pusē – kartes īpašnieka fotogrāfija, zem tās norādīts personas vārds, uzvārds un paraksts, labajā pusē – informācija latviešu valodā "Šī karte pilnvaro tās īpašnieku izmantot speciāli apzīmētu stāvvietu pakalpojumus Eiropas Savienības dalībvalstīs" (246.p. Ceļu satiksmes noteikumi).</p> <p>Attālums no autostāvvietas līdz ēkas ieejai nav lielāks par 25 m (Labā prakse)</p>
--

<p>Ietves un gājēju celiņi</p>
<p>Projektējot un izbūvējot ietves, ievēro vides pieejamības prasības (98.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)</p>
<p>Ietves un gājēju ceļus plāno iespējami attālināti no ielu un autoceļu brauktuvēm, lai pasargātu gājējus no transportlīdzekļu radītā piesārņojuma (piemēram, trokšņa, gaisa vibrācijas, dubļiem un aerosoliem) (99.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).</p>
<p>Gājēju celiņa platums – ne mazāks par 1,2 m, tā iesegums – no cieta un jebkuros laikapstākļos neslīdoša materiāla (102.1.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)</p>
<p>Gājēju celiņa robeža ir skaidri saskatāma un sataustāma, pielietojot marķējumu, atšķirīgas krāsas vai reljefa iesegumu (102.2.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).</p>
<p>Ietves platumu nosaka tā, lai, izvietojot uz ietves citas konstrukcijas (piemēram, pieturas, stabus, reklāmas), gājēju kustībai pieejamā daļa nebūtu mazāka par 1,2 m. (100.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)</p>
<p>Projektējot gājēju ielas pilsētu vēsturiskajos centros, ietves var paredzēt vienā līmenī ar brauktuvi, iezīmējot robežu ar atšķirīgas faktūras un krāsojuma ieseguma materiāliem, ciktāl tas nav pretrunā ar kultūras pieminekļu aizsardzības prasībām (101.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).</p>
<p>Telefona automātu, autostāvvietu kases automātu, bankomātu, reklāmas stabu un citu objektu izvietojums nedrīkst traucēt gājēju, bērnu ratiņu un riteņkrēslu lietotāju pārvietošanos. Brīvās ietves platums nevar būt mazāks par 1,2 m. (173.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)</p>
<p>Ietves, celiņu līmeņu maiņa nav lielāka par 2 cm (Latvijas valsts standarts LVS190-7:2002)</p>

Gājēju pāreju izvietojumu plāno atbilstoši gājēju satiksmes plūsmai (103.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)

Gājēju pārejas un gājēju tuneļi

Gājēju pārejām, kā arī ielu un autoceļu krustojumiem jābūt pārredzamiem, ievērojot redzamības brīvlaukus (104.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)

Gājēju pārejas projektē paredzot: racionālu uzbrauktuvju izvietojumu pie ielu krustojumiem; bīstamās vietās atšķirīgus ieseguma materiālus, kas uztverami arī cilvēkiem ar redzes traucējumiem; luksoforu aprīkojumu ar brīdinošiem skaņas signāliem; kontrastējošas krāsas marķējumu; gājēju pāreju apgaismojumu (105.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)

Gājēju tuneļus ierīko gadījumos, ja nav iespējami citi risinājumi (106.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi)

Gājēju tuneļu uzbrauktuvēm un kāpnēm jābūt aprīkotām ar margām(107.1.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).

Gājēju tuneļu uzbrauktuves platumam jābūt ne mazākam par 1,3 m (107.2. p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).

Virš tuneļu kāpnēm un uzbrauktuvēm veido pārsegumu. Ja pārseguma izveidošana nav iespējama, nodrošina lietus ūdeņu novadīšanu un sniega savākšanu (107.3. p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).

Gājēju tuneļu grīdai, kāpņu un uzbrauktuvju iesegumam jābūt no jebkuros laikapstākļos neslīdoša materiāla (107.4.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).

Gājēju tuneļu bīstamās vietās izmanto kontrastējošas krāsas marķējumu, atšķirīgas krāsas un faktūras ieseguma materiālus, kas viegli uztverami arī cilvēkiem ar redzes traucējumiem (107.5.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).

Pandusi un uzbrauktuve pie galvenās ieejas ēkā

Pandusu vai lokālo uzbrauktuvi aprīko ar neslīdīgu segumu, un to platums ir ne mazāks par 1 metru (44.p. LBN-200-21).

Pandusa, lokālās uzbrauktuves vai grīdas slīpums kustības šķērsvirzienā nedrīkst pārsniegt 1:30 (45.p. LBN-200-21).

Pandusa slīpumu (garenvirzienā) nosaka atkarībā no līmeņu starpības, kas jāpārvar. Ja kopējā līmeņu starpība, kas jāpārvar: līdz 0,15 metriem, lokālās uzbrauktuves slīpums nedrīkst būt lielāks par 1:10; robežās no 0,15 metriem līdz 0,3 metriem, slīpums nedrīkst būt lielāks par 1:12; robežās no 0,3 metriem līdz 0,5 metriem, slīpums nedrīkst būt lielāks par 1:15; lielāka par 0,5 metriem, slīpums ir 1:20 (46.p. LBN-200-21).

Ja pandusa vai lokālās uzbrauktuves garums pārsniedz 10 metrus, paredz vismaz vienu atpūtas laukumu, bet ne retāk kā ik pēc 6 metriem. Atpūtas laukuma minimālais garums ir 1,2 metri, ja šajā vietā panduss vai lokālā uzbrauktuve maina virzienu, atpūtas laukuma garums nav mazāks par 1,5 metriem (49.p. LBN-200-21).

Pandusa abās pusēs paredz margas ar rokturiem divos līmeņos ar augstumu 0,70 metri un 1,1 metrs no grīdas līmeņa. Pandusu aprīko ar apmalēm visā tā garumā 0,1 metra augstumā (48.p. LBN-200-21).
Publiskās ēkās un publiskās telpās, publisko ēku teritorijā, kā arī daudzdzīvokļu dzīvojamo ēku teritorijā nodrošina piekļuvi cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem (34.p. LBN-200-21).
Uzbrauktuves margu sākums un beigas ir apzīmēti ar kontrastējošu joslu (Labā prakse)
Uzbrauktuves margas sniedzas 0,3 metri pāri uzbrauktuves sākumam un beigām un tās gali ir noapaļoti uz leju (Labā prakse)

Durvis (galvenā ieeja ēkā vai alternatīva ieeja)
Publisku telpu durvju un dzīvokļu izejas durvju brīvo platumu projektē ne mazāku par 0,9 metriem (71.p. LBN-200-21).
Abpus ēku ieejas durvīm, izņemot savrupmājas, dvīņu un rindu mājas, projektē manevrēšanas laukumu ne mazāku par 1,5 x 1,5 metriem (74.p. LBN-200-21).
Ja tiek projektētas virpuļdurvis, papildus paredz atsevišķu ieeju ar veramām durvīm ar brīvo platumu ne mazāku par 0,9 metriem. Virpuļdurvis aprīko ar apstādināšanas mehānismu (75.p. LBN-200-21).
Durvis atveras automātiski vai ar atvēršanas pogu, tām nav sliekšņu un tās ir platākas par 90 cm (Labā prakse)
Ieejas durvis ir aprīkotas ar zvana pogu vai domofonu 0,9-1,2 metru augstumā, ir norādīts arī atbildīgā personāla tālruņa numurs (Labā prakse)
Durvju atvēršanas slodze nav lielāka par 2 kg (Labā prakse)
Sliekšnis ir ne augstāks par 15 mm, kā arī tas ir noapaļots (Labā prakse)
Galvenā ieeja ir pasargāta no lietus, sniega un vēja (Labā prakse)
Durvju vērtne ir kontrastējošā krāsā (Labā prakse)

Gaiteni
Personām ar funkcionāliem traucējumiem gaiteņu platumu paredz ne mazāku par 1,5 metriem, kā arī saskaņā ar evakuācijas prasībām (43.p. LBN-200-21).
Telpu grīdas, kāpnes, pandusus un lokālās uzbrauktuves ierīko un uztur tā, lai tās nav slidenas, ar bīstamiem izciļņiem, caurumiem vai slīpumiem un tādējādi pasargātu cilvēkus no nokrišanas, paslīdēšanas vai savainošanās (56.p. LBN-200-21).
Stiklotās norobežojošās konstrukcijas (piemēram, stikla sienas, durvis) projektē vizuāli viegli pamanāmas, tām nodrošina kontrastējošu (tumšs uz gaiša) necaurspīdīgu marķējumu vismaz 0,1 metru platā joslā visā stiklotās norobežojošās konstrukcijas platumā un aptuveni 0,35, 1,4 un 1,6 metru augstumā no grīdas (73.p. LBN-200-21).
Ēkās, kurās paredzēta gulošu personu aprūpe, gaiteņa platumu projektē ne mazāku par 1,5 metriem un durvju brīvo platumu ne mazāku par 1,2 metriem (72.p. LBN-200-21).
Izmantoti kontrastējoši risinājumi gaiteņos (Labā prakse)
Ierīkoti atbalsta rokturi gaiteņos gar sienām 0,9-1,1 metru augstumā, kas atvieglo pārvietošanos cilvēkiem ar kustību un redzes traucējumiem (Labā prakse).

Skaņas, vizuālā un taktilā informācija
Personām ar redzes vai dzirdes traucējumiem publiskās būvēs paredz iespēju saņemt nepieciešamo balss, vizuālo (vizuālo trauksmes signālu) un taktilo (taustāmo) informāciju (50.p. LBN-200-21).
Taktilā uzraksta burti Braila rakstā valsts valodā un cipari kontrastē ar pamatni, un burtu lielums nav mazāks par 25 mm, burtu biezums nav mazāks par 5 mm, reljefa izvirzījums nav mazāks par 1 mm (52.p. LBN-200-21).
Būves ieejas, stāvus un telpas aprīko ar labi uztveramām, kontrastējošām un labi izgaismotām zīmēm un norādēm 1,4 metru augstumā no grīdas līmeņa (50.1.p. LBN-200-21).
Kāpņu sākumā un beigās 0,3–0,5 metrus pirms kāpnēm visā kāpņu platumā izveido 0,4 metrus platu taktilo virsmu, kas brīdina par tuvošanos kāpnēm (50.6.p LBN-200-21).
Kāpņu margām pie pirmā un pēdējā pakāpiena iestrādā stāva numura taktilo (sataustāmo) apzīmējumu vai numuru Braila rakstā valsts valodā (50.4.p. LBN-200-21).
Kāpņu margu sākums un beigas ir apzīmēti ar kontrastējošu joslu (Labā prakse).
Līmeņu maiņu pandusa vai lokālās uzbrauktuves sākumā un beigās, kā arī kāpņu pirmo un pēdējo pakāpienu marķē ar spilgtu kontrastējošu ne mazāk kā 5 cm platu svītru visā kāpņu, pandusa vai lokālās uzbrauktuves platumā vai kāpņu pirmo un pēdējo pakāpienu vai kāpņu laukumiņu marķē ar kontrastējošām krāsām (50.5.p. LBN-200-21).
Izvietojot informācijas taktilās plāksnes pie telpām, tās novieto blakus durvīm roktura pusē 1,4 metru augstumā no grīdas līmeņa, pie liftiem lifta izsaukuma pogas pusē 0,9–1,2 metru augstumā no grīdas līmeņa (53.p.LBN-200-21).
Mācību telpas, biroja telpas (konferenču, semināru telpas) un plašizklaides telpas (koncertzāles) un citas telpas un zonas, kurās būtiska skaņas uztveršana un saprašana, aprīko ar indukcijas cilpas sistēmu vai citu sistēmu, kas novērš blakus trokšņu iedarbību un nodrošina atskaņošanu personām ar dzirdes traucējumiem (51.p. LBN-200-21).
Kontrastējošs marķējums uz visiem pakāpieniem (Labā prakse)
Telpā ir virziena norādes par pielāgotās tualetes atrašanās vietu, lifta atrašanās vietu u.c. (Labā prakse)
Ja ēkai ir vairāki stāvi, katram stāvam ir sava krāsa (palīdz labāk orientēties cilvēkiem ar redzes un garīgā rakstura traucējumiem) (Labā prakse)
Letes (informācijas, ēdnīcas un cita veida) ir pielāgotas cilvēkiem riteņkrēslā - ne augstāk kā 0,85 metru, ar brīvu vietu zem tās (Labā prakse)
Digitālās pašapkalpošanās ierīces ar maināmu ekrāna leņķi ir izvietotas 0,85–1 metru augstumā (Labā prakse)
Ja ēkā ir paredzēts informācijas centrs/lete, tas aprīkots ar indukcijas cilpas sistēmu, kas novērš blakus trokšņu iedarbību un nodrošina atskaņošanu personām ar dzirdes traucējumiem (Labā prakse)
Ir nodrošināta droša, ērta vieta, kur var atstāt suni pavadoni. Sunim ir nodrošināta iespēja padzerties svaigu un vēsu ūdeni (Labā prakse)

Drošība, evakuācijas ceļu piemērotība cilvēkiem ar invaliditāti
Atbildīgā persona nodrošina, ka ugunsgrēka balss izziņošanas sistēmai ir šāda trauksmes signālu un paziņojumu lejupejoša prioritātes secība (prioritārā secībā): <ul style="list-style-type: none"> • ugunsgrēka trauksmes mikrofons; • iepriekš ierakstīts evakuācijas ziņojums (175.p. Ugunsdrošības noteikumi).
Izgaismota zīme izstaro pārtrauktu vai nepārtrauktu gaismas signālu. Pārtraukts gaismas signāls informē par augstāku bīstamības pakāpi vai neatliekamu rīcību. Pārtraukta gaismas signāla frekvence un izstarojuma ilgums ir tāds, lai to nevarētu sajaukt ar nepārtraukti izgaismotu zīmi un nodrošinātu pareizu informācijas uztveri (202.p. Ugunsdrošības noteikumi).
Objektu, kurā pastāvīgi atrodas cilvēki ar dzirdes traucējumiem un kurā fona trokšņa līmenis pārsniedz 80 dB, nodrošina ar izgaismotu zīmi 4.8., kas sniedz vizuālu informāciju par ugunsgrēka izcelšanos. Zīmei ir uzraksts "Ugunsgrēks" baltiem burtiem uz sarkana fona, kas iedegas ugunsgrēka gadījumā (203.p. Ugunsdrošības noteikumi).
Stiklotās norobežojošās konstrukcijas (piemēram, stikla sienas, durvis) projektē vizuāli viegli pamanāmas, tām nodrošina kontrastējošu (tumšs uz gaiša) necaurspīdīgu marķējumu vismaz 0,1 metru platā joslā visā stiklotās norobežojošās konstrukcijas platumā un aptuveni 0,35, 1,4 un 1,6 metru augstumā no grīdas (73.p. LBN-200-21).
Telpas un evakuācijas plāns ir taktils (Labā prakse).
Evakuācijas izeju apzīmē ar vizuāliem un taktiliem (sataustāmiem) apzīmējumiem Braila rakstā valsts valodā (50.3.p. LBN-200-21).
Evakuācijas ceļos durvīm, kā arī grīdām un citām apdares virsmām jābūt savstarpēji kontrastējošām (50.2.p. LBN-200-21).
Visi ēkas stāvi ir aprīkoti ar evakuācijas krēslu un personāls ir apmācīts tā lietošanā (Labā prakse)
Ugunsdrošības aparāti ir izvietoti sasniedzamā augstumā cilvēkiem riteņkrēslos (Labā prakse)

Pārvietošanās starp stāviem
Pakāpiena augstums ir no 12 līdz 18 cm. Pakāpiena platuma un divu augstumu summai jābūt no 60 līdz 65 cm (62.p. LBN-200-21).
Pakāpienu skaits vienā kāpņu laidā nedrīkst būt mazāks par trim, izņemot ēku ieejas, un vienā kāpņu laidā nedrīkst būt dažāda augstuma pakāpieni. Kāpņu laidus un laukumus norobežo ar margām, to minimālais augstums ir 1,1 metrs no pakāpiena priekšējās malas (61.p. LBN-200-21).
Personām ar redzes vai dzirdes traucējumiem publiskās būvēs paredz iespēju saņemt nepieciešamo balss, vizuālo (vizuālo trauksmes signālu) un taktilo (taustāmo) informāciju (50.p. LBN-200-21).
Būves ieejas, stāvus un telpas aprīko ar labi uztvermām, kontrastējošām un labi izgaismotām zīmēm un norādēm 1,4 metru augstumā no grīdas līmeņa (50.1.p. LBN-200-21).
Margas stāva pārseguma līmenī sniedzas 30 cm pāri pirmajam un pēdējam pakāpienam, margu gali noapaļoti uz leju, ja margu rokturis ir pārtraukts (63.p. LBN-200-21).
Margas stāva pārseguma līmenī sniedzas 30 cm pāri pirmajam un pēdējam pakāpienam, margu gali noapaļoti uz leju, ja margu rokturis ir pārtraukts (63.p. LBN-200-21).

Bērnu iestādēs kāpnēm, kurām attālums starp laidiem ir lielāks par 0,1 metru, projektē norobežojošās konstrukcijas (piemēram, siets, režģis) 1,5 metru augstumā ar attiecīgajam vecumam piemērotiem papildu margu rokturiem (66.p. LBN-200-21).
Ēkās, kas paredzētas pirmsskolas vecuma bērniem, margām paredz papildu rokturus 0,7 metru augstumā (67.p. LBN-200-21).
Visas kāpnes ir marķētas ar kontrastējošu un pretslīdes lenti (Labā prakse)
Ir paredzēta atpūtas vieta starp kāpņu laidiem, piemēram, atlokāms krēsliņš vecākā gadagājuma cilvēkiem un cilvēkiem ar kustību traucējumiem (Labā prakse).

Lifts
Publiskās būvēs, kas ir augstākas par vienu stāvu, visu stāvu apkalpošanai paredz vismaz vienu pasažieru liftu vai izmanto citu risinājumu, kas būtu piemērots personām ar funkcionāliem traucējumiem patstāvīgai lietošanai (77.p.LBN-200-21).
Lifta vadības panelis atrodas 0,9 metrus no grīdas līmeņa. Lifta kontrolpaneļa augstākās pogas nedrīkst būt augstāk par 1,2 metriem no grīdas līmeņa. Lifta izsaukuma pogas un vadības paneļa pogu apzīmējumu nodrošina Braila rakstā valsts valodā vai citā taktīlā veidā (85.p.LBN-200-21).
Minimālie lifta kabīnes izmēri neatkarīgi no stāvu skaita ēkā ir 1,1 x 1,4 metri (81.p.LBN-200-21).
Lifta durvju vērtnes brīvais platums ir vismaz 0,9 metri (83.p.LBN-200-21).
Publisku ēku lifta kabīnē nodrošina audio un vizuālo informāciju par lifta darbību (stāvs, kurā lifts atrodas, braukšanas virziens, durvju atvēršanās, aizvēršanās). Lifta izsaukuma pogas un vadības paneļa pogu apzīmējumu nodrošina Braila rakstā valsts valodā vai citā taktīlā veidā (87.p.LBN-200-21).
Publisku ēku lifta kabīnē nodrošina audio un vizuālo informāciju par lifta darbību (stāvs, kurā lifts atrodas, braukšanas virziens, durvju atvēršanās, aizvēršanās). Lifta izsaukuma pogas un vadības paneļa pogu apzīmējumu nodrošina Braila rakstā valsts valodā vai citā taktīlā veidā (87.p.LBN-200-21).
Lifta priekštelpas dziļumu (brīvo zonu) projektē vismaz 1,3 reizes lielāku par lifta kabīnes dziļumu, bet, ja vairāki lifti izvietoti viens otram pretim, – divas reizes lielāku par mazākās lifta kabīnes dziļumu (82.p.LBN-200-21).
Pie sienas iepretim lifta ieejai ir spogulis (Labā prakse)
Lifta glābšanas dienesta izsaukšanas tālrunim ir iespēja saņemt un nosūtīt īsziņu, kā arī tas atbild īsziņas formā, ka palīdzība ir ceļā vai šāds paziņojums parādās liftā (Labā prakse)
Ieeja lifta kabīnē kontrastē ar apkārtējo vidi (Labā prakse)
Liftā ir gaismas apzīmējums: durvis atveras – iedegas zaļā gaisma, durvis aizveras - sarkana gaisma (Labā prakse)
Liftā ir ierīkots nolaižams krēsliņš (Labā prakse)

Pacēlājs
Ja pārbūvējamās un atjaunojamās ēkās nav iespējama lifta izbūve, var izmantot citu risinājumu, kas piemērots patstāvīgai lietošanai personām ar funkcionāliem traucējumiem (86.p.LBN-200-21).
Ja ir pacēlājs, ir nodrošināta iespēja lietot to patstāvīgi. Ja ir nepieciešama asistēšana, ir norādīts atbildīgā personāla tālruna numurs. Pacēlāja vadības pults pogas ir ar fona apgaismojumu un Braila rakstu (Labā prakse).

Tualete un higiēnas telpa, kas ir pielāgota cilvēkiem ar invaliditāti
Publisko būvju telpu grupās projektē vismaz vienu tualetes telpu, kas ir pieejama riteņkrēsli lietotājiem, un nodrošina tai piekļuvi no jebkuras vietas (telpas, stāva). Attālums līdz tualetei nav lielāks par 50 metriem (115.p.LBN-200-21).
Otrās un trešās grupas publiskās būvēs paredz vismaz vienu apmeklētājiem un darbiniekiem pieejamu higiēnas telpu ar minimāliem izmēriem 2,2 x 2,5 metri. Telpā paredz klozetpodu, bidē, izlietni, vietu 2 x 0,8 metri kušetei, spoguli, bērnu pārtinamo galdiņu. Higiēnas telpu var apvienot ar sanitārtehnisko telpu personām ar funkcionāliem traucējumiem (117.p.LBN-200-21).
Publisku telpu durvju un dzīvokļu izejas durvju brīvo platumu projektē ne mazāku par 0,9 metriem (71. p.LBN-200-21).
Durvju atvēršanas slodze ir ne vairāk par 2 kg, un tās atveras vismaz 90° leņķī (119.16.p.LBN-200-21).
Durvju iekšpusē ir rokturis durvju platumā (119.17. p. LBN-200-21).
Durvis ir aprīkotas ar slēdzeni, ko krīzes situācijā var atslēgt no ārpuses (119.18. p.LBN-200-21).
Tualetes minimālais platums ir 0,8 metri, bet minimālais garums ir 1,4 metri. Personām ar funkcionāliem traucējumiem tualetes minimālais platums ir 1,6 metri, bet minimālais garums ir 2,2 metri (118. p.LBN-200-21).
Klozetpoda priekšā paredz brīvu manevrēšanas laukumu 1,5 x1,5 metri (119.2. p.LBN-200-21).
Klozetpodu izvieto tā, lai vienā vai abās pusēs 0,8 metru platumā būtu brīva piekļuve riteņkrēsli lietotājam (119.1. LBN-200-21).
Klozetpoda augšējās malas augstums (bez vāka) ir 0,45–0,47 metri (119.4. p.LBN-200-21).
Pods ir aprīkots ar paceļamiem roku balstiem, kas uzstādīti ne augstāk kā 1,20 metru virs grīdas uz sānu sienas un izvirzīti ne vairāk kā 0,50 metru no sienas (119.5. p.LBN-200-21).
Zem izlietnes ir brīva vieta vismaz 0,7 metrus no grīdas līmeņa (119.9. p.LBN-200-21).
Izlietnes augšmalas augstums ir 0,80–0,85 metri no grīdas līmeņa (119.8. p.LBN-200-21).
Paredz divas palīdzības pogas (0,15 un 0,9 metru augstumā no grīdas), kas ir savienotas ar auklu un gaismas indikatoru. Sistēmas signālus automātiski pārraida uz kontroles un signalizācijas ierīci (pulti), kuru pastāvīgi uzrauga personāls (119.3. p.LBN-200-21).
Tualetes papīra turētājs ir 0,8 metru augstumā no grīdas un attālums nav lielāks par 0,5 metriem līdz podam (119.6.p.LBN-200-21).
Gaismas slēdži ir viegli saskatāmi un izmantojami un ir 0,9 metru augstumā no grīdas līmeņa (119.7. p.LBN-200-21).
Izlietne ir aprīkota ar vienas sviras jaucējkrānu, kura rokturi var aizsniegt cilvēks riteņkrēslā (119.10. p.LBN-200-21).

Roku žāvētāja, dvieļu turētāja apakšējā mala ir 1,1 metra augstumā no grīdas līmeņa (119.13.p.LBN-200-21).
Spoguļa apakšējā mala atrodas ne augstāk kā 1 metru no grīdas līmeņa vai spogulis ir vertikāli regulējams dažādos leņķos (119.12. p.LBN-200-21).
Ziepjū turētāji atrodas 0,90–1,1 metra augstumā no grīdas līmeņa (119.11.p. LBN-200-21).
Pirms tualetes durvīm ir brīvs manevrēšanas laukums 1,5 metru diametrā (119.15. p.LBN-200-21).
Tualetes un sanitārās telpas ir skaidri identificējamas ar atbilstošām norādēm, izmantojot atzītus starptautiskos simbolus, kas atrodas 1,6 metru augstumā no grīdas līmeņa (119.14. p.LBN-200-21).
Ārstniecības iestāžu pacientu palātās paredz sanitārtehnisko telpu ar atbilstošu aprīkojumu, kas piemērota cilvēkiem riteņkrēslos (116.p.LBN-200-21).
Higiēnas telpā kušete ir ar elektriski regulējamu augstumu (Labā prakse)
Durvis higiēnas telpā ir automātiskas (ar kustības sensoru vai pogu) (Labā prakse)
Ir paredzēti krukņu turētāji (Labā prakse)
Somu turētāji atrodas 0,9-1,2 metru augstumā (Labā prakse)
Durvīm un aprīkojumam ir ērti lietojama un ergonomiska furnitūra durvīm un aprīkojumam (nedrīkst lietot apaļus rokturus) (Labā prakse)

Dušas telpas, kas ir pieejamas cilvēkiem ar invaliditāti
Ja publiskā ēkā ir paredzētas dušas telpas, tad vismaz viena no tām ir pielāgota personām, kuras pārvietojas riteņkrēslos (123.4.p.LBN-200-21).
Ja paredzēts savietotais sanitārais mezgls personām ar funkcionāliem traucējumiem, tā minimālais izmērs ir 2,2 x 2,5 metri (122.p. LBN-200-21).
Dušas paliktnis vai platība vienai dušas vietai ir 0,8 x 0,8 metri (123.1. p.LBN-200-21).
Platība vienai dušas vietai starp sadalošām sienīnām ir 0,9 x 0,9 metri (123.2. p.LBN-200-21).
Brīvās telpas minimālais platums pie dušām, ja dušas izvietotas vienā rindā, ir 0,9 metri, ja izvietotas pretējās rindās, – 1,2 metri. Starp dušas ierīcēm ierīko gludas, vieglmazgājamas, dezinficējamas un necaurspīdīgas starpsienas (123.3. p.LBN-200-21).
Dušas telpas durvīm paredz iespēju tās atvērt no ārpuses (123.5.3. p.LBN-200-21).
Dušas telpas durvis ir 0,90 metrus platas un sliekšņi ir ar slīpumu, ne augstāku par 1,5 cm (123.5.1. p. LBN-200-21).
Dušas telpu aprīko ar nolaižamu sēdekli 0,50 metru augstumā no grīdas, ar paceļamiem roku balstiem, sēdekļa dziļums ir 0,30–0,40 metri, sēdekļa platums ir 0,40–0,50 metri, slodze – vismaz 120 kg (123.5.2.p.LBN-200-21).
Telpu aprīko ar palīdzības pogām 0,15 un 0,9 metru augstumā no grīdas līmeņa (123.5.4. p.LBN-200-21).
Dušas telpu aprīko ar horizontāliem rokturiem 0,9 metru augstumā un vertikālu rokturi 0,9–1,6 metru augstumā (123.5.6. p. LBN-200-21).
Dušas uzgaļa augstums ir regulējams no 0,9 līdz 2 metriem, dušas krāns ir 0,9 metru augstumā (123.5.7. p.LBN-200-21).
Dušas kabīnes ūdens krāns ir ar termostata uzgali (123.5.9. p.LBN-200-21).

Persona ritenkrēslā spēj aizsniegt dvieļus un ziepes, dvieļu turētājs ir 1,0–1,2 metru augstumā (123.5.8. p.LBN-200-21).
Ja nav nolaižamais sēdekļis, duša ir aprīkota ar pārnēsājamo dušas krēslu ar muguriņu ar augstumu regulēšanas iespējām (Labā prakse)
Ēkā ir ērti lietojama un ergonomiska furnitūra (nav apaļi roktururi) (Labā prakse)
Dušas telpas durvis no iekšpuses ir aprīkotas ar rokturi visā durvju platumā (atvieglo durvju aizvēršanu cilvēkiem ar vāju satvērienu) (Labā prakse)
Ir paredzēti krukļu turētāji (Labā prakse)

Publisko pasākumu telpas
Kultūras un izklaides iestāžu būvēs, kurās ir skatuves, nokļūšanai uz to paredz pandusu, lokālo uzbrauktuvi, liftu vai citu risinājumu, kas būtu piemērots patstāvīgai lietošanai personām ar funkcionāliem traucējumiem (154.p. LBN-200-21).
Publisku pasākumu telpās vismaz 3 % vietu no kopējā vietu skaita paredz personām ar funkcionāliem traucējumiem, nodrošinot vismaz 1,2 metrus garu un 0,9 metrus platu brīvu laukumu ar horizontālu grīdu (40.p. LBN-200-21).
Skatītāju tribīnēs un būvēs, kurās apmeklētāju skaits vienlaikus pārsniedz 500, ar margām 1,1 metru augstumā sadala kāpņu laidus evakuācijas ceļos, kā arī ejas un tribīņu kāpnes, ja to platums pārsniedz 3,1 metru. Joslas nevar būt šaurākas par 1,2 metriem un platākas par 2 metriem (68.p. LBN-200-21).
Sēdvietu numurus paredz vizuāli kontrastējošus, kā arī ar taktilo virsmu (157.p. LBN-200-21).
Mācību telpas, biroja telpas (konferenču, semināru telpas) un plašizklaides telpas (koncertzāles) un citas telpas un zonas, kurās būtiska skaņas uztveršana un saprašana, aprīko ar indukcijas cilpas sistēmu vai citu sistēmu, kas novērš blakus trokšņu iedarbību un nodrošina atskaņošanu personām ar dzirdes traucējumiem (51.p. LBN-200-21).
Durvju ailas skatītāju zālē projektē vismaz 1,2 metrus platas, gaiteni vai vestibulu pie zāles vismaz 2,4 metrus platu (150.p. LBN-200-21).
Skatītāju zālēs ar stacionārām sēdvietām eju platumu starp rindām projektē ne mazāku kā 0,45 metri (151.p.LBN-200-21).
Sporta, kultūras un izklaides ēkās tās lietotājiem un apmeklētājiem nepieciešamo ģērbtuvju un dušu ietilpību projektē, vadoties pēc dalībnieku skaita, aprēķinot ar vienlaicīgu vai maiņu noslodzi. Pie ģērbtuvēm paredz atsevišķas tualetes un dušas telpas ar atdalītām dušas kabīnēm vai starp dušas ierīcēm ierīkotām starpsienām (126.p. LBN-200-21).
Sporta, kultūras un izklaides ēkās tās lietotājiem un apmeklētājiem ar funkcionāliem traucējumiem paredz vismaz divas pielāgotas tualetes un dušas. Vismaz viena no šīm telpām ir ar pieeju no koplietošanas telpām. Attālums līdz tualetei un dušai nav lielāks par 50 metriem (124.p.LBN-200-21).
Cilvēkam ritenkrēslā ir iespējams patstāvīgi iekļūt pasākumu zālē (nav sliekšņi, ir panduss) (Labā prakse)
Pakāpieni un līmeņu maiņas ir marķētas (Labā prakse)
Ja ēkā ir pašapkalpošanās garderobe, tad virsdrēbju āķi ir izvietoti 0,9-1,2 metru augstumā (Labā prakse)

Sporta būves
Skatītāju tribīnēs un būvēs, kurās apmeklētāju skaits vienlaikus pārsniedz 500, ar margām 1,1 metru augstumā sadala kāpņu laidus evakuācijas ceļos, kā arī ejas un tribīņu kāpnes, ja to platums pārsniedz 3,1 metru. Joslas nevar būt šaurākas par 1,2 metriem un platākas par 2 metriem (68.p. LBN-200-21).
Publisku pasākumu telpās vismaz 3 % vietu no kopējā vietu skaita paredz personām ar funkcionāliem traucējumiem, nodrošinot vismaz 1,2 metrus garu un 0,9 metrus platu brīvu laukumu ar horizontālu grīdu (40.p. LBN-200-21).
Sēdvietu numurus paredz vizuāli kontrastējošus, kā arī ar taktilo virsmu (157.p. LBN-200-21).
Mācību telpas, biroja telpas (konferenču, semināru telpas) un plašizklaides telpas (koncertzāles) un citas telpas un zonas, kurās būtiska skaņas uztveršana un saprašana, aprīko ar indukcijas cilpas sistēmu vai citu sistēmu, kas novērš blakus trokšņu iedarbību un nodrošina atskaņošanu personām ar dzirdes traucējumiem (51.p. LBN-200-21).
Durvju ailas skatītāju zālē projektē vismaz 1,2 metrus platas, gaiteni vai vestibilu pie zāles vismaz 2,4 metrus platu (150.p. LBN-200-21).
Skatītāju zālēs ar stacionārām sēdvietām eju platumu starp rindām projektē ne mazāku kā 0,45 metri (151.p. LBN-200-21).
Sporta, kultūras un izklaides ēkās tās lietotājiem un apmeklētājiem nepieciešamo ģērbtuvju un dušu ietilpību projektē, vadoties pēc dalībnieku skaita, aprēķinot ar vienlaičīgu vai maiņu noslodzi. Pie ģērbtuvēm paredz atsevišķas tualetes un dušas telpas ar atdalītām dušas kabīnēm vai starp dušas ierīcēm ierīkotām starpsienām (126.p. LBN-200-21).
Sporta, kultūras un izklaides ēkās tās lietotājiem un apmeklētājiem ar funkcionāliem traucējumiem paredz vismaz divas pielāgotas tualetes un dušas. Vismaz viena no šīm telpām ir ar pieeju no koplietošanas telpām. Attālums līdz tualetei un dušai nav lielāks par 50 metriem (124.p. LBN-200-21).
Cilvēkam riteņkrēslā ir iespējams patstāvīgi iekļūt sporta zālē/stadionā (nav sliekšņi, ir panduss) (Labā prakse)
Cilvēkam riteņkrēslā ir iespējams patstāvīgi nodarboties ar sportu (Labā prakse)
Ir pieejams speciāls sporta inventārs cilvēkiem ar invaliditāti (Labā prakse)
Paredzēta vieta inventāra glabāšanai (speciāli, funkcionāli plaukti vai liela platība) (Labā prakse)
Pakāpieni un līmeņu maiņas ir marķētas (Labā prakse)
Ja ēkā ir pašapkalpošanās garderobe, tad virsdrēbju āķi ir izvietoti 0,9-1,2 metru augstumā (Labā prakse)
Skapīši, drēbju skapja pakaramie un plaukti ir cilvēkam riteņkrēslā sasniedzamā augstumā vai ar regulējamu augstumu (Labā prakse)

Pelbaseins
Apkārt pelbaseiniem, kā arī līdz pieejamai ieejai izveido vaduļu sistēmu, kas izteikti kontrastē ar apkārtējo vidi. Ar vizuāliem un taustes kontrastiem atzīmē pelbaseina robežu, sāniem jābūt kontrastējošiem. Prasība neattiecas uz pelbaseiniem viena vai divu dzīvokļu mājās (50.7.p. LBN-200-21).

<p>Sporta, kultūras un izklaides ēkās tās lietotājiem un apmeklētājiem ar funkcionāliem traucējumiem paredz vismaz divas pielāgotas tualetes un dušas. Vismaz viena no šīm telpām ir ar pieeju no koplietošanas telpām. Attālums līdz tualetei un dušai nav lielāks par 50 metriem (124.p. LBN-200-21).</p>
<p>Sporta, kultūras un izklaides ēkās tās lietotājiem un apmeklētājiem nepieciešamo ģērbtuvju un dušu ietilpību projektē, vadoties pēc dalībnieku skaita, aprēķinot ar vienlaicīgu vai maiņu noslodzi. Pie ģērbtuvēm paredz atsevišķas tualetes un dušas telpas ar atdalītām dušas kabīnēm vai starp dušas ierīcēm ierīkotām starpsienām (126.p. LBN-200-21).</p>
<p>Ja tiek izmantots pacēlājs, lai cilvēkus ielaistu ūdenī, tas ir aprīkots ar margām (Labā prakse)</p>
<p>Skapīši, drēbju skapja pakaramie un plaukti ir cilvēkam riteņkrēslā sasniedzamā augstumā vai ar regulējamu augstumu (Labā prakse)</p>
<p>Margas, kuras paredzētas iekāpšanai baseinā, ir kontrastējošā krāsojumā (Labā prakse)</p>
<p>Uzbrauktuve peldbaseinā nepārsniedz 1:20 (5%) slīpumu (Labā prakse)</p>

Citas telpas
<p>Vannas istabas minimālais platums personām ar funkcionāliem traucējumiem ir 1,8 metri, bet garums ir 2,3 metri (121.p.LBN-200-21).</p>
<p>Riteņkrēslu lietotājiem paredzētai ārtelpai (balkons, lodžija, terase) minimālais platums ir 1,5 metri līdz norobežojošām konstrukcijām. Pieeju ārtelpai paredz bez sliekšņiem (maksimālais sliekšņa augstums – 15 mm, ar noapaļojumu) (42.p.LBN-200-21).</p>
<p>Balkonus, lodžijas, jumta terases un ārējo kāpņu horizontālos posmus norobežo ar margām vai barjerām, kuru minimālais augstums ir 1,1 metri un minimālais brīvais attālums starp vertikālajiem margu elementiem ir 0,12 metri. (70.p.LBN-200-21)</p>
<p>Riteņkrēslu lietotājiem paredzētā virtuve ir ar ejas platumu ne mazāku kā 1,5 metri līdz virtuves aprīkojumam, atbilstošu aprīkojumu nosaka projektēšanas uzdevumā (41.p.LBN-200-21).</p>
<p>Izglītības iestādēs un to teritorijā nodrošina būvniecības normatīvajos aktos noteiktās vides pieejamības prasības (18.p.Higiēnas prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatzglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatzglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas)</p>
<p>Viesnīca nodrošina personu ar invaliditāti uzņemšanu un apkalpošanu saskaņā ar normatīvajiem aktiem par publiskām ēkām un būvēm. 5% numuru, vai vismaz viens (guļamistaba, tualete), pielāgoti klientiem, kuri pārvietojas riteņkrēslā Autostāvvietā paredzēta īpaši iezīmēta vieta invalīdu autotransportam. (Latvijas valsts standarts "Viesu izmitināšanas un apkalpošanas mītnes". Viesnīcas LVS 200-1:2009)</p>
<p>Telpās ir nodrošināta atpūtas iespēja cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Atpūtas krēslu augstums divos līmeņos: 0,5 metri un 0,9 metri, cilvēkiem, kuriem ir grūtības apsēties un piecelties (Labā prakse)</p>

Ielu tirdzniecība
<p>Organizējot tirdzniecības vietu, jāseko, lai: netiktu traucēta ieeja pastāvīgajā tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas vietā un izeja no tās, tai skaitā evakuācijas izeja (122.p.Noteikumi par tirdzniecības veidiem, kas saskaņojami ar pašvaldību, un tirdzniecības organizēšanas kārtību)</p>

Organizējot tirdzniecības vietu, jāseko, lai netiktu traucēta transportlīdzekļu un gājēju satiksme, it īpaši specializēti pielāgotās vietās personām ar funkcionāliem traucējumiem (123.p.Noteikumi par tirdzniecības veidiem, kas saskaņojami ar pašvaldību, un tirdzniecības organizēšanas kārtību)

Publiskās atpūtas vietas un masu pasākumi
Publiskos objektus, tai skaitā publisko pasākumu vietas un atpūtas vietas dabā, nodrošina ar tualetēm, kas iekārtotas, ievērojot vides pieejamības prasības un paredzot vietu papildu tualetu izvietošanai publisko pasākumu norišu laikā (180.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Publisko masu pasākumu vietās un atpūtas vietās dabā paredz iespēju īslaicīgu lielas ietilpības autonomvietņu nodrošināšanai, ņemot vērā paredzamo apmeklētāju skaitu (181.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Atpūtas vietas iekārto atbilstoši higiēnas un vides aizsardzības prasībām, paredzot atkritumu savākšanas vietas un vides pieejamības prasībām atbilstošas tualetes (182.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Pie dabas takām un laipām ierīko vietas, kur apmeklētājiem iespējams samainīties (184.p.Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Dabas taku celiņi un laipas ir ar neslidenu virsmu. Ja tie veidoti no koka, to virsma ir speciāli apstrādāta (gropes vai abrazīvā materiāla joslas) (185.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Vietās, kur dabas takai ir bīstams slīpums, krauja vai nogāze vai tā tieši ved uz ūdensobjektu vai stāvu krauju, paredz drošas margas vai aizsargbarjeras ne mazāk kā 0,90 m augstumā (186.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Mainoties dabas takas līmeņiem, uz takas veido nobrauktuvi ar garenslīpumu, ne lielāku par 1:20 vai 5 %. Pie dabas takām ierīko īslaicīgas atpūtas vietas 500 līdz 1000 m attālumā (187.p. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi).
Peldvietas apsaimniekotājs pirms peldsezonas sākuma: 10.3. punkts. izvērtē un, ja iespējams, nodrošina peldvietas un tās infrastruktūras objektu vides pieejamību personām ar funkcionāliem traucējumiem, kā arī piekļuvi ar bērnu ratiņiem (10.p. Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība).
Publiski pieejamas peldvietas ierīko, ievērojot prasības, kas noteiktas normatīvajos aktos par peldvietas izveidošanu un uzturēšanu, kā arī vides pieejamības prasības (183.p. Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība).

Apkopojumā nav iekļautas prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem un ārstniecības iestādēm, jo tām ir izstrādāti normatīvie dokumenti, kuros atrunātas ne tikai telpu un vides pieejamības, bet arī universālā dizaina prasības.

13.06.2017. **MK noteikumi Nr. 338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem”**. Noteikumi nosaka prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem, t.sk. publiski pieejamas informācijas pieejamību, sociālo pakalpojumu sniedzēja telpu un vides piemērotību klientam sociālā pakalpojuma sniegšanai. Noteikumu minēts, ka Sociālo pakalpojumu sniedzēja telpas un vide ir piemērotas sociālā pakalpojuma sniegšanai (10.p.):

- būves vai telpu grupas lietošanas veids atbilst normatīvajos aktos par būvju klasifikāciju noteiktajām prasībām;
- telpas ir piemērotas un aprīkotas atbilstoši to lietošanas mērķim, ievērojot klientu vecumu un funkcionālo stāvokli;
- telpu plānojums, daudzums un veidi atbilst klientu vajadzībām un risināmo problēmu specifikai;
- klientiem ar kustību traucējumiem ir piemērotas telpas ēkas pirmajā stāvā, un šajās telpās ir pieejams pilns sociālo pakalpojumu apjoms, ja sociālo pakalpojumu sniedzējs sociālos pakalpojumus sniedz telpās, kuras ir izvietotas vairākos stāvos, un ēkā nav lifta vai pacēlāja;
- telpu un teritorijas iekārtošanā izmanto universālā dizaina elementus, kas mazina klienta funkcionālo traucējumu ietekmi uz personas sociālās funkcionēšanas spējām;
- speciālistu individuālās konsultācijas un grupu nodarbības ar klientiem notiek telpā, kurā iespējams ievērot konfidencialitāti;
- klientiem un apmeklētājiem ir nodrošināta uzgaidāmā telpa ar sēdvietām un iespēju izmantot sanitāro telpu ar tualeti un roku mazgātņi;
- darbiniekiem ir nodrošināta pārgērbšanās vieta, atpūtas un higiēnas telpas, ja klientiem tiek nodrošināts sociālais pakalpojums ar izmitināšanu;
- ja sociālais pakalpojums tiek nodrošināts ar izmitināšanu, tad klientiem ir nodrošināta iespēja izmantot dušu vai vannu; klientiem ir nodrošināta iespēja izmantot telpu vai vietu personīgās veļas mazgāšanai un žāvēšanai, kā arī apavu kopšanai; guļamtelpas vai guļamvietas ir izvietotas atsevišķi vīriešiem, sievietēm un ģimenēm. Kopīgas guļamtelpas, nešķirojot pēc dzimumiem, var nodrošināt bērniem līdz septiņu gadu vecumam;
- telpas ir aprīkotas atbilstoši spēkā esošajām epidemioloģiskās drošības prasībām.

Tāpat šajos noteikumos atrunāts, ka sociālo pakalpojumu sniedzējs nodrošina šādu publiski pieejamu informāciju, tai skaitā tīmekļvietnē (3.p.):

- sociālo pakalpojumu sniedzēja mērķi, uzdevumi, organizatoriskā struktūra un darba organizācija;
- sniedzamie sociālie pakalpojumi un to saņemšanas kārtība;
- katra sociālā pakalpojuma cena un samaksas kārtība, ja par sociālo pakalpojumu daļēji vai pilnībā maksā klients;
- administratīvā personāla un speciālistu pieņemšanas laiki, kā arī kontaktinformācija saziņai.

20.01.2009. MK noteikumi Nr.60 “Noteikumi par obligātajām prasībām ārstniecības iestādēm un to struktūrvienībām” 3.punktā min to, ka ārstniecības iestāde, ievērojot būvniecības jomu reglamentējošajos normatīvajos aktos un šajos noteikumos noteiktās prasības:

- atrodas atbilstoši tās darbībai projektētā vai pielāgotā ēkā;
- nodrošina vides pieejamību personām ar funkcionāliem traucējumiem.

Savukārt noteikumu 4. punkts nosaka to, ka ārstniecības iestādēs, kurās nav nodrošināta vides pieejamība personām ar funkcionāliem traucējumiem:

- ir nodrošināta iespēja personām ar funkcionāliem traucējumiem saņemt veselības aprūpes pakalpojumus atbilstoši apstiprinātajām medicīniskajām tehnoloģijām;
- ir ārstniecības iestādes vadītāja apstiprināta informācija, kādā ārstniecības iestāde personām ar funkcionāliem traucējumiem nodrošina iespēju saņemt ārstniecības iestādes sniegtos veselības aprūpes pakalpojumus. Informācija ietver īsu, pacientam saprotamu skaidrojumu par iestādes sniegto veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas iespēju, vietu un veidu personām ar funkcionāliem traucējumiem, kontaktus papildu informācijas saņemšanai un to ārstniecības iestāžu uzskaitījumu, kurās ir iespējams saņemt veselības aprūpes pakalpojumus, kuri konkrētajā ārstniecības iestādē personām ar funkcionāliem traucējumiem nav pieejami;
- ir nodrošināta iespēja personām ar funkcionāliem traucējumiem patstāvīgi iekļūt ārstniecības iestādē, ja tas ir veselības centrs vai stacionārā ārstniecības iestāde. Veselības centrā, kur tiek sniegts veselības aprūpes pakalpojums personām ar funkcionāliem traucējumiem, ir pieejama vismaz viena tualetes telpa personām ar funkcionāliem traucējumiem, bet stacionārā ārstniecības iestādē vismaz viena tualetes telpa personām ar funkcionāliem traucējumiem ir pieejama katrā stāvā, kur tiek sniegts veselības aprūpes pakalpojums personām ar funkcionāliem traucējumiem.

Ārstniecības iestāde savā tīmekļa vietnē ievieto informāciju par veselības aprūpes pakalpojumu un vides pieejamības nodrošināšanu. Ārstniecības iestādes, kurās nav nodrošināta vides pieejamība personām ar funkcionāliem traucējumiem, tīmekļa vietnē ievieto arī ārstniecības iestādes vadītāja apstiprināto informāciju par kārtību, kādā ārstniecības iestāde nodrošina iespēju personām ar funkcionāliem traucējumiem saņemt ārstniecības iestādes sniegtos veselības aprūpes pakalpojumus (4.¹ p.).

1.2.4. Sabiedriskā transporta pieejamību reglamentējoši normatīvie dokumenti

Uz dzelzceļa stacijām attiecas Eiropas Savienības regulējums 23.10.2007. Eiropas Parlamenta un Padomes **REGULA (EK) Nr. 1371/2007 par dzelzceļa pasažieru tiesībām un pienākumiem un Komisijas REGULA (ES) Nr. 1300/2014 “par savstarpējas izmantojamības tehniskajām specifikācijām attiecībā uz Savienības dzelzceļa sistēmas pieejamību personām ar invaliditāti un personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām”**. Regulā noteikta savstarpējas izmantojamības tehniskā specifikācija attiecībā uz ES dzelzceļa sistēmas pieejamību personām ar invaliditāti un personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām. Infrastruktūras apakšsistēmas funkcionālās un tehniskās specifikācijas attiecībā uz pieejamību personām ar invaliditāti un personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām ir sakārtotas šādā prioritārā secībā, detalizēti tās aprakstot:

- personām ar invaliditāti un personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām paredzētās stāvvietas;
- bezšķēršļu ceļi;
- durvis un ieejas;
- grīdu virsmas;
- caurredzamu šķēršļu izcelšana;
- tualetes un bērnu pārtīšanas galdīņi;
- mēbelējums un brīvi stāvošas ierīces;
- biļešu iegāde, uzziņu dienesti un klientu palīdzības punkti;
- apgaismojums;
- vizuālā informācija: virziena norādes, piktogrammas, drukātā vai mainīgā informācija;
- mutiskā informācija;
- perona platums un peronu malas;
- peronu beigas;
- iekāpšanas palīgīdzekļi, ko uzglabā uz peroniem;
- dzelzceļa pārejas.

28.08.2012. **MK noteikumos Nr. 599 “Sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanas un izmantošanas kārtība”** attiecībā uz vides pieejamību minēts sekojošais:

Pārvadātājs sabiedriskā transportlīdzekļa salonā nodrošina, lai pasažierim informācija par sabiedriskā transportlīdzekļa pieturvietām maršrutā būtu pieejama audio ieraksta vai vizuāli noformētā veidā (minimālais burtu augstums ir 50 mm) (13.p.).

Sabiedriskajam transportlīdzeklim jābūt pielāgotam normatīvajos aktos par transportlīdzekļu izgatavošanu noteiktajām tehniskajām prasībām, lai personām ar ierobežotām pārvietošanās spējām atvieglotu iekļūšanu sabiedriskajā transportlīdzeklī un nodrošinātu šo personu pārvadāšanu. Minimālās prasības sabiedrisko transportlīdzekļu pielāgošanai un pielāgojamo transportlīdzekļu skaitu nosaka līgumos par sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanu (17.p). Ja pārvadātājs sabiedriskos transportlīdzekļus nav pielāgojis atbilstoši iepriekš minētajām prasībām, minētās personas ar attiecīgi aprīkotu transportlīdzekli. Minēto transportlīdzekli personas ar ierobežotām pārvietošanās spējām var pasūtīt 36 stundas pirms brauciena, piezvanot uz pārvadātāja norādīto tālruna numuru. Informācijai par tālruna numuru jābūt pieejamai visās pieturās un autoostās (18.p.)

LVS 190-8 “Ceļu projektēšanas noteikumi” 8.daļā “autobusu pieturu projektēšanas noteikumi” noteikts, ka, ja nav paredzēts citādi, tad pasažieru platformas platumam ir jābūt 2,5 m, garumam – 10 m, platformas pacēlumam virs apstāšanās joslas – 0,2 m, kā arī platforma ir jāizveido tā, lai tās galos būtu iespējams uzbraukt ar invalīdu ratiņiem (lielākais pieļaujamais garenkritums ir 12 %, minimālais uzbrauktuves platums ir 1,5 m).

Savukārt MK noteikumos Nr.240 “Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi” noteikts, ka:

- Sabiedriskā transporta pieturvietas izvietojumā, kur piededceļi nodrošina optimālu pieturas sasniedzamību un ērtu pieejamību (108.p.).
- Sabiedriskā transporta pieturvietas aprīkojums nedrīkst traucēt vai ierobežot gājēju satiksmi (109.p.)

Lidostu vides pieejamību regulē 05.07.2006. Eiropas Parlamenta un Padomes REGULA (EK) Nr. 1107/2006 “**par invalīdu un personu ar ierobežotām pārvietošanās spējām tiesībām, ceļojot ar gaisa transportu**” nosakot noteikumus personu ar ierobežotām pārvietošanās spējām aizsardzībai un palīdzības nodrošināšanai, ja tās ceļo, izmantojot gaisa transportu, lai aizsargātu šīs personas pret diskrimināciju un nodrošinātu, ka tās saņem palīdzību.

Runājot par jūras un upju pasažieru stacijām 30.04.2013. **MK noteikumi Nr. 240 “Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi”** nosaka:

- Publiski pieejamas pasažieru kuģu, jahtu un laivu piestātnes norāda teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā un ierīko, ievērojot būvniecības, dabas aizsardzības un vides pieejamības jomu regulējošo normatīvo aktu prasības (175. p.).
- Atbilstoši piestātnes kapacitātei paredz automašīnu stāvlaukumu ar pietiekamu stāvvietu skaitu(176. p.).
- Jahtu un laivu piestātņu platformas un uzbrauktuves izbūvē, ievērojot šādas vides pieejamības un drošības prasības:
  - aprīko ar margām un drošības apmalēm;
  - izvēlas tādus izmērus, kas nodrošina pietiekamas manevrēšanas iespējas;

- pielieto neslīdošus ieseguma materiālus (177.p.).
- Uzbrauktuvi slīpums nedrīkst pārsniegt 1:12 vai 8%. Vietās, kur uzbrauktuves ir pakļautas laikapstākļiem, nodrošina lietusūdeņu novadīšanu (178. p.).
- Plānojot peldbūvju izvietojumu, nodrošina brīvu piekļuvi publiskajiem ūdeņiem un paredz atbilstošu inženierinfrastruktūras nodrošinājumu (179. p.).

1.3. Vides pieejamības normatīvais regulējums Rīgā

19.05.1994. **Likuma “PAR PAŠVALDĪBĀM”** 3. pantā noteikts, ka vietējā pašvaldība ir vietējā pārvalde, kas ar pilsoņu vēlētas pārstāvniecības – domes – un tās izveidoto institūciju un iestāžu starpniecību nodrošina likumos noteikto funkciju, kā arī šajā likumā paredzētajā kārtībā Ministru kabineta doto uzdevumu un pašvaldības brīvprātīgo iniciatīvu izpildi, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses. Savukārt 12. pantā minēts, ka pašvaldības attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēs var brīvprātīgi realizēt savas iniciatīvas ikvienā jautājumā, ja tas nav Saeimas, Ministru kabineta, ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, tiesas vai citu pašvaldību kompetencē vai arī ja šāda darbība nav aizliegta ar likumu.

14.10.2014. **MK noteikumi Nr.628 “Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem”, kur noteikts, ka** Detālpārplānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves nosacījumos ietver vides pieejamības nosacījumus (47.p.);

Rīgā vides pieejamības jautājums normatīvo aktu līmenī regulē **Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi**, kuru 2.8.punktā aprakstītas prasības vides pieejamības nodrošināšanai:

32. Projektējot publiskās ārtelpas teritoriju izbūvi, kā arī publiski pieejamas būves, paredz speciālus pasākumus un aprīkojumu vides pieejamības nodrošināšanai. Būvvalde vides pieejamības prasības iekļauj būvatļaujas projektēšanas nosacījumos.

33. Ja ietves garums ir lielāks par 25 m, ietves efektīvo platumu projektē 1,8 m vai ik pēc 25 m paredz samainīšanās vietu ar platumu 1,8 m un garumu 2 m.

34. Ietves šķērskritumu veido ne lielāku kā 3%, izņemot esošas ielas atjaunošanas gadījumā, ja ietves augstuma maiņa ir saistīta ar esošas apbūves pārbūvi (ietves un cokola vai pamatu savienojums, ieejas kāpnēs u.tml.).

35. Gājēju ietves, kas izvietota tieši pie brauktuves, minimālais platumš ir 1,5 m.

36. Vietās, kur gājēju plūsma ir lielāka par 50 cilvēkiem stundā, pie sabiedriskās ēkām, sabiedriskā transporta pieturām, pakalpojumu un tirdzniecības objektiem u.c. nozīmīgās vietās ietvi labi izgaismo, tai paredz nepārtrauktu, skaidri izšķiramu vadlīniju (orientieris vai norāde). Vadlīnija vada līdz drošai gājēju pārejai, kas aprīkota ar luksoforu vai uz kuras noteikta prioritāte gājējiem.

37. Vadlīnija vada cilvēku ar redzes traucējumiem paralēli pārvietošanās ceļiem, tā kontrastē ar esošo ietves segumu.

38. Pirms kāpnēm un pandusiem to augšpusē un apakšā paredz vizuāli pamanāmu brīdinājumu, to izvietojot visā kāpņu vai pandusu platumā.

39. Kāpņu pirmo un pēdējo pakāpiena malu visā kāpņu platumā marķē tā, lai tā veidotu kontrastu ar pārējo kāpņu daļu.

40. Pandusus, kas paredzēti gājējiem, veido ar slīpumu ne lielāku kā 8%.

41. Pirms kāpnēm visā kāpņu platumā augšpusē un apakšā iestrādā sataustāmu brīdinošu joslu 300 mm platumā. Kāpnēm visā platumā marķē katra laida pirmo un pēdējo pakāpienu ar kontrastējošu (tumšs uz gaiša) krāsu.

42. Kāpņu un pandusu abās pusēs ierīko ar apkārtējo vidi kontrastējošas margas ar rokturiem divos augstumos (0,7 m un 0,9 m augstumā). Margu garumu veido tā, lai tas par 0,3 m pārsniegtu kāpņu vai pandusu garumu abos galos. Margas ierīko, precīzi sekojot kāpņu kontūrām, nodrošinot virziena orientāciju un drošību.

43. Pandusam, kas ir garāks par 6 m, ne retāk kā pēc 3 m proporcionāli izvieto horizontālus starplaukumus, kuru parametri ir ne mazāki par 1,5 m x 1,5 m.

44. Ja kustības virziens pandusam mainās vairāk nekā par 90 grādiem, pirms katra šāda pagrieziena paredz horizontālu starplaukumu, kura parametri nav mazāki par 1,5 m x 1,5 m.

45. Krustojumos un pie gājēju pārejām visu veidu stabus – luksoforus, ceļa zīmes, reklāmas, apgaismojuma stabus – marķē ar dzeltenu, kontrastējošu krāsu vai līmlenti 160 cm, 140 cm un 35 cm augstumā no ceļa virsmas.

46. Starp ceļa braucamo daļu un ietvi paredz izteiktu krāsojuma kontrastu, reljefa maiņu vai aizsargmargas, kas brīdina par novirzīšanos no ietves uz ceļa braucamo daļu.

47. Krustojumos uzstādītajiem luksoforiem paredz skaņas funkciju un taktilās norādes.

48. Visa veida stabus marķē ar kontrastējošu krāsu joslām (min. 0,1 m platumā) – tumšs uz gaiša (melns vai balts), 1600 mm un 350 mm augstumā no ceļa virsmas.

49. Visus šķēršļus nostiprina ne mazāk kā 2,10 m augstumā no ietves seguma. Šķēršļiem, kas ir zemāki par 0,9 m (puķu podi, stabi, ķēdes u.tml.), jābūt labi pamanāmiem un jākontrastē uz apkārtējā fona. 50. Ietvju aprīkojumu izvieto vienotā joslā, lai neapgrūtinātu gājēju pārvietošanās maršrutus.

51. Uz ietvēm, ielām, kur gājēju pārejas šķērso braucamo daļu, un uz krustojumiem nedrīkst izvietot lūkas un restes. Ietvē nedrīkst atrasties pagrabu ieejas lūkas. Pie pagrabu logiem atļauts ierīkot gaismas šahtas, kas ievirzās ietvē ne vairāk kā 0,4 m un ir pārklātas ar biezu stiklu vai metāla režģi vienā līmenī ar ietvi. Režģa stieņus nenovieto paralēli ēkai, un spraugas starp tiem nedrīkst būt lielākas par 0,02 m. Ietvēs iebūvēta stikla virsma nedrīkst būt slidena.

52. Brīdinošo joslu veido visas gājēju pārejas, kāpņu un citu līmeņu maiņu platumā. Brīdinošā josla brīdina un informē cilvēkus ar redzes traucējumiem par kāpnēm, citām līmeņu maiņām, gājēju pārejas sākumu un beigām, par sabiedrisko transportlīdzekļu apstāšanās vietām, iekāpšanu un izkāpšanu pieturvietās. Brīdinošā josla ir dzeltenā krāsā, kura kontrastē ar ietves segumu.

53. Ielu krustojumos uzstādītos luksoforus aprīko ar skaņas signālu, signāla izsaukuma pogu un taktilām norādēm.

54. Luksofora signāla izsaukuma pogas, skaņas un taktilo norāžu kastītes piestiprina pie luksofora staba, lai augšējai mala atrastos 1,2 m no ietves līmeņa.

55. Ielu krustojumos luksofori ar skaņas signālu nodrošina, ka ielas šķērsošanas laikā signāli ir sadzirdami ielas abās pusēs, lai cilvēks ar redzes traucējumiem varētu virzīties pāri ielai no skaņas uz skaņu abos virzienos.

56. Skaņas signāli ir atšķirīgi atkarībā no luksoforā degošās gaismas, skaņas skaļums ir atkarīgs no satiksmes intensitātes, kur skaņa automātiski kļūst skaļāka vai klusāka. Iespēju robežās izmanto tikšņošus skaņas signālus.

57. Taktilo informāciju par braucamās daļas joslu skaitu un transporta līdzekļu braukšanas virzieniem izvieto perpendikulāri ietvei un paralēli braucamai daļai, kuru šķērso cilvēks ar redzes traucējumiem. Kastītes virspusē ir taktila virzienu norādoša bultiņa ielas šķērsošanai. Brauktuves šķērsošanas vietu veido vienā līmenī ar brauktuvi.

Runājot par nosacījumiem peldvietu ierīkošanai un izmantošanai Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos tiek minēts sekojošais: Mazās peldvietās nodrošina vismaz šādu infrastruktūras objektu izvietojumu: ģērbtuvu, kas nodrošina vienlaicīgu pārgērbšanās iespēju diviem atpūtniekiem, ievērojot vides pieejamības prasības (109.1.p.).

Savukārt sadaļā “Prasības inženiertehniskās apgādes tīkliem un objektiem”, norādīts, ka inženiertīklu izbūvē ievēro normatīvo aktu prasības un nodrošina vides kvalitātes prasību ievērošanu, teritorijas, enerģijas un dabas resursu racionālu izmantošanu un vides pieejamību (268.p.).

Šobrīd spēkā esoši ir divi Rīgas teritorijas plānojumi:

1. Teritorijas plānojums Rīgas vēsturiskā centra un tā aizsardzības zonā;
2. Rīgas teritorijas plānojums 2006-2018.gadam.

15.12.2021. Rīgas domē tika pieņemts lēmums Nr.1091 “Par Rīgas teritorijas plānojuma apstiprināšanu” un izdoti Rīgas domes 15.12.2021. saistošie noteikumi Nr.103 “Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi”, taču 22.03.2022. vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs Artūrs Toms Plešs izdeva rīkojumu Nr.1-2/2224 “Par Rīgas domes 2021. gada 15. decembra saistošo noteikumu Nr.103 “Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi” darbības apturēšanu”. Līdz ar to praksē dotajā brīdī tas netiek piemērots būvniecības iecerēm. Jaunajā Rīgas teritorijas plānojumā paredzētas šādas vides pieejamības prasības:

2.8. PRASĪBAS VIDES PIEEJAMĪBAS NODROŠINĀŠANAI PUBLISKAJĀ ĀRTELPĀ

27. Projektējot ielu un citu publiskās ārtelpas teritoriju izbūvi, paredz īpašus risinājumus vides pieejamības nodrošināšanai. Būvvalde būvatļaujas projektēšanas nosacījumos var noteikt papildu prasības vides pieejamības nodrošināšanai.

28. Projektējot ietves un gājēju ceļus (ceļus parkos, skvēros un citās publiskās ārtelpas teritorijās), ievēro šādas prasības:

28.1. par 25 m garākas jaunbūvējamas ietves minimālais brīvtelpas platums ir 1,8 m. Ja to nevar nodrošināt, aptuveni ik pēc 25 m, ņemot vērā esošu koku vai inženierbūvju elementu izvietojumu, paredz samainīšanās vietu ar minimālo platumu 1,8 m un garumu 2 m;

28.2. ietves vai gājēju ceļa šķērsslīpumu veido ne lielāku kā 3%. Lielāku slīpumu ietvēs pieļaujams veidot, atjaunojot ielu esošas apbūves teritorijās, veidojot savienojumus ar ēku cokoliem, pamatiem, ieejas kāpnēm u.tml.;

28.3. brauktuves šķērsošanas vietā ietvi izbūvē ar slīpumu līdz brauktuvei vai brauktuvi paaugstina līdz ietves līmenim;

28.4. minimālais ietves platums ir 1,5 m. Ietves platumu pieļaujams samazināt:

28.4.1. ielās, kurās plānotā gājēju satiksmes intensitāte nepārsniedz 50 gājējus diennakts maksimālās intensitātes stundā;

28.4.2. lai saglabātu vēsturisko ielas vides raksturu, izbūvējot ietves pilsēt būvniecības pieminekļu un apbūves aizsardzības teritorijās; Rīgas teritorijas plānojums 3.1 Lpp.20 (242) 28.4.3. pārbūvējot ielas, kurās nav bijusi ietve, ja nav iespējams izbūvēt 1,5 m platu ietvi ielas gabarītu dēļ;

28.4.4. veidojot apejas ap nepārvietojamiem šķēršļiem (piemēram, kokiem);

28.5. vietās, kur gājēju plūsma ir lielāka par 50 cilvēkiem diennakts maksimālās intensitātes stundā, pie publiskām būvēm, sabiedriskā transporta pieturām, pakalpojumu un tirdzniecības objektiem u.c. nozīmīgās vietās ietvi izgaismo;

28.6. ietvēs, kurās gājēju plūsma ir lielāka par 50 cilvēkiem diennakts maksimālās intensitātes stundā, iestrādā vadlīniju sistēmu;

28.7. labiekārtojuma elementus izvieto vienotā joslā ārpus ietves brīvtelpas;

28.8. funkcionālos vai dekoratīvos vides elementus ietvēs un gājēju ceļos izvieto vienotā joslā ārpus brīvtelpas, lai neapgrūtinātu gājēju pārvietošanās maršrutus. Brīvtelpā atļauts izvietot vides elementus, kas nostiprināti ne mazāk kā 2,5 m augstumā no ietves seguma.

29. Projektējot kāpnēs un pandusus, izņemot ēku ieejas, ievēro šādas prasības:

29.1. pirms kāpnēm visā kāpņu platumā augšpusē un apakšā iestrādā sataustāmu brīdinošu joslu 0,3 m platumā;

29.2. vismaz vienā kāpņu un pandusa pusē ierīko ar apkārtējo vidi kontrastējošas margas ar rokturiem divos augstumos (0,7 m un 0,9 m augstumā). Margu garumu veido tā, lai tas par 0,3 m pārsniegtu kāpņu vai pandusa garumu abos galos. Margas ierīko, precīzi sekojot kāpņu kontūrām, nodrošinot virziena orientāciju un drošību;

29.3. pandusus, kas paredzēti gājējiem, veido ar šādiem slīpumiem:

29.3.1. pandusiem, kuru kopējā augstuma starpība ir līdz 0,3 m, slīpumu veido ne lielāku kā 1:8 (12%);

29.3.2. pandusiem, kuru kopējā augstuma starpība ir līdz 0,5 m, slīpumu veido ne lielāku kā 1:10 (10%);

29.3.3. pandusiem, kuru kopējā augstuma starpība ir lielāka par 0,5 m, slīpumu veido ne lielāku kā 1:12 (8%);

29.3.4. pandusam, kas ir garāks par 6 m, proporcionāli izvieto horizontālus starplaukumus, kuru parametri ir ne mazāki par 1,5 m x 1,5 m;

29.3.5. ja kustības virziens pandusam mainās vairāk nekā par 90 grādiem, pirms katra šāda pagrieziena paredz horizontālu starplaukumu, kura parametri nav mazāki par 1,5 m x 1,5 m.

30. Projektējot kāpnēs, pandusus un citus elementus objekta funkciju nodrošināšanai, tos izvieto ārpus ietvēm un gājēju ceļiem (gan teritorijā starp ielu sarkanajām līnijām, gan ārpus tām), izņemot gadījumus, kad kvartāla robežās jau atrodas ietves vai gājēju ceļa zonā izvirzīti elementi. Šādā gadījumā jaunie funkcionāli nepieciešamie elementi nedrīkst izvirzīties ietvē vai gājēju ceļā tālāk (dziļāk) par kvartāla robežās jau esošajiem elementiem, un to risinājums izstrādājams tā, lai saglabātu šajos noteikumos noteikto ietves minimālo platumu.

31. Krustojumos, pie gājēju pārejām un ietves brīvtelpā visu veidu stabus – luksoforus, ceļa zīmes, reklāmas, apgaismojuma stabus – marķē ar 10 cm platām baltām, kontrastējošām joslām 160 cm, 140 cm un 35 cm augstumā no ietves virsmas.

32. Jaunbūvējamās ielās aizliegts izvietot pagrabu lūkas un restes. Pie pagrabu logiem atļauts ierīkot gaismas šahtas, kas ievirzās ietvē ne vairāk kā 0,4 m un ir pārklātas ar biezu stiklu vai metāla režģi vienā līmenī ar ietvi. Režģa stieņus neizvieto paralēli ēkai, spraugas starp tiem nedrīkst būt lielākas par 0,02 m. Ietvē iebūvēta stikla virsma nedrīkst būt slidenā. 33. Pirms gājēju pārejām, kāpnēm un citām līmeņu maiņām veido baltu brīdinošo joslu visas attiecīgās zonas platumā. Brīdinošā josla brīdina un informē cilvēkus ar redzes traucējumiem par kāpnēm, citām līmeņu maiņām, gājēju pārejas sākumu un beigām, iekāpšanu un izkāpšanu pieturvietās.

34. Ierīkojot luksoforus ielu krustojumos, ievēro šādas prasības:

34.1. luksofora signāla izsaukuma pogas, skaņas un taktilo norāžu kastītes piestiprina pie luksofora staba tā, lai augšējā mala atrastos 1,2 m no ietves līmeņa;

34.2. luksoforus aprīko ar tādu skaņas signālu, kas ielas šķērsošanas laikā ir sadzirdams ielas abās pusēs, ir atšķirīgs katrai no luksoforā degošajām gaismām un kura skaļums ir atkarīgs no satiksmes intensitātes;

34.3. luksoforus aprīko ar skaņas signālu, signāla izsaukuma pogu un taktilo norāžu kastītēm;

34.4. taktilās informācijas kastīti, kas satur norādes par braucamās daļas joslu skaitu un transporta līdzekļu braukšanas virzieniem, izvieto perpendikulāri ietvei un paralēli braucamai daļai. Kastītes virspusē ir taktila virzienu norādoša bultiņa ielas šķērsošanai.

Savukārt peldvietu ierīkošanas un izmantošanas nosacījumos minēts, ka peldvietā jābūt ģērbtuvei, kas nodrošina vienlaicīgu pārgērbšanās iespēju diviem atpūtniekiem, ievērojot vides pieejamības prasības (93.lpp.).

2. VIDES UN PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBAS NENODROŠINĀŠANAS VEIDI

Runājot par situācijām, kad vide un pakalpojumi nav pieejami, varam izdalīt trīs situāciju tipus jeb veidus, kas šo nepieejamību raksturo:

1. pilnīga nepieejamība;
2. pieejamība tikai saprātīga pielāgojuma veidā (piekļuve ir nodrošināta, taču ar nelielu citu personu palīdzību);
3. nodrošināta piekļuve, taču ne universāla pieejamība (piekļuve ir patstāvīga, taču citāda, nekā pārējai sabiedrībai).

Kopumā Rīgā bieži ir novērojamas situācijas, kad par piekļuvi pēc būtības nav padomāts, respektīvi vide un ar to saistītie pakalpojumi nav pieejami pēc būtības. Biežāk nepieejamība ir personām ar redzes traucējumiem, jo no vienas puses sabiedrība daudz mazāk apzinās šo personu problēmas, šo problēmu un iespējamo risinājumu daudzveidību. Būtībā Rīgā neredzīgām personām bez asistenta palīdzības ir pieejami tikai atsevišķi objekti, kas vai nu ir pielāgoti vai arī ir neredzīgajam labi pazīstami). Vājredzīgo situācija ir pozitīvāka, tomēr arī te problēma ir tajā, ka funkcionāli krāsu kontrasti visbiežāk nav nodrošināti.

Vides pieejamība biežāk sabiedrībā asociējas ar kustību traucējumiem un personām ratiņkrēslos. Tāpat sabiedrībā nav pazīstami risinājumi personām ar dzirdes traucējumiem, tomēr šajā gadījumā tādi vai citādi risinājumi parasti tiek rasti, tāpēc nevar runāt par pilnīgu nepieejamību.

Pieejamība jāvērtē arī plašākā kontekstā, jo it kā pieejams objekts vai pakalpojums var nebūt pieejams tad, ja to novērtē pēc būtības. Vērtējums būtu jāveic no tās personas skatupunkta, kas risinājumu izmanto. Ja ērtāk vai drošāk ir izvēlēties alternatīvu objektu vai arī atteikties no apmeklējuma un pakalpojuma saņemšanas vispār, tad pieejamības nav. Tas var būt arī ekspluatācijas jautājums – pacēlājs, kurš nedarbojas, vadula, uz kuras ir atkritumu kaste, tualete, kas var būt atvērta, bet var būt arī slēgta nenozīmē, ka pakalpojums ir pieejams. Lai varētu runāt par pieejamību, risinājumu funkcionēšanai ir jābūt pašsaprotamai, bet situācijas, kad kaut kas tomēr nedarbojas, drīkst būt vienīgi reti izņēmumi.

Ir gadījumi, kad Rīgā objekti ir pieejami saprātīga pielāgojuma veidā – kā to nodrošināt ir domāts, taču kādu iemeslu dēļ nav iespējama situācija, kad vide un pakalpojumi būtu pieejami bez citu palīdzības. Iemesli var saistīties, piemēram, ar to, ka citu risinājumu nevar saskaņot vēsturiskās apbūves dēļ, tādēļ, ka īpašu risinājumu nav izdevīgi nodrošināt ekonomisku apsvērumu dēļ u.tml.

Tā var būt, piemēram nepieciešamība nospiest zvana pogu pie ārdurvīm un palūgt palīdzību. Sarežģītāks risinājums būtu piezvanīt pa tālruni. Taču jebkurā gadījumā, ja risinājumi ir šādi, nepieciešams, lai būtu pieejama informācija par to, kāda rīcība ir sagaidāma (informācija internetā, informācija pie ieejas). Pat, ja tiek izmantots pacēlājs, nereti tas nav izmantojams patstāvīgi. Un par saprātīgu pielietojumu nevar runāt, respektīvi, objekts un pakalpojumi pēc būtības nav

pieejami, ja nepieciešamās prasības izpildītas tikai formāli vai arī, piemēram, risinājums faktiski nefunkcionē (piemēram, jau minētajai pogai pie ieejas izlādējusies baterija).

Piekļuves nodrošināšana, nenodrošinot universālu pieejamību, Rīgā ir salīdzinoši reta situācija – tā saistās galvenokārt ar atjaunotiem objektiem, kur telpu konfigurācijas, vēsturiskās apbūves saglabāšanas vai kādu cita būtiska iemesla dēļ nav bijis iespējams nodrošināt to, lai piekļuve būtu universāla. Tie ir pārdomāti, attiecīgajām mērķgrupām piemēroti risinājumi, kas parasti veiksmīgi funkcionē.

Ja situācijas, kad piekļuve nepieciešama, kādā objektā ir reta, tad parasti nevar runāt par pilnvērtīgu piekļuves nodrošināšanu – tādās situācijās risinājums parasti jāmeklē sadarbībā ar kādu citu personu, respektīvi, tas labākajā gadījumā ir saprātīgs pielāgojums.

3. VIDES UN PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBAS NENODROŠINĀŠANAS CĒLOŅI

3.1. Cēloņu kopsavilkums

Vides un pakalpojumu nenodrošināšanas cēloņi analīzes gaitā sadalīti četros līmeņos:

- sabiedrības līmenis – sabiedrības izpratne un attieksme kopumā, apzinoties, ka sabiedrības daļa ir gan tie, kas nodrošina valsts un pašvaldības funkcionēšanu, gan uzņēmēji un projektētāji, gan arī personas ar invaliditāti;
- valsts un pašvaldības līmenis – no vienas puses normatīvais regulējums, no otras tas, kā tiek nodrošināta vides pieejamība tam, kas attiecas viņu atbildības sfērā un nodrošināta priekšzīme pārējiem;
- īpašnieku un projektētāju līmenis – no vienas puses objektīvi faktori, kas ietekmē situāciju, no otras attieksmes, zināšanas, prioritātes, rīcība.
- mērķgrupas līmenis – problēmas pašu personu ar invaliditāti vidū, kas vides pieejamībai traucē maksimāli efektīvi funkcionēt.

Sabiedrības līmenis	<ul style="list-style-type: none"> • Sabiedrības izpratnes trūkums par problēmas aktualitāti, nepieciešamību to risināt. • Sabiedrības izpratnes trūkums par vides pieejamības risinājumiem. • Sabiedrības negatīva attieksme pret vides pieejamības risinājumiem un mērķgrupu. • Vandālisms un infrastruktūras izmantošana neparedzētiem mērķiem
Valsts un pašvaldības līmenis	<p><i>Regulējums un tā piemērošana</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepietiekami augsta prioritāte. • Pašvaldībai nav deleģējuma risināt problēmu. • Vēsturiskās apbūves saglabāšanas nosacījumi. • Komunikāciju “sarkanās līnijas”. • Ugunsdzēsības normatīvu formālās prasības. • Konkrētu atbildīgo trūkums pašvaldības līmenī. • Atbilstošas kompetences trūkums. • Prasību formālais raksturs. • Birokrātiska rakstura problēmas ar saskaņojumu un preventīva izvairīšanās no problēmām. • Izmaiņas normatīvos un standartos laika gaitā. • Standartizētu vides pieejamības risinājumu piedāvājuma trūkums. • Informatīvā atbalsta nepietiekamība. • Motivējošu iniciatīvu trūkums.

	<i>Objekti valsts un pašvaldības atbildības sfērā un priekšzīme</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Valsts un pašvaldības priekšzīmes trūkums. • Holistiska redzējuma trūkums. • Standartizētu vides pieejamības risinājumu trūkums. • Pieejamie objekti “izkaisīti” telpā, nevar izveidot maršrutu. • Ierobežota sabiedriskā transporta pieejamība. • Viedo risinājumu neesamība.
Īpašnieku un projektētāju līmenis	<i>Objektīvi ierobežojošie faktori</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ierobežotas finanses. • Ierobežojumi, ko nosaka ēkas konstrukcija un atrašanās vieta, reljefs. • Optimāls pielietojums esošajai platībai, samērīguma princips.
	<i>Redzējums, izpratne un attieksme</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Intereses trūkums par vides pieejamības nodrošināšanu. • Ekonomiskās prioritātes. • Citas atšķirīgas prioritātes. • Zināšanu trūkums par problēmu risināšanas veidiem. • Grūtības domāt universālā dizaina kategorijās. • Neatbilstoša ekspluatācija. • Nolietojums un uzturēšanas trūkums ilgtermiņā. • Vienotas atbildības trūkums īpašnieku pusē.
Mērķgrupas līmenis		<ul style="list-style-type: none"> • Konservatīvisms un negatīva iepriekšējā pieredze. • Nespēja atļauties pieklūstamību. • Neprasme rīkoties ar tehnoloģijām, digitālā plaisa.

Nākamajās nodaļās katrs no cēloņiem apskatīts detalizētāk, sniedzot to intervēto personu viedokļus, kas par šiem cēloņiem intervijās runāja.

3.2. Sabiedrības līmenis

Vispirmām kārtām nepieciešams akcentēt cēloņus, kas ir sabiedrības līmenī kopumā. Te jāņem vērā, ka arī jebkurš no vides pieejamības nodrošināšanā nepastarpināti iesaistītajiem – gan valsts un pašvaldības institūciju darbinieki, gan personas ar invaliditāti, gan dažādu būvju projektētāji un īpašnieki – vairumā gadījumu pieder šai pašai sabiedrībai, tādējādi vadās no sabiedrībai raksturīgajiem priekšstatiem un vērtībām. Viņu izpratne par problēmu izriet no sabiedrības kopējās izpratnes un arī formē šo kopējo izpratni. Jebkādi risinājumi, kas tā vai citādi pārsniedz tos limitus, kas sabiedrībai konkrētajā laika posmā ir saprotami, līdz ar to saskaras ar neizpratni, ar savādākā racionalitātē balstītiem risinājumiem (piemēram, par telpas izmantošanu), dažreiz ar vandālismu.

Tomēr sabiedrības izpratne laika gaitā mainās. Izpratni maina visi iesaistītie aģenti. Bet izmaiņas ir lēnas un pakāpeniskas, tāpēc arī jebkādi vides pieejamības risinājumi, kas iziet ārpus konkrētajā brīdī saprotamajiem limitiem, saskaras ar risku, ka tūlītēja pievienotā vērtība no tiem būs relatīvi zema, taču tie var kalpot par paraugu, ilgtermiņā pakāpeniski kļūstot par normu.

Taču, raugoties ilgtermiņā, salīdzinot ar sabiedrības izpratni, kāda tā bija pirms gadiem desmit, divdesmit, progress ir novērojams. Un nav pamata uzskatīt, ka tas neturpināsies.

Sabiedrības izpratnes trūkums par problēmas aktualitāti, nepieciešamību to risināt

Viena no problēmām saistās ar to, ka cilvēki ar invaliditāti sabiedrībā nav pietiekami redzami un atpazīstami. Sabiedrība neapzinās ne problēmas mērogus, ne tās raksturu.

Tas ir visu sabiedrības kā kopuma līmenis, kas kaut kādā veidā parādās. Tas ir komplekss jautājums, tas nav tikai par vienu. Tas ir par izglītību, vispār par acu atvēršanu, ka mums tādi cilvēki ir. [..] Tikai viņus nekur neredz. Un tad man paliek pavisam bēdīgi. Tātad viņi ir iesprostoti. Nevis tāpēc neredz, ka viņu nav un mums ir veselīga sabiedrība, un ka mums nav problēma ar tādiem cilvēkiem, bet tā problēma ir tāpēc, ka viņi sēž mājās un nekur netiek. [..] Nav tāda kopējā sabiedrības līdzjūtība, [..] neizjūt to kā tādu vajadzību. Arhitekts

Šajā gadījumā būtībā veidojas apburtais loks – no vienas puses cilvēki nav redzami, jo viņi neiziet no mājas, no otras – tas, ka viņi neiziet no mājas, neļauj sabiedrībai viņus ieraudzīt un uztvert kā savu sastāvdaļu.

Ja personas ratiņkrēslā sabiedrība atpazīst, tikai viņu pilsētas ielās ir maz, tad, piemēram, personas ar redzes traucējumiem nereti neatpazīst vispār.

Lielākoties ārpus Juglas cilvēki bieži vien neredzīgo cilvēku vispār neatpazīst, viņi neatpazīst balto spieķi. [..] Un Dziesmu svētkos mēs arī gājām, piemēram, ar balto spieķi, nu, skaistās kleitās ar vainagiem. [..] Tas ir tas signāls, nu, kā cilvēkiem vajadzētu atpazīt neredzīgo un neskriet viņam virsū. Un iet garām no cita kora sievietes, un viņas saka: “Vai, tik skaistas kleitas un beisbola nūja rokā!”. Neredzīgas personas radiniece

Būtībā sabiedrība šādā veidā neizmanto resursu, ko tā varētu izmantot – ne visas personas ar invaliditāti ir tādas, kas principā nespēj strādāt, šīs grupas “ieraudzīšana” un iekļaujošas sabiedrības veidošana varētu dot arī ekonomisku efektu.

Un viņiem [Vācijā] ir tas, ka nevienam nav jāsēž mājās, visiem ir jāstrādā. Mums kaut kā diezgan bezjēdzīgi pavada tie cilvēki, it īpaši ar garīga rakstura traucējumiem, diezgan bezjēdzīgi, neko nedara. Apeirons

Sabiedrības izpratnes trūkums par vides pieejamības risinājumiem

Lielākā sabiedrības daļa nepazīst mūsdienīgus vides pieejamības risinājumus – vismaz izņemot tādus kā pandusi un pacelāji. Īpaši tas attiecas uz risinājumiem personām ar redzes traucējumiem.

Un sabiedrības sapratne par tiem [luksofora skaņas] signāliem brīžiem ir ļoti dīvaina. Viens piemērs – aicinājums Ziemassvētkos nomainīt signālu uz Ziemassvētku meldiņu. Rīgas domes Satiksmes departaments

Tad tāpat publiskās vietās - veikalos vai pakalpojumu sniedzēju vietās. “Kas, jūs neredzat, ka uz durvīm uzrakstīts, ka ar suni nedrīkst nākt?” Atkal sāk stāstīt, ka tas ir suns pavadonis, likums atļauj utt. Vēl sabiedrība ir jāinformē, vēl diezgan maz zina par šīm te iespējām, kas tiek piedāvātas vājredzīgiem un neredzīgiem. Latvijas Neredzīgo biedrība

Nu, kā neredzīgais cilvēks iet, ja viņš jūt, ka viņš ir nonācis līdz... līdz... līdz ceļam, nu, kur brauc mašīnas, viņam ir jāšķērso, un, ja tā nav regulējama pāreja, kā tas ir, piemēram, pie mūsu mājas, tad cilvēks paceļ balto spieķi, tad šoferim ir jāapstājas. [...] Bet tas tā ir, ka... un neviens jau, neviens jau nestājās. Neredzīgas personas radniece

Tāpat novērojamas tādas rīcības kā, piemēram, sniega novietošana ziemā stāvvietā personām ar invaliditāti, atkritumu kastu un elektroskūteru novietošana uz vadulām un tamlīdzīgi, kas parasti nav ar ļaunu nodomu, bet gan nezināšanas vai neieinteresētības dēļ.

Ir sastopamas, piemēram, problēmas, kad cilvēki neatpazīst trauksmes zvanu tualetes vai dušas apmeklējuma laikā.

Mums ar tiem striķiem bēdīgi iet [...] Tur regulāri norauj, domājot, ka tas ir ūdens noraujamais. [...] Es domāju, ka tie cilvēki ir jocīgi. Protams, ka tur neieiet cilvēki ar īpašām vajadzībām, tur ieiet parasti cilvēki, un tad viņš norauj ūdeni ar šo. [...] Tur var rakstīt milzīgiem burtiem, bet viņi to nelasa un neredz, tas ir īpatnēji. Līdz ar to mēs viņu esam atsējuši augstāk, tā droši vien nedrīkst darīt, bet tas vienkārši nav izturams, tās pogas tomēr ir labāks risinājums. [...] Bet, kad viena pasākuma laikā trīs reizes ir jāatslēdz un vienreiz arī iegaudojās, tad tu saproti, ka – Zeme, atveries. [...] Trakākais ir tas, ka vienkārši, ja tā turpinātos, vienā brīdī, kad tiešām kādam būtu kaut kas, neviens jau vairs neaizietu. Kultūras iestāde

Sabiedrības negatīva attieksme pret vides pieejamības risinājumiem un mērķgrupu

Vides pieejamības risinājumi nereti ir kompromiss, kad kādai sabiedrības daļai (gājējiem, citiem mājas iedzīvotājiem u.tml.) nākas samierināties ar savas telpas sašaurināšanos, lai būtu iespējams nodrošināt pilnvērtīgu vides pieejamību. Un ir sastopamas situācijas, kad citas sabiedrības grupas ar šādiem risinājumiem nav mierā.

Bija tāds absurds Rīgas pašvaldībā, tad mums ir atsevišķu finansējumu uz personu dzīvesvietas pielāgošanai un riteņkrēslu pacēlāju uzstādīšanai, kur arī, nu, tā kā ir jāsaskaņo ar mājas lielākās daļas, mājas šo te īpašnieku, vai par to, vai tur varēs, vai nevarēs ierīkot šo te pacēlāju. Diezgan bieži nācās arī saskarties ar to, ka šie te māju īpašnieki, nu, atsevišķo dzīvokļu īpašnieki pasaka, ka viņiem to nevajag, “tas man nebūs ērti, es tur netikšu garām” vai vēl kaut kas. Rīgas Sociālais dienests

Īpaši problemātiska situācija tas ir šauru ietvju gadījumā, kur neieciešams saskaņot gājēju, velobraucēju, sabiedriskā transporta pasažieru (viņiem nepieciešamas pieturvietas un nojumes) un personu ar invaliditāti intereses, turklāt, ņemot vērā komunikāciju “sarkanās līnijas”, nepieciešamību saglabāt kokus, kā arī, iespējams, vēsturisko brūģi. Risinājumi par labu kādam vienam izsauc pārējo neapmierinātību.

Racionāls risinājums šajā gadījumā būtu saprātīgs kompromiss, jo agresīva savu interešu aizstāvēšana var izraisīt pārējo grupu neapmierinātību. Aktīva, pat agresīva pozīcija var palīdzēt panākt sev labvēlīgu risinājumu kādā atsevišķā gadījumā, taču visdrīzāk radīs negatīvu tēlu ilgtermiņā.

Ir jābūt pretī tam burkānam, tai izpratnei jābūt, pretējā gadījumā var panākt pretēju efektu, ka atkal tie sliktie, kas visu pieprasa. Tā kā velosipēdisti “Pilsēta cilvēkiem”, tiešām tā organizācija mums palīdzējusi daudz kur, bet dažreiz viņi aiziet tādā kreisajā ekstrēmismā [..]. Tas nav vajadzīgs, bet viņiem cita filozofija būs – ja mēs nebļausim skaļi, tad mūs nesadzirdēs. Uzņēmējs

Līdzīgā veidā negatīvu efektu var radīt agresīva mediju pozīcija par to, ka projekta pirmajā kārtā nav nodrošināti vides pieejamības risinājumi (kas otrajā kārtā ir plānoti), jo ilgtermiņā šāda reakcija visdrīzāk uz laiku mazinās vēlmi uzņēmējiem savu naudu vispār ieguldīt sabiedriskos projektos, tai skaitā vides pieejamībā.

Tas lifts [Āgenskalna tirgū] maksā 40 tūkstošus, un pirms tam tur nav bijis, un tas tirgus tur darbojās. Un tad, kad tas ir pašvaldībai, tad viss ir normāli, bet tad, kad viens privātais par saviem līdzekļiem iegulda milzīgu naudu, lai reģenerētu, atjaunotu tirgu pašvaldībai uz nomas līguma pamata, kas ir 30 gadi, nu, tad no viņa mēs visu prasīsim. Kur mani 40 tūkstoši, kāpēc tu neesi uztaisījis? Saproti? Tur tādi dubultā morāle drusciņ. Tad paši mēs to nedarām, bet tad mēs uzreiz... Tas viss jau ir forši, tikai ne par manu naudu, ja? Arhitekts

Vandālisms un infrastruktūras izmantošana neparedzētiem mērķiem

Daļa vides pieejamības risinājumu ir atkarīga arī no sabiedrības attieksmes pret publisko infrastruktūru kopumā. Īpaši tas attiecas uz sabiedriskajām tualetēm.

Visu demolē, paspēj visu nolauzt. Arī tur, kur mums ir Esplanādes parkā vai Vērmanes dārzā, kur cilvēki vienkārši inventāru bojā, to pašu inventāru, kas attiecas uz invalīdiem. Rokturus lauž nost vai vispār kaut kur nes projām, noskrūvē un aiznes prom, un tā tālāk. Un tāpēc bieži notiek sūdzības, kāpēc šī kabīne ir ciet. Tāpēc, ka tā ir vienkārši izdemolēta. [..] Un mēs jau nevaram nolikt kameru, kā Jūs saprotat, tualetes kabīnē, tas ir aizliegts ar likumu. Rīgas domes Mājokļu un vides departaments

Taču vandālisms arī netiešā veidā var skart personu ar invaliditāti iespējas pārvietoties – piemēram, ja uz vadulām tiek nogāzti blakus novietotie elektroskūteri.

Mēs redzam, ka elektroskūteris sākotnēji var tikt novietots pareizi, bet tad kāds iet garām un viņu apgāž, sagāž, uzceļ, pārliet. Es esmu redzējis situāciju, ka elektroskūterus novieto, piemēram, uz [sabiedriskā] transporta pieturvietām, vienkārši saliek rindiņā kāds. Rīgas domes Satiksmes departaments

Nozīmīga problēma šajā gadījumā ir arī bezpajumtnieku uzvedība un centieni izmantot sabiedriskās tualetes un liftus savām vajadzībām – lai mazgātos, mazgātu tur apģērbu vai pārgulētu.

Nāk mazgāties, ja, mazgāties un... Tā ir tik tendencioza rīcība, ka, nu, par to ir noteikti kaut kas jādomā... Tie risinājumi ir dažādi. Viens ir uzlikt maksas tualeti, bet mums ļoti negribas likt maksas tualetes, tas ir, nu, nebūtu pareizais žests vai tonis. [..] Šobrīd mēs katru dienu no dienas esam spiesti uzkopt šo, šo te labierīcības telpu tikai tāpēc, ka viņa ir publiski pieejama un tas ir kaut kādā mērā slogs. Tirdzniecības vieta

Pa nakti aizbrauc [tilta liftu] starp stāviem un tur guļ. Ne no augšas, ne no apakšas nevar dabūt nost. Tad mēs tur sadarbojamies arī ar pašvaldības policiju. Rīgas domes Satiksmes departaments

Līdz ar to šie vides pieejamības risinājumi nevar funkcionēt paši par sevi, atrauti no pārējās sabiedrības gatavības tos pieņemt un neizmantojot citiem mērķiem. Tas savukārt nozīmē, ka izmaiņas iespējamas tikai pakāpeniski, mainoties sabiedrībai kopumā.

3.3. Valsts un pašvaldības līmenis

Nākamais līmenis, kurā problēmu analizēsim, ir valsts un pašvaldības līmenis. Nodalījums starp valsti un pašvaldību šajā gadījumā netiks veikts – Rīgas loma Latvijas kontekstā ir tik nozīmīga, ka pēc būtības šādam nodalījumam nebūtu jēgas. Ja nacionālā likumdošana ir šķērslis kādu problēmu likumdošanai, tad Rīgas svars kopumā ir pietiekami nozīmīgs, lai rosinātu izmaiņas likumos visas valsts līmenī.

3.3.1. Regulējums un tā piemērošana

Nepietiekami augsta prioritāte

Likumdošanas līmenī vides pieejamība šobrīd būtībā ir ar zemu prioritāti vai, precīzāk izsakoties, tā pēc būtības ir horizontāla prioritāte. Ja valsts līmenī vēl ir tieši par šo problēmu lokā atbildīgas amatpersonas Labklājības ministrijā, tad Rīgas gadījumā atbildība ir sadalīta starp virkni domes departamentu. Līdz ar to ir nepieciešams sakārtot likumdošanu, lai tie normatīvie akti, kas attiecas uz vides pieejamību, būtu ar pietiekami augstu prioritāti.

Tāpat kā ugunsdzēsība, neatkarīgi, ko un kā būvē, ugunsdzēsības noteikumi ir visam pāri, tā arī šie pieejamības noteikumi būtu pāri pārējiem noteikumiem, vai arī nevis pāri, bet sakārtoti. Sakārtot šos normatīvos dokumentus, lai neviens dokuments nebūtu šķērslis pieejamības ievērošanai. Sustento

Pašvaldībai nav deleģējuma risināt problēmu

Daļā situāciju pašvaldībai ir vēlme situāciju risināt (ja Rīgā problēmas ir visbūtiskākās), taču nepieciešamas vai nu izmaiņas nacionālajā likumdošanā, vai arī deleģējums pašvaldībai tās risināt pašai. Viens no nozīmīgākajām problēmām, kas skar ne tikai vides pieejamību, šobrīd saistās ar skrejriteņu izmantošanas regulējumu. Personām ar invaliditāti, īpaši ar redzes invaliditāti, tā ir ļoti nozīmīga problēma, kas traucē uz ielas justies droši.

Es reizēm eju piecos pēcpusdienā pa Čaka ielu [..], un man arī ir bijis tā, ka kāds man uzbrauc vai gandrīz uzbrauc. Jo, protams, tas nav normāli, nu, tā kā ka visi ir vienā plūsmā uz vienas ietves, bet atšķirība ir tajā, ka man ir grūtāk, nu teiksim, attālumu identificēt, ka man lielā ātrumā tūlīt brauc virsū skūteris, kas, man jau liekas, ir ne tikai tādas lietas, ko mēs varam uzreiz atrisināt, kas ir jau sistēmiska problēma, kā mēs vispār esam izplānojuši to, cik pilsēta ir droša. Te jau var runāt par dažādām grupām. Vājredzīga persona

Rīga no savas puses bija iesniegusi grozījumus Ceļu satiksmes likumā. Rīga ir diezgan strikta šajā viedoklī. Rīga redz, ka tā ir obligāta skrejriteņu reģistrācija. Rīga redz, ka tās ir tiesības pašvaldībai noteikt zonas, kur drīkst pārvietoties [ar skrejriteņi], kur nedrīkst pārvietoties. Rīga ir strikta uz to, ka par pārkāpumiem ir

tiesības piemērot sodus un [ka] to var darīt arī pašvaldības policija. Rīga no savas puses ir gatava norādīt arī un licencēt šos te pakalpojumu sniedzējus, norādīt vietas, kur drīkst un kur nedrīkst atstāt skrejriteņus, un attiecīgi paredzēt arī kaut kādus sodus un sankcijas par to, ka skrejriteņi tiek novietoti neatbilstoši šim te [nosacījumam]. Diemžēl.. tas bija uz otro lasījumu grozījumi iesniegti caur deputātu Šadurski, kurš šobrīd vairs nav. Attiecīgi arī tas otrais lasījums būs jālaiž pa jaunām, ja uzskatīts par nepieciešamu šo likumu skatīt. Bet Rīga atkal noteikti no savas puses sniegs piedāvājumus šajā te likumā, un mēs būsim diezgan strikti arī šajā te pusē. Un tas ir tas, ko mēs esam runājuši ar politisko vadību, un mēs esam guvuši atbalstu. [..] Mums šobrīd nav deleģējuma pašvaldības līmenī, ko darīt. Mēs prasām arī šo deleģējumu. Tas ir viens no [punktiem]. Rīgas domes Satiksmes departaments

Vēsturiskās apbūves saglabāšanas nosacījumi

Rīgas vēsturiskais centrs ir UNESCO mantojums, līdz ar to tā saglabāšanai tiek pievērsta nozīmīga uzmanība gan valsts, gan pašvaldības līmenī.

Protams, problēmas ar viņiem kopumā ir lielas, jo viņiem ir jāsargā vēsturiskais mantojums, lai tās vērtības, kādēļ Rīgas centrs ir UNESCO sarakstā, lai viņš tur arī būtu. [..] Ja tu pārāk maini ieejas mezglu, tu kaut ko tur sabojā visticamāk. Izvietot visur pandusus uz Alberta ielas pie jūgendstila mājām varētu būt sarežģīti. Uzņēmējs

Līdz ar to šajā gadījumā risinājumi, kas tiek atrasti un iekļauj vides pieejamību, mēdz būt ļoti dārgi, kas var ierobežot vēlmi vispār atjaunot ēkas pilsētas centrā.

Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, kādreiz Pieminēkļu aizsardzības inspekcija, protams, ka viņi arīdzan nāk, nu, pretī un pieminēkļos tur, nu, ļauj tās pārveidošanas taisīt. Bet, nu, viņas vienkārši bieži vien tās pārveides ir, lai tā kā mazāk, nu, vairāk saglabāt tam pieminēklim oriģinālo izskatu. Un viņam, iespējams, ka tā investīcija ir daudz, nu, nevis tur par procentiem, bet vairākas reizes dārgāka jātaisa, lai varētu piekļūt, ja, tai ēkai, un tikt iekšā normālā veidā. [..] Jo arī it īpaši vēl, ka tur kaut kādi tur puslīmeņi sākās, ja tev oriģinālākā nav... nav ieejas zemes līmenī bijušas. Arhitekts

Tur mēs esam saskārušies un vairāki īpašnieki ir informējuši par problēmām, ka jā, risinājumu var atrast, bet tas risinājums ir tāds, ka pus ēka jāpārbūvē. Ka tas nav tik viegli un nav samērīgi. Ekonomikas ministrija

Vecrīgas gadījumā nereti pat risinājumiem iekļūšanai ēkās nav būtiskas nozīmes, jo pārvietošanās pa Rīgas vecpilsētas bruģi ir pārāk apgrūtināša personām ar kustību traucējumiem, tādējādi līdz konkrētajai ēkai cilvēki visdrīzāk nenokļūs.

Brīžiem mēs tur Vecpilsētā gribam nosargāt to pēdējo pareizo bruģi, pa kuru vispār paiet nevar pat normāls cilvēks, kur nu vēl pabraukt. Man liekas, ka jābūt tādai līdzsvarotai domāšanai. Arhitekts

Vēsturiskās apbūves gadījumā līdz ar to nereti nav iespējams nonākt pie risinājuma, kas ir no pieejamības viedokļa visefektīvākais. Tas ir kompromiss, kur vides pieejamība tiek nodrošināta minimāli nepieciešamajā līmenī.

Bet es atceros, ka par to ļoti domāja un meklēja tos risinājumus. Bet tās vēsturiskās durvis, kā es saprotu, mums arī ir jāsaglabā. Un tur bija doma, ka viņas automātiski varbūt vērsies, bet viņas ir divas tās durvis – ārdurvis un iekšdurvis. Muzejs

Mēs laikam drusciņ esam aizķērušies jautājumos par būvēm, kas ir kultūrvēsturiskie pieminekļi un kur mums ir nedaudz dārgāk, sarežģītāk, grūtāk risināt tos jautājumus. Kapsētu pārvalde

Mums tā sākotnējā Ģertrūdes ielas vīzija bija pavisam savādāka, nekā ir šobrīd. Un Ģertrūdes iela bija veidota daudz draudzīgāka, vides pieejamāka. Attiecīgi mēģinot radīt to... piemēram, to apaļbruģi vispār izņemot ārā un aizstājot ar to kalto bruģi. [...] Bet te ir stāsts par to, ka [Nacionālā] kultūras mantojuma pārvalde mums pateica “Nē!”, un.. un tas “Nē” bija tik stingrs, ka mēs četras reizes gājām un lūdzamies, [lai] vismaz tajās vietās, kur kritiski nepieciešams, lai viņi tomēr saskaņo tos risinājumus. Es pats [...] rādīju: “Nu, re, kur! Kā Jūs iedomājaties, ka viņš izkāps uz apaļbruģa ar saviem ratiņiem un ar ratiņiem aizbrauks izbrauks līdz skolai? Nu, kā?!” Tad, rādot piemērus, mēs panācām. [...] Nu, jautājums, vai šobrīd ir gatavi, teiksim, [Nacionālā] kultūras mantojuma pārvalde būtiski mainīt tos risinājumus. Mums ir bijušas sarunas ar viņiem, bet tā atsaucība [ir tāda]: “Jā, nu piedāvāji”. Bet tajā brīdī, kad piedāvā, nu, diemžēl tas nerezumējas ar to, ko mēs gribētu redzēt. Rīgas domes Satiksmes departaments

Komunikāciju “sarkanās līnijas”

Vēl viena problēma, kas ietekmē iespējas nodrošināt vides pieejamību, ir pazemes komunikācijas – ūdensvads, kanalizācija, elektroinstalācijas, telekomunikācijas u.tml. Virs šīm “sarkanajām līnijām” netiek pieļauta pandusu un tamlīdzīgu būvju uzstādīšana. Tāpat šīs infrastruktūras atrašanās vietas ietekmē iespējas izvietot vadulas.

Satiksmes departaments tikko teica, ka ir viens stabs, kuru nevar nekādīgi nojaukt, viņš pa vidu kaut kur ir, bet komunikāciju turētāji ap to stabu visu taisa un tagad visu pārtaisīt, visus tos vadu un kanalizācijas, tagad miljonu maksātu. Nu, viņiem tāda aptuvena summa bija, bet droši vien milzīgas naudas, lai to stabu noņemtu, tas nav tik vienkārši. Apeironis

Viens no risinājumiem šeit būtu komunikāciju “turētāju” pretimnākšana tajos gadījumos, kad tas ir iespējams un kompromisu risinājumu rašana. Rīgas domes Satiksmes departaments ir tiesīgs darboties tikai šo “sarkano līniju” robežās.

Un tu bieži vien pat gribi atrisināt kaut kāda pandusa izbūvi, bet tu to nevari izdarīt, kad viens komunikāciju turētājs ir iespītējies, ka viņam vajag, lai ir kā līdz šim. Un pat Rīgas dome neko nevar izdarīt. Apeirons

Bet atkal – mēs darbojāties sarkano līniju robežās. Rīgas domes Satiksmes departaments

Cits risinājums attiecībā uz pandusiem varētu būt pagaidu pandusu izvietošana, kurus iespējams vienkārši uzstādīt un vienkārši noņemt. Šāda risinājuma gadījumā tas būtu efektīvāks, ja iniciatīvu uzņemtos pašvaldība un šādus pandusus nodrošinātu.

Kā izeja varētu būt šī demontējamā metāla uzbrauktuve, kuru tai brīdī, kad vajag kaut ko rakt, var ļoti vienkārši demontēt. Tad jautājums – kam pieder uzbrauktuve. Jo tiek iekšā mājā, tā tad tā ir īpašnieka uzbrauktuve? Tādā gadījumā tā būtu jādemontē īpašniekam. Vai tā ir pilsētas uzbrauktuve. [..] Un svarīgi ir, ja Rīga jau būtu [tam] gatava, tad būtu ļoti labi, ja tā piederētu Rīgai. Īpašniekam vai jāmaksā noma, vai... Sustento

Ugunsdzēsības normatīvu formālās prasības

Problēmas sagādā ugunsdzēsības normatīvu prasības situācijā, kad māja ir būvēta tā, lai drošākais un reālākais risinājums, kā rīkoties ugunsgrēka gadījumā, ir nevis evakuācija, bet gan palikšana ugunsdrošā dzīvoklī. Tad, ja mājoklī ir ievērojams daudzums personu ar kustību traucējumiem, šāds risinājums būtu optimāls, taču spēkā esošie normatīvi to nepieļauj un tiek pieprasīts, lai personas tiktu evakuētas. Līdz ar to pats drošākais risinājums pēc būtības nav legāls.

Neviens nevar atrisināt, vai negrib atrisināt, vai, kas vispār nav atrisināms pie šīs likumdošanas ... un visu pārējo. Mēs ar to esam nodarbojušies. Redziet, ir tā, ka, lūk, nostrādā šī ugunsgrēka signalizācija pēc visiem normatīviem un visiem tā tālāk, cilvēki evakuējas, dodas prom... [..] Bet lifts ir nobraucis lejā, atvēris durvis un noslēgts. Lūk, un tas jau ir arī šis te jautājums, uz ko mēs neesam ne no viena saņēmēji atbildi, izņemot tīri klaji demagoģiskus paziņojumus, ka, lūk, jūs te organizējiet evakuāciju tur, vediet tur, nezinu, kaut kādus tos speciālos tur laivu uzpūšamos, kaut ko tur, ko tur, ko tur... Un tad, lūk, nu paskatāties, šeit ir viens dežurants. [..] Dežuranta uzdevums ugunsgrēka gadījumā ir pavisam cits – viņš dodas uz turieni, viņš pārbauda, kā kas ir nostrādājis, viņš apskatās to, viņš izsauc ugunsdzēsējus nepieciešamības gadījumā, viņš viņus sagaida un informē, kas ir daudz svarīgāk un būtiskāk, nevis mēģināt tur kaut ko tur izvilkt no kaut kurienes, bet sagaidīt ugunsdzēsējus, informēt par to, ka šeit ir daudz cilvēku ar kustību traucējumiem un tā tālāk, un visu šo, šo situāciju. [..] Būtībā katrs dzīvoklis ir atsevišķs ugunsdrošības nodaļums, durvis iztur tur, teiksim, atklātu uguni

pusstundu. Bet likumdošanas līmenī nav uzrakstīts, ka viņš var veiksmīgi gaidīt šo te ugunsdzēsēju savā ēkā un nekur neskriet, neko nedarīt. Mēs teicām: “Atļaujiet mums!” – “Nē, mēs to nevaram, mums tur nav tas tā rakstīts”. No vienas puses – tā kā sēdēt, bet no otras puses – nu tad... Rīgas pilsēt būvnieks

Ugunsgrēks, kas šeit bija, pierādīja tad, ka šeit viss ir izdarīts pareizi. Šis dzīvoklis izdega. Viņš pat nokvēpis, pat gaitenis īsti nebija. Un ugunsgrēks viena dzīvokļa robežās arī paliek. Visi ugunsdzēsēji iebrauca, atbrauca, nodzēš uguni, izvēdina dūmus, un problēma ir atrisināta. Šeit neko citu savādāk es nedarītu, nē. Rīgas pilsēt būvnieks

Piemēram, Rīgas domē ratiņniekus augstāk par otro stāvu nelaiž, jo nevar nodrošināt evakuācijas iespējas, jo lifti nestrādā. Kā tu viņu no otrā stāva dabūsi lejā, nav jau variantu. Vai Valsts ieņēmumu dienestā labprāt ņemtu ratiņkrēsla lietotājus darbā, bet viņi nevar pieņemt, tāpēc ka no augstākiem stāviem nevar nodrošināt evakuāciju. Apeirons

Konkrētu atbildīgo trūkums pašvaldības līmenī

Tā kā vides pieejamība Rīgā būtībā ir horizontāla prioritāte, tad nav personas vai struktūrvienības, kas par to atbild – dažādos departamentos ir atbildīgie par atšķirīgiem aspektiem. Lai gan atbildīgā persona vai struktūrvienība kā tāda problēmu arī neatrisinātu – tai ir nepieciešamas pilnvaras, lai vides pieejamības jautājumi tiktu risināti.

Jā, tā ir problēma Rīgas domei, ka ir simts atbildīgie par vienu jautājumu. Pieejamība ir horizontālāks jautājums, viņam jābūt vertikālākam. Tas ir tas, ko mēs vēlētos panākt – lai šī vide tiek apkopota un likta atsevišķi vienuviet. Kamēr viņš ir horizontālais jautājums, ir pierādīts – neviens horizontāls jautājums, kas ir horizontālā prioritātē, nestrādā. Sustento

Jo mums ir tāds departaments un šitāds, bet par to vides pieejamības skatījumu neviens departaments tādu politisko atbildību neuzņemas un nesaka – re, kur mums tas būs, kā mēs visu to redzam. Apeirons

Atbilstošas kompetences trūkums

Daļēji atbildīgo speciālistu trūkuma problēma saistās ar kompetences jautājumiem – Rīgas domes darbinieki norāda, ka šobrīd nav pieejami speciālisti, kas varētu pilnvērtīgi izvērtēt vides pieejamību vai koordinēt domes rīcību attiecībā uz vides pieejamību (gan attiecībā uz to, lai nodrošinātu vienotu izpratni par to Rīgas domes objektos, gan veiktu uzraudzību pār citiem objektiem pilsētā).

Jā, es gribēju papildināt tieši par to, ka tas vienalga, vai tas sertificētais arhitekts, kurš izstrādāja būvniecības dokumentāciju, vai departamenta arhitekts, kas pēc

tam izvērtēja ieceri. Var jau izvērtēt, vai tur norādīti tie procenti, attālumi un viss pārējais. [Bet] pēc būtības, vai tā vides pieejamība ir pieejama kā tāda [...] Neviens speciālists mums departamentā nav tāds, ne arī tas sertificētais arhitekts nav [, kas to spētu]... Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments

Prasību formālais raksturs

Vides pieejamības izvērtējums nereti tiek veikts formāli, kas var nozīmēt divējāda rakstura problēmas. No vienas puses tas nozīmē, ka var tikt izvirzītas prasības objektiem un akceptēti projekti, kas atbilst prasībām formāli, taču nenodrošina vides pieejamību pēc būtības.

Patiesību sakot, mēs esam izgājuši visas tiesas cauri, jo dažas tiesas uzskatīja, ka būvnormatīvos viss ir kārtībā, bet citas tiesas skatījās no cilvēka viedokļa, jo tiesai jāizstāv tās cilvēka tiesības kā tādas. Un te ir tā kolīzija, vai mēs skatāmies no cilvēciskā faktora, lai Latvijā cilvēki dzīvotu labāk, vai arī esam tie burta kalpi un viss. Apeirons

Tātad, faktiski mēs izpildījām prasību, kas reāli tā te vienkārši formalizējās. No tās otras puses, ja kaut kad tur mainītos kaut kāds cits īpašnieks, kāds cits tur gribētu nopirkt, ienākt ceturtā stāvā, jā, viņš tur, protams, viņam pieejamība uz augšu tur būtu, bet viņam tas sanmezgls [ceturtajā stāvā] nebūtu īsti tām viņa vajadzībām atbilstošs. Bet mums normatīvs to neprasa, lai mēs taisītu tagad vienā dzīvokļu mājā, ko būvē privāts investors, visus, visus dzīvokļus taisīt tādus, ka ar vides pieejamību. Arhitekts

Godīgi sakot, mums ir specifiskas šīs te ēkas un arī šī te. Te fakts, ka nāk profesionāli sportisti nodarboties ar sportu, un līdz ar to tik ļoti aktuāla šī vides pieejamība nav līdz šim. Vienīgais, kas ir no obligātajiem nosacījumiem, kas ir veselības iestādēm, kas arī LOV skaitās, tad viņiem bija jānodrošina panduss vai pacēlājs. Mūsu gadījumā vienā ēkā izvēlējamies pacēlāju iekšpusē, kas telpās atrodas. Šai ēkai uzstādīti divi pandusi. Cik viņi tiek izmantoti? Es teiktu, ka netiek izmantoti, jo, kā es jau minēju iepriekš – tā specifika, ka mums profesionāli sportisti nodarbojas. Cilvēki ar kustību traucējumiem faktiski šeit nav. Ja nu pa visu pastāvēšanas vēsturi varbūt viesnīcā kāds viens vai divi bijuši, tas arī viss. Viesnīca

No otras puses prasības var tikt izvirzītas formāli, lai arī tās izpildīt ir problemātiski, nepieļaujot nelielas atkāpes, kas risinātu problēmas, vienlaikus saglabājot vides pieejamību.

Iespējams, mums nav iespēja izveidot to pandusu, nu, nezinu, par metru garāku, vai par diviem. Nu uztaisām viņu drusciņ īsāku. Bet ierēdņi Būvvaldē pateica – nē, jums neatbilst. [...] Ir kāpnes, ir panduss, bet, tā kā pandusa slīpums neder, tad tas panduss principā ir nederīgs. [...] Un viņiem vienkārši nācās uzstādīt, ja nemaldos, par kādiem 20 vai 25 tūkstošiem mehānismu, kas ir jāapkopj, kas ir jāiepako ziemā... Neviens tur nav braucis nekad, uzreiz saku. Bet tam ir jābūt, jo tas slīpums ir drusciņ stāvāks. Un “Apeirons” par to slīpumu uzrakstīja, ka ir OK. [...] Un kā

jums liekas, vai viņš [īpašnieks] pēc tam ar mīlestību pret šo tēmu izturēsies? Viņš darīs visu, lai tikai šie cilvēki piekļūtu? Arhitekts

Un bieži vien sniedzam savus atzinumus vai atkāpes no būvnormatīva gadījumos, kad mēs redzam, ka tas nav samērīgi. Bet mēģinām saglabāt to funkcionalitāti. Būvnormatīvs kaut ko nosaka, bet arī, neievērojot būvnormatīvu, var saglabāt funkcionalitāti. Tas nozīmē, piemēram, ja būvnormatīvs pasaka, ka visām durvīm jābūt 90 cm, bet, ja tev ir durvis kaut kādā ejā, kur ir metru biezs mūris, bet durvis tev ir 86 cm, jā, mēs esam snieguši atzinumus, ka tas ir normāli, tur var tikt un neievērot būvnormatīvu. Apeirons

Daļa ekspertu norāda, ka būtu nepieciešams virzīties uz tādu izpratni par vides pieejamības jautājumiem, kas to nodrošina pēc būtības, mazāku uzmanību pievēršot formāliem kritērijiem. Protams, tas nozīmē, ka nepieciešams paaugstināt vērtējošo ekspertu kompetenci, lai viņi spētu izvērtēt pēc būtības, kā arī būtu gatavi uzņemt atbildību par šādu risinājumu.

Līdz ar to es nevaru apstiprināt, ka viss ir pareizais risinājums, bet, manuprāt, ja mēs šādi, nu tā kā, cilvēciski izvērtētu lietas, nevis skatītos tikai un vienīgi, kāds statuss ir rakstīts dokumentā vai... Tad, iespējams, būtu raitāk un sabiedrībai būtu ātrāk pieejams šis te viss, bet... Tirdzniecības vieta

Bet Eiropas standarts ir tāds vairāk skaidrojošs – ir šitāda iespēja un ir tāda. Varbūt ir vēl cita iespēja. Viņš tā kā dod iespēju pieiet radoši. Pat mums vēl nav tā arhitektu sabiedrība izaugusi, ka tev ir jāiedziļinās tanī lietā, jāpavada laiks. [..] Un tā ir liela problēma. Ka bieži vien nepaskatās pēc būtības. Apeirons

Tā kā visās valstīs ir atrunāts – ka ir īpaši apstākļi, kāpēc mēs veidojam tā. Tur, pirmkārt, ir jābūt pamatojumam, kāpēc. Ja tā ir vēsturiska ēka. Tas nevar būt vienkārši, ka man ir slinkums mainīt. Tur ir pamatojums: viens papīrs, kāpēc nevar izdarīt, otrs – kā risināt, lai būtu piekļūstamība, pielāgojums. Un droši vien tam ir nepieciešami eksperti, kas var ieteikt, kas ir tas optimālais. Sustento

Birokrātiska rakstura problēmas ar saskaņojumu un preventīva izvairīšanās no problēmām

Arhitekti un īpašnieki nereti norāda uz birokrātiska rakstura problēmām ar projektu saskaņojuma saņemšanu (vai vismaz ievērojamu laiku, kas patērēts, lai to saņemtu). Tiesa, laika patēriņš ne vienmēr un ne tieši saistās ar vides pieejamības jautājumiem, taču process daļai iesaistīto šķiet ilgs un komplicēts kopumā.

Tas ir mans personīgais viedoklis, bet manuprāt tas birokrātiskais process, kas bija jāveic, lai izbūvētu šo trapu, tas bija daudz par garu un sarežģītu. Un mums pusgadu bija jāgaida, jo, rokot zemi, atradās kaut kādi kabeļi, kas nebija iezīmēti plānos. Tas nozīmē, ka ir jāpārskatīja vēlreiz projekts. Projekta pārskatīšana aizņēma pusgadu. Attiecīgi bija sajūta, ka pa to laiku, kamēr uzbūvēja šo salīdzinoši nelielo būvi, tur jau kāds būtu pa to laiku privātmāju uzcēlis. Valsts iestāde

Es saku, rupji rēķinot, mums tas ievilkās uz gadu. Mums vispār valsts iestādes šos skaņojumus un visu pārējo... Godīgi sakot, es neizprotu. Ir firmas, kas nodarbojas ar šito pandusu uzstādīšanu – iedodiet viņiem sertifikātu un viss, nekādu skaņojumu. Kas tur tāds jāizbūvē? Tur ir vienkārša iekārta, kuru atbrauc un uzstāda. Es viņu kaut vai rīt paņemu un noņemu, un aizvedu projām. Tur nav nepieciešami mega būvprojekti, skaņojums, viss pārējais. [..] Skaņojumi, nodošana, ekspertīzes... Kurš gribēs kaut ko tādu darīt, plus izmaksas vēl visas. [..] Atnāca Būvvalde, konstatēja kaut kādas nepilnības, kuras vajadzēja novērst, vajadzēja atkal pārzīmēt. 10 centimetru nobīde bija no sienas, mums bija siltināšanas projekts, attiecīgi sienas izmērs izmainījās, līdz ar to skaņots bija pirms tam bez siltinājuma. Vajadzēja atkal pārzīmēt. Viesnīca

Teiksim, pēdējā laikā es neizjūtu Būvvaldi kā labos partnerus, bet es izjūtu kā reālu slogu, to es neslēpšu, kam ir jātiek vienkārši pāri. Arhitekts

Rezultātā daļa izvēlas saskaņojumu neveikt vai arī to veic tā, lai preventīvi izvairītos no iespējamajiem sarežģījumiem, vienlaikus upurējot iespēju izstrādāt efektīvu vides pieejamības risinājumu.

Manuprāt, šobrīd ir tā situācija, līdzīgi kā ar projektiem, ka tie, kas iet un skaņo būvvaldē, tie ir cietēji. Tie, kas vienkārši iet un uztaisa, neko neprasa, tiem viss ir labi. Arhitekts

Taisot būvprojektu, jāskaņo ar visiem komunikāciju turētājiem, ar CSDD un vēl nezin ko. Līdz ar to izvēlas to vieglāko ceļu, ka ietve paliek tajās dimensijās, kāda viņa ir. Lai gan no cilvēka skatījuma, ja tu uztaisīsi ietvi 30 cm platāku, ne vadītājiem traucēs, ne gājējiem, neko tas nemainīs. Bet tur uzreiz ieslēdzas pavisam cita birokrātija. Apeirons

Nu, jā, bet jūs varat iedomāties, tas uzreiz skar skaņošanas procesu ar visām iesaistītajām iestādēm, ka tas ļoti birokrātiski sarežģīts un dārgs pasākums. [..] Nu, neviens nebija gatavs, un tas projekts arī neparedzēja tik lielus ieguldījumus. [..] Tas ir uzreiz jāskaņo ar visiem komunikāciju turētājiem, tas ir uzreiz milzīgi sarežģīts process, jā. [..] Tas jau arī viņiem pašiem bija skaidrs. Nu, ka šis bija tāds šim brīdī vienkāršākais pieņemamākais variants par to zvanu pogu [uzbrauktuves vietā]. Arhitekts

Izmaiņas normatīvos un standartos laika gaitā

Vides pieejamības risinājumi un standarti laika gaitā mainās. Līdz ar to objekti, kas saskaņoti vai nodoti ekspluatācijā agrāk, mūsdienu prasībām vairs neatbilst. Tomēr jāreķinās, ka šis process visdrīzāk turpināsies, un arī tas, ko mēs šobrīd uzskatām par veiksmīgu risinājumu, ar laiku var izrādīties morāli novecojis.

Tagad, ņemot vērā, ka tikko beidzās Mežaparka rekonstrukcija, kur mēs bijām iesaistīti, jo mēs arī par VEF un Mežaparka iekštelpām atbildam, protams, ka tur

daudz vairāk iesaistījās gan "Apeirons", gan visi citi. Tur ir kāpņu apzīmējumi gan ar rokām, gan ar pēdām. Visur jau bija VEFā, kas tika nodots 2017.gadā. Te 2013.gadā vēl nebija tās prasības acīmredzot, un tas netika tādā veidā iestrādāts. Kultūras iestāde

Miera dārzs, Grīziņkalns un Ziedoņdārzs. Tāpēc, ka šos parkus atjaunoja 2015.gadā, un tur ir šīs taktīlās joslas. Citur nekur nav. Rīgas domes Mājokļu un vides departaments

Bieži vien šie arhitekta risinājumi ir ar garu, garu bārdu – izstrādāti jau ļoti sen. Arī šobrīd Rīgā tiek realizēti 6 vai pat 8 gadus veci projekti, jo beidzot tiem ir atrasts finansējums. Šie projekti, protams, neatbilst vairs mūsdienu prasībām, bet šobrīd tie pārstrādāti vairs netiek. Sustento

Standartizētu vides pieejamības risinājumu piedāvājuma trūkums

Viens no iespējamajiem risinājumiem, uz ko norāda gan organizācijas, kas apvieno personas ar invaliditāti, gan arī uzņēmēji un valsts iestāžu pārstāvji, ir piedāvāto risinājumu standartizācijas nepieciešamība. Šobrīd Rīgā tādu būtībā nav. Tiek norādīts uz iespēju standartizēt uzbrauktuves, šādā veidā sniedzot iespēju nodrošināt risinājumus tur, kur stacionāras uzbrauktuves nav iespējamas vai tās ierīkot nav jēgpilni.

Bet viņas [uzbrauktuve] sastāv no gabaliem. Tā kā lego. Uzliek vienkārši atbilstoši augstumam, garumam. Viņas, protams, nav nekas skaists, bet tai pašā laikā tas ir, ko izmanto ārzemēs, valstīs, kur ir šīs vēsturiskās ēkas, pie tām, jo viņi netaisa nekādu kārtīgu, kas bojā vēsturisko skatu, bet liek šīs demontējamās metāla uzbrauktuves, kas pašas par sevi ir ārpus. Sustento

Tur ir normatīvie akti jāsakārto, nevis jāsaliek tādi šķēršļi... Teiksim, ja es kā uzņēmuma vadītājs varētu ieiet BISā, ieklikšķināt trīs klikšķus un uztaisīt pandusu, kur būtu problēma? Vispār nebūtu problēma. Es izvēlos sertificētu firmu, ko Būvkomersantu reģistrā ieliek ķeksīti, ka viņš ir tiesīgs veikt pandusu un iekārtu uzstādīšanu, es izvēlos atbilstoši lētāko piedāvājumu, kam ir sertifikāts, atbrauc, uzliek, viss. Nav problēmu. Viesnīca

Tāpat tiek piedāvāts izstrādāt standartizētus vides pieejamības risinājumus tipveida projektu dzīvojamajām mājām, kas varētu ievērojami optimizēt projektēšanas izmaksas.

Šobrīd mēs esam izsludinājuši iepirkumu attiecībā uz siltināšanu – dzīvojamām mājām ar tipveida projektu. Mēs paņēmām divas sērijas un mēģināsim izstrādāt tipveida. Mēs tagad mēģinām iepirkt būvprojekta izstrādātāju, kas var izstrādāt tipveida, labas prakses projektu ar jēgpilniem, objektīviem, samērīgiem risinājumiem, kas būtu par brīvu pieejams Ekonomikas ministrijas Būvniecības informācijas sistēmā. Tāda pieredze mums ir, mēs jau divus projektus uztaisījām īres mājām, viens ar dzelzsbetona konstrukcijām daudzdzīvokļu mājām, otra ir ar

koka konstrukcijām. Tagad mēs mēģinām. Ja tās bija pilnīgi jaunas, jauna kvalitatīva mājokļa radīšanai, tad šis mēģinājums ir vērsts uz energoefektivitātes veicināšanu. Attiecībā uz vides pieejamību šis nav tik sarežģīts darbs un tiešām tai vides pieejamībai tur jāskatās arī pārējie parametri. Un, ja Rīgas namu pārvaldnieks var uzņemties šādu projekta izstrādi, tad droši vien tas daudziem atvieglotu. Vispār tāds projekts, kaut vai nebūtu pieejams struktūrfondu finansējums, vienalga – ja ir uztaisīts projekts, ir uztaisīta tāme, ir skaidras izmaksas, skaidrs, ko tas reāli nozīmē. Droši vien tas veicinātu vairāku dzīvojamo māju iedzīvotāju kopības lēmumu pieņemšanu ar labu vides pieejamībai.
Ekonomikas ministrija

Informatīvā atbalsta nepietiekamība

Vēl kāda no problēmām, kas būtu jārisina valsts un pašvaldību līmenī, ir plašāks informatīvais atbalsts. Turklāt šis atbalsts ir nepieciešams gan pašiem valsts un pašvaldību darbiniekiem, gan plašākai sabiedrībai.

Man arī liekas, kā jau minēju, ka droši vien kaut kur jau ir tās visas rekomendācijas sarakstītas, bet, ka noteikti to var aktīvāk komunicēt, izsūtīt kafejnīcām, restorāniem informatīvos materiālus utt. Un varbūt arī vispārīgi pie uzņēmuma dibināšanas pašā sākumā, ne tikai, ka pasaka, ka PVN jāmaksā [un] tamlīdzīgi, bet uzņēmēju iepazīstināt ar vides pieejamību. [...] Bet tāda vides pieejamība tikai tad, kad veries vaļā, ka viss nepareizi, pārbūvē visu, un liekas, nu, johaidī, pašvaldībai, valstij jābūt ar rekomendējošām, lai to vidi uzreiz sakārtotu. Ēdināšanas uzņēmuma īpašnieks

Tāpat informācija ir nepieciešama personām ar invaliditāti – piemēram, par to, kādi vides pieejamības risinājumi kur ir atrodamī, lai pirms došanās uz šiem objektiem būtu skaidrs, vai būs iespējams tikt galā bez citu palīdzības vai nē.

Nu redziet, pamatideja ir tāda – ja pieejamība ir nepietiekama, tad, ja tas ir saprātīgs pielāgojums, tad kaut kur ir informācija. Ja es braucu, piemēram, uz Benjamiņa namu, tad, paskatoties viņu mājas lapā, es redzu, ka uzbrauktuve ir pārāk stāva, bet tur ir papildus informācija, ka nepieciešams asistents, lai es varētu pa viņu uzbraukt. Un tad es ņemu draudzeni un braucu. Tā ir tā ideja, ka ļoti daudzas vietas kļūst pieejamas, bet ar kaut kādiem nosacījumiem. To atrunājot, to var darīt. Sustento

Motivējošu iniciatīvu trūkums

Kā būtisks trūkums intervijās tiek norādīts tas, ka pašvaldība neveic intervenci, lai problēmu risinātu. Savukārt kā optimāls piemērs veiksmīgam risinājumam tiek minēta fasāžu atjaunošanas programma, norādot, ka līdzīgi varētu rīkoties arī attiecībā uz vides pieejamības risinājumiem. Pašvaldības līdzfinansējums varētu būtiskā mērā veicināt ēku īpašnieku vēlmi padarīt savus

īpašumus pieejamākus. Tāpat tiek minēti naudas pārdales risinājumi, kas funkcionē kā nodoklis tiem, kas vides pieejamību nav nodrošinājuši, un kā subsīdija tiem, kas ir.

Līdzīgi kā mēs ar tām ēku fasāžu atjaunošanām, kura ir tā Burova programma, kurā tev samazina nodokli, ja tev ir sakopta ēkas fasāde, plus vēl iedod kaut kādu līdzfinansējumu. Valsts iestāde

Motivēt darīt. Nevis domāt, kā to vienu pakāpienu nenoņemt, bet, lai viņš būtu motivēts noņemt. Tad varētu būt, ja tev ir pieejamas telpas. Tad tev ir mazāks īpašuma vai zemes nodoklis. Rīgā ir jau tāda sistēma – ja tev nav renovēta fasāde, tev ir lielāks īpašuma nodoklis. Ja esi renovējis – mazāks. Uzreiz mēs redzam, ka pēdējos gados visi sarosījušies un renovē fasādes. Un cik ilgā laikā tas atmaksājas. Viens varbūt saprot – jā, viņam tur trīs pacēlāji jāliek un tas nekad neatmaksāsies. Bet otrs saprot, ka viņš to vienu pakāpienu noņems un pusgada laikā tas viņam atmaksāsies, un viņš to izdara. Vai arī ir sistēmas, ka tie, kam nav pieejams, maksā kaut kādu naudu budžetā, un no tā budžeta pašvaldība iegulda vides pieejamības uzlabošanā citur. Apeirons

Vajag motivācijas programmas, kā mēs motivējam. [...] Tā, ka varētu segt pusi uz pusi šo pieejamības risinājumu. Es teikšu, ka tās varētu būt kādas atlaides zemes vai īpašumu nodoklī. Sustento

3.3.2. Objekti valsts un pašvaldības atbildības sfērā un priekšzīme

Valsts un pašvaldības priekšzīmes trūkums

Valstij un pašvaldībai vides pieejamības nodrošināšanā ir jābūt kā pirmajiem un jārāda priekšzīme. No vienas puses tas saistās ar nepieciešamību nodrošināt pakalpojumus, kam jābūt pieejamiem visiem iedzīvotājiem, no otras – tas dod morālas tiesības prasīt vides pieejamības risinājumus no citiem.

Tas vispār ir stāsts par valsts tādu apzinīgumu un piemēra rādīšanu. Kā mēs varam prasīt, lai to dara citi, ja valsts atļaujas pateikt, ka viņai [slimnīcā] pietiek ar vienu ratiņkrēsliem pieejamu tualeti kaut kur gaitenā galā? Tā ir tā attieksme pret to cilvēku – ja viņš ir ratiņkrēsliņā, tad viņam ir katru reizi jāvīzina? Pēc operācijas? [...] Nebūtu loģiski [arī], ka Rīga tagad caur saistošiem noteikumiem uzliktu kaut kādu pienākumu privātiem, bet sev ieliktu visus izņēmumus, ka uz viņiem tas neattiecas. Tas ir svarīgākais. Ekonomikas ministrija

Es domāju, ka valstij un pašvaldībai būtu jārāda priekšzīmi, un es domāju, ka pats svarīgākais ir publiskais transports, ielas. Kādas vispār mums ir ielas, tur neiet pat runa par cilvēkiem ratiņkrēslos, tur vienkārši par māmiņām un bērniem. Arhitekts

Paskatāties uz interešu izglītību, kas ir ārkārtīgi būtiska cilvēkam ar invaliditāti. Izglītību varbūt viņš nevar savu kaut kādu īpatnību dēļ dabūt, bet interešu izglītību varētu – dambreti, deju pulciņu. Cik mums ir pieejami šie interešu izglītības pulciņi? Viens Rīgā! Vāks vienkārši! Neviena par to vispār neuztraucas. Apeirons

Tas savukārt nozīmē, ka Rīgai nepieciešama vīzija, kā problēmu risināt, kā arī atbilstoša un pakāpeniska rīcība, lai šai vīzijai pietuvotos.

Teiksim, Rīgas mērs iet un saka, ka mums vides pieejamību vajag ievērot visās lietās, visām iestādēm nodot informāciju – vai jūs padomājat par vides pieejamību savās aģentūrās un pakalpojumu sniedzēju centros, arī apkaimju centros, kuri arī nav pieejami pēc būtības. Vai vēl kaut kādās kultūras iestādēs – lūdzu, nākamā gada budžetā izvērtējiet savas iespējas un ieplānojiet kaut ko. Skaidrs, ka gada laikā mēs neizmainīsim, bet mums ir vīzija, ka katru gadu mēs kaut ko. Apeirons

Holistiska redzējuma trūkums

Ir būtiski, lai pašvaldībai būtu holistisks redzējums uz pilsētas attīstību kopumā. Vides pieejamība šajā gadījumā ir tikai viens no aspektiem, kam šis kopums jāveido. Taču tā ir saistīta ar cietiem jautājumiem, kas vienlaikus jārisina, pretējā gadījumā risinājumi var nefunkcionēt, kā iecerēts. Un skatījumam jābūt no iedzīvotāja, no pakalpojumu saņēmēja perspektīvas. No ķēdes izņemot vienu posmu, pakalpojums nebūs pieejams, lai arī pārējie posmi būs vietā.

Īsumā – mēs varam uztaisīt superpieejamu skolu, bet, ja tur nebūs pedagogi, kas gribēs ņemt to bērnu, tad pakalpojums tev nav pieejams. Vai mēs uztaisām

superpieejamu poliklīniku, bet nevienā rentgena aparātā tu netiec iekšā, nevienā ultrasonogrāfijā, tu nevari to izmantot un nevari saņemt pakalpojumu. Tas tā no ratiņnieka viedokļa. Bet no redzes traucējumiem arī – es varu aiziet uz PMLP, bet tur rindas regulētājs. Es numuriņu izņemt varu, bet neredzu, kurp man aiziet. Tur nav cilvēka, kas varētu man palīdzēt aizvest. Līdz ar to pakalpojumu nevaru saņemt.
Apeirons

Ratiņniekus visus uz Bolderāju – uz Mežrozīšu ielu, [...] tur viss būs. Mēs neaizdomājamies, zini, kur ir Bolderāja? Tur dzīvo [...] simts ratiņnieki. Pieņemsim, ka 20 no viņiem strādā Rīgas centrā. Nu, kā viņi uz darbu nokļūs? Vienā autobusā var vienu cilvēku iesēdināt iekšā. Kā tas process vispār? Viss jau ir kārtībā, autobuss ir pieejams, māja pieejama, vide pieejama, bet tā būtība kā tāda?
Apeirons

Standartizētu vides pieejamības risinājumu trūkums

Vides pieejamības risinājumi Rīgā, kur tie ir, šobrīd ir izstrādāti nesistemātiski. Vispirmām kārtām tas attiecas uz luksoforiem un vadulām, kas atvieglotu orientēšanos personām ar redzes traucējumiem. Pieejai būtu jābūt līdzīgai visos gadījumos, lai, noorientējoties izstrādātajā standartā vienreiz, cilvēkam būtu skaidrs, kāds būs risinājums tai pašai problēmai citviet Rīgā.

Tā ir Rīgas lielākā problēma, ka mēs mētājamies – davai, šeit uztaisām tā, davai, šeit uztaisām dzeltenu svītriņu, a davai, šeit netaisām dzeltenu svītriņu, bet uztaisām krāsainu bruģīti. Bet tajā vietā – luksoforā ieliekam tādu skaņu. Sustento

Mēs liekam tikšķošus [luksoforus] , tik un tik skaļus, pie satiksmes trokšņa tāda – liekam tik un tik skaļus. Nu, kaut kas tāds. Vadlīnijas mēs taisām šādi. Bet tagad Čaka ielā ir viena veida, te, Valdemāra ielā pirms gada taisītās ir savādākas, Barona ielā vēl savādākas. Bet tam cilvēkam grūti pieņemt, ka ir kaut kas savādāk. Vienā krustojumā viņam jāatceras – ā, te bija tāds princips, nākamajā tāds princips. Apeirons

Un mums jau nav vienotas prasības pašiem kā pašvaldībai, ko izvirzīt projektēšanas uzdevumā, ko tam projektētājam uzprojektēt. Satiksmes departaments kaut ko “randomā” pa savam ieliek projektēšanas uzdevumā, Īpašuma departaments kaut ko savu. Un tad mēs nemaz nevaram būt kā paraugs privātajiem, jo mums pašiem nav tādas... [...] Kaut kas ir Mājokļa un Vides departamentam, sarkanajās līnijās koki ir Satiksmes departamentam. Tad vēl kaut kas ir Teritorijas labiekārtošanas pārvaldei, kaut kas vēl ir Izpilddirekcijām. Rīgas domes Mājokļu un vides departaments

Pieejamie objekti “izkaisīti” telpā, nevar izveidot maršrutu

Pārvietošanās pilsētā ir apgrūtināta tāpēc, ka elementi, kur vides pieejamība nodrošināta, nav savienoti vienotos maršrutos, rezultātā ievērojami mazinot to faktisko pieejamību – ir maza jēga uzbrauktuvei objektā, ja apkārtējās ielas nenodrošina piekļuvi pašam objektam.

Mēs uztaisām šo te pacēlāju, bet tālāk trotuārs ir tik ļoti sabojāts, ka viņš, nu, nekur vairs... Viņš var tikt līdz durvīm un tālāk netiek. Un tad šis te kompleksais risinājums, lai vismaz varētu, nu, vai nu nobraukt un no ietves uztaisīt tā, lai, lai tas cilvēks var pārvietoties, lai viņš tiktu līdz sabiedriskajam transportam, lai viņš tiktu līdz savai automašīnai, kura... ar kuru viņš var pārvietoties. Rīgas Sociālais dienests

Vai skaņas luksofori. Nu jauni tiek likti. Bet viens ir Bolderājā, otrs ir Sarkandaugavā, trešais, nezinu, Ziepniekkalnā. Un ko tas dod neredzīgam cilvēkam? Vai tas kaut ko dod? Vai viņš var kaut kādu maršrutu iziet vai nevar? [...] Vienkārši mums ir jāskatās no cilvēka puses. Kad mēs paskatāmies no Ekonomikas ministrijas puses, no Rīgas domes puses, no Rīgas Satiksmes departamenta puses – viss ir pareizi. Bet beigās tam cilvēkam nekas nav dzīvē mainījies. Viņi uztaisīja tos 30 [skaņas luksoforus], viņam nekas nav dzīvē mainījies, tieši tikpat nepieejams viss ir palicis. Apeirons

Nu, Ķīpsalā ir studentu pilsētiņa ļoti forša, pieejamas ēkas ir sabūvētas, students ratiņkrēslā vai ar citu invaliditāti var mācīties. Bet kā viņš var ar sabiedrisko transportu? [...] Nu tad, ja viņš no centra brauc uz Ķīpsalu, viņš aizbraukt var, bet atpakaļ aizbraukt nevar, jo tur ir tunelis apakšā. Un tunelim nav nekāda risinājuma. Apeirons

Kopējais redzējums, kā šo problēmu risināt, gan Rīgas domes Satiksmes departamentam un organizācijām, kas pārstāv personas ar invaliditāti, aptuveni sakrīt, tādējādi visdrīzāk problēmas risināšanā sagaidāms progress. Vispirms tas ietver maģistrālo ielu sakārtošanu (gan neredzīgo vajadzībām, gan personām ratiņkrēslos), pēc tam pievērsoties mazākām ielām.

Taisām kaut kādas maģistrālās ielas, tur varēs iziet neredzīgie. Mazākās ielas tad uz paša atbildību. Bet nākotnē tad tās ielas – tur mēs turpinām. Apeirons

Skatoties tā, mēs cenšamies veidot to tīklu, lai ir vismaz maģistrālie maršruti pārsegti ar šo te vides pieejamību, un tad ir noteikti jāskatās kādas atsevišķas vietas, kur varbūt pārtrūkts, bet tīri dēļ finansējuma trūkuma dēļ tas nav. Bet par tām pašām apmaļu pazemināšanām mēs arī skatāmies nevis vienu apmali, bet mēs skatāmies visu ielu, lai nebūtu situācija, kad mums atnāk sūdzība par vienu apmali, un mēs vienu apmali pazeminājām un parējās atstājām augšā. Tā mēs nedarām. Mēs skatāmies drīzāk loģisko savienojumu līdz tai maģistrālai ielai, kur viss ir kārtībā. Rīgas domes Satiksmes departaments

Īpašas problēmas, pārvietojoties pa pilsētu, sagādā ietvju lielais šķērskritums. Savukārt ziemas apstākļos pārvietošanās ratiņkrēslā kļūst teju neiespējama – gan jau minētā šķērskrituma dēļ, gan

arī tāpēc, ka dažviet ietves ir notīrītas, dažviet nav, un paļauties uz to, ka būs notīrītas, izbraucot uz ielas, nav iespējams.

Jā, bet Rīgā ielām ir šķērskritums – tas nozīmē, ka viņš var būt uz leju un vēl var būt šitādā veidā. Un tad tu ar to ratiņkrēslu brauc un tev jau tā pati iela, visa struktūra tevi grūž uz ielas laukā. Skaidrs, ka tam šķērskritumam ir jābūt, lai peļķes neuzkrātos, lai ūdens tecētu nost, bet reizēm viņš ir vairāk, nekā vajadzīgs, un tev pabraukt pa tām ielām ir ārkārtīgi grūti. [..] Ziemā tas ir vispār neiespējami. Tāpēc arī cilvēki ziemā tikpat kā nebrauc pa Rīgas ielām, jo viņas tur nekopj neviens un ir tas šķērskritums. Apeirons

Ziemā ir problēma, jā, tas arī ir tā – par to kopšanu. Viens notīra, nākamie 50 metri nav tīrīti. Un ratiņniekam tas ir viss, tu nekur netiec, tev tie 50 metri nozīmē... Apeirons

Ierobežota sabiedriskā transporta pieejamība

Lai arī sabiedriskā transporta pieejamība pēdējos gados ievērojami uzlabojusies, tomēr ekspluatācijas līmenī ir saglabājušās būtiskas problēmas. Piemēram, informācija par piebraukušā transporta numuru daļā transporta līdzekļu netiek nosaukta, bet tur, kur tiek, nereti tas notiek pārāk vēlu, lai neredzīgs vai vājredzīgs cilvēks paspētu iekāpt. Tāpat ne vienmēr ir veiksmīga komunikācija starp transporta līdzekļu vadītājiem un personām ar invaliditāti (lai vadītājs saprastu, vai persona vēlas iekļūt transporta līdzeklī u.tml.) un ne vienmēr vājredzīgām personām ir uztverama informācija uz tablo.

Jo ļoti laba ir tā lieta, ka viņš nosauc [maršrutu]. Bet kā tas notiek dzīvē? Viņš piebrauc, atver durvis, visi sakāpj, viņš aizver durvis, nosauc ciparu un aizbrauc. Apeirons

Bet tam ir tiešām jādarbojas. Nu, respektīvi, tam ir jābūt pietiekami skaļi, lai tu stāvēt pieturā, to varētu dzirdēt. [..] Šeit ir pāris trolejbusu, kam es it kā šo opciju esmu, nu, redzējusi, bet viņa, man liekas, īsti tā kā nav noregulēta vai kaut kā tā. Man liekas, ja tu stāvi cilvēku pilnā pieturā, tad nedzirdēsi. Un vēl tie ir tikai daži transporti. Vājredzīga persona

Tagad pieturvietām ir kaut kādi tablo uzlikti, lai atvieglotu, lai redzētu, kad nākamais transports, kas palīdzētu arī neredzīgām cilvēkiem, vājredzīgām, saprast, kāds transports ir atnācis. Bet tas tablo ir kaut kur augstu pielikts, tu pieiet klāt nolasīt nevari, līdz ar to tas pazūd. Vai arī mums ir sabiedriskam transportam lielāki cipari šobrīd, uz autobusa sāniem, tas paredzēts vājredzīgiem cilvēkiem. Bet tas autobuss pietāj nedaudz, divus metrus tālāk, vai viens aiz otra. Līdz ar to it kā viss ir tanī transportā, transports kā tāds ir pielāgots, bet ekspluatācijā tu tāpat nevari saņemt šo info. Apeirons

Mums cilvēki vienkārši saka – tas autobuss piebrauc un tur ir zvana poga, kuru tu piespied, ja tu gribi iet. Bet tev līdz tai zvana pogai ir jāpiekļūst. Bet, ja tu esi ratos un piebrauc pie tā autobusa tik tuvu, un poga nav pie ieejas, bet tur bišķiņ nost, pie riteņiem kaut kur, tev ir bīstama sajūta, sevišķi ziemā, rudenī, pavasarī – paslīdēt zem autobusa apakšā. Tāpēc viņš stāv atsevišķi kaut kur. Un tad kā rīkoties – roku pacelt? Tas nav likumā noteikts, bet tas veidojas ar tādām izpratnes lietām, kuras var reglamentēt caur informatīvām kampaņām, caur izskaidrošanas lietām.

Apeirons

Viedo risinājumu neesamība

Pasaulē ir pieejami viedie risinājumi, kas ļauj personām ar redzes traucējumiem orientēties, izmantojot viedierīces. Tas attiecas gan uz atrašanās vietas noteikšanu, gan uz sabiedriskā transporta izmantošanu. Tomēr, lai tas būtu iespējams, nepieciešams, lai informāciju par pilsētu būtu šīm programmām pieejami. Rīgas pārstāvji gan izrāda interesi par šiem risinājumiem, un ir nodoms to funkcionēšanu nodrošināt.

Nu, zini, kā Foursquare strādā? Nu, ir tāda programma, vienkārši tev telefonā. [..] Vienkārši ejot ar to programmu, viņš tev pasaka, nu, piemēram, tu esi tagad tur, nu, [augstskolas] trešajā stāvā pie 22.kabineta, ja. Viņam ir tādas lokācijas iestatītas. Bet Latvijā nekas tāds nav. Nopirkām [vārds] spieķi, tādu gudro, kurš arī runā. [..] Ā, mēs nopirkām to spieķi, un ārzemēs tas spieķis ir, viņš ir savienots ar transporta visu tīklu, ar visu kustības sarakstu. Piemēram, ja “Rīgas satiksmes” tas saraksts ir savienots ar to programmatūru. Bet pie mums tas nestrādā. Neredzīgas personas radiniece

Un tie viedie risinājumi ir paradījušies pavisam nesen. Es esmu īstenībā apņēmiens kaut kad arī aizbraukt apskatīties kādu šādu risinājumu. Man liekas, ka tas ir tas, uz ko Rīga varētu iet. Rīgas domes Satiksmes departaments

3.4. Īpašnieku un projektētāju līmenis

Īpašnieku un projektētāju līmenis ir tas, kur tiek pieņemti lēmumi un veiktas darbības, kas nodrošina vai nenodrošina atsevišķu objektu vides pieejamību. Vieni no nozīmīgākajiem īpašniekiem šajā gadījumā ir arī valsts un pašvaldība. Īpašnieku un projektētāju līmeni te skatām kopā, jo parasti tas ir komandas darbs, kurā iesaistītas abas puses – projektētāji izstrādā to, ko vēlas un ir gatavi atļauties īpašnieki.

3.4.1. Objektīvi ierobežojošie faktori

Ierobežotas finanses

Finansējums parasti ir centrālā tēma, runājot par iespējām izstrādāt vides pieejamības risinājumus. Ja jaunajos objektos papildus izmaksas ir mazākas, tad rekonstruējamajos objektos efektīvi vides pieejamības risinājumi var nozīmēt nepieciešamību veikt nozīmīgas investīcijas.

Es teikšu tā, ka īstenībā jau privātie briesmīgi, nu, neraujas investēt vides pieejamībā, īpaši tās rekonstrukcijas. Nu, tad, kad tu jaunu taisi, tad tev to ir viegli atrisināt salīdzinoši. Tas, varbūt, tur nav tur tādas radikālas izmaksas. Bet ja tev ir pārbūve, tad tur ir jādomā. [...] Tu nevari tās kāpnes uztaisīt platākas, un liftu uztaisīt lielāku, kā viņš ir, tāpēc, ka tur nav ko... Tur vienkārši vispār jānojauc visa mājas centrālā daļa un jābūvē no jauna. Kurš to var atļauties. Arhitekts

Nav nekādas jēgas vienkārši ielikt un uzbūvēt liftu. Tas neko nedod. Ļoti bieži kopā ar šo liftu ir jāatrisina arī ieeja tā, lai, lai šis te cilvēks, kuram ir vajadzīgs lifts obligāti, ja mēs runājam par cilvēku, piemēram, ar kustību traucējumiem, kas nevar kāpt ar kāpnēm tā, lai viņš no zemes līmeņa varētu šajā liftā iebraukt un aizbraukt visur, kur viņam vajag, pēc tam izbraukt ārā. Tas lielākajā daļā gadījumos nozīmē būvēt arī jaunu ieejas mezglu. Rīgas pilsēt būvnieks

Nereti situācijas ir tādas, ka nepieciešamība investēt vides pieejamībā liek uzdot jautājumu, vai iecere vispār ir realizējama. Respektīvi, tādas izmaksas, kas šo pieejamību nodrošinātu īpašnieks atļauties nevar, tādējādi, tās prasot obligāti, nekādas būvniecības vai nekāda biznesa attiecīgajās telpās nebūs.

Un te tas ir, atkal izmaksas, bet, lai cik tas neskanētu, bet, ja tu ieguldi un liftu izmanto reizi mēnesī, tev jāsāk strādāt, tu nevari atdot visu naudu liftam un nesākt strādāt. Tāpēc es saku, [...] ja ir tādas lielas pārbūves, ja nāk pretī valsts, pašvaldība... Protams. Visu veicinātu nauda. Restorānu īpašnieks

To mēs arī piedāvājām un runājām ar Apeironu, ka mēs nemaz neļaujam saskaņot lietošanas veida maiņu uz publisko funkciju, ja nav nodrošināta vides pieejamība. Tad pretī atkal ir pašvaldības. Pašvaldību vēsturiskie centri, kur ir kafējnīcas pagrabos. Viņi saka – ko tad mēs iznīdēsim mazo biznesu, viņi tur sniedz to

pakalpojumu jau sen, ko tad mēs tagad darīsim? Tā kā tas tiešām tas stāsts ir... [..] Tā diskusija ir visu laiku – kur atrast to samērīgumu. Jo no vienas puses mums pasaka – ja jūs šādi, tad jums nebūs vispār neviens tur. Jo tas īpašnieks jau nespēj, ja nav valsts atbalsta programmas pretī, visu to izdarīt. Ir vietas, kur to vienkārši nevar izdarīt. Ekonomikas ministrija

Bieži par finanšu trūkumu sūdzas pašvaldības institūcijas, kas liecina, ka Rīgas prioritāšu skalā citas vajadzības līdz šim bieži ierindojušās augstāk.

Plānojam vienu, vienu ēku, arī domājam pielāgot, nu, ir pieci stāvi, nu, piecstāvu liftu uztaisīt no jauna, tas ir ļoti... [..] Nu, tas ir daudz. Mēs esam sapratuši, ka vienu pašu to mēs nevaram atļauties. Ne projekta ietvaros, ne šajā te pašvaldības ēku pielāgošanas projekta ietvaros – arī tādu mēs nevaram atļauties. Rīgas Sociālais dienests

No mūsu puses mēs droši vien būtu gatavi darīt daudz vairāk, ātrāk vai vēl kaut ko, diemžēl mēs atduramies pret finansējumu. Infrastruktūra ir atstāta diezgan sliktā stāvoklī. Rīgas domes Satiksmes departaments

Mums parkos ir nekvalitatīvi gājēju celiņu segumi. Respektīvi, līdzekļu trūkuma dēļ, mūžīga bišķiņ tāda nabadzība mums nav ļāvusi sakārtot segumus parkos. Līdz ar to segumi ir bedraini, un tā varētu būt problēma. Rīgas domes Mājokļu un vides departaments

Šim projektam bija tā īpatnība, ka neko no malas nevarēja dabūt. [..] Un, ja vajadzēja kādu finansējumu, vajadzēja ņemt no projekta iekšienes. [..] Bet tad atklājās, ar visu būvnieku un būvuzraugu brigādi aizejot uz lielo zāli, kad bija noņemta pirmā kārta, apstājoties sešiem cilvēkiem vidū un mazliet iešūpojot, viss sāka šūpoties un saprata, ka bez tehniskā risinājuma stiprināt zāles grīdu nav vispār iespējams. Un visa tā nauda, kas bija paredzēta torņa apšuvumam, aizgāja lielās zāles grīdas stiprināšanai. Tornis palika plīks betons, bet palika diemžēl arī bez invalīdu pacelēja līdz tornim. Neko tur vairāk paņemt nekur nevarēja un tika ieprotokolēts, ka tas būs nākamajos gados risināms jautājums Īpašuma departamenta kompetencē. Nu, diemžēl ir pagājuši 10 gadi, šis ir palicis neatrisināts. Kultūras iestāde

Lai nodrošinātu optimālu risinājumu, paredzot būtībā visu nepieciešamo, pat tad, ja nav runa par rekonstrukciju, bet būvniecību no jauna, nepieciešamas nozīmīgas investīcijas, ko atļaujas tikai atsevišķi īpašnieki.

Izdarījām mēs vairāk jau pēc projekta nodošanas ekspluatācijā, pateicoties tam, ka īpašnieki piešķīra vēl papildus līdzekļus, lai gan sākotnēji tika nogriezti, parasti skatās, kur var ietaupīt. [..] Sareizinot to visu kopā, cena sanāca, negribu samēlot, virs 50 tūkstošiem eiro tikai uz šīm vadulām jāinvestē. Dzirdes cilpas cits stāsts. Tad durvju automātika kāda jāpielāgo, jo mēs liekam pie lielajām ieejām virpuļdurvis. [..] Tas nav īsti risinājums priekš cilvēka ratiņkrēsls vai ar bērnu

ratiņiem, tāpēc tiek taisītas 1-2 durvis blakus vēl virpuļdurvīm. [..] Mums ir atsevišķa poga, kuru nospiež, durvis automātiski atveras, iebrauc, viņas aizveras ciet. Šis papildus mehānisms katrs izmaksā vairāk kā 5 tūkstošus eiro uz vienām durvīm, un tādas durvis mums ir vairākas. Absolūti pateikt, cik tas uzlabojums mums ir izmaksājis līdz tam līmenim, kur mēs esam, es neatļautos nosaukt summu, ja man tā prasītu.. Tie ir 100 tūkstoši noteikti uz tādām ekstra lietām. Tirdzniecības centrs

Uzeja Dzirnavu ielā, bet tur būs tikai kāpnes, jo tā būs vairāk tā kā tehniskās evakuācijas, bet to, tāpat kā šodien lieto, varēs lietot ikviens, bet tur nebūs šīs te vides pieejamības cilvēkiem ar samazinātu mobilitāti. Un tur, kur ir C tunelis, tur arī paliks šis risinājums, Dzelzceļš mums oficiāli atbildēja, ka viņi neinvestēs to naudu. Centrālās stacijas būvnieks

Ierobežojumi, ko nosaka ēkas konstrukcija un atrašanās vieta, reljefs

Rekonstruējamās ēkās iespējamas arī situācijas, kad nodrošināt pieejamību ir ļoti komplicēti vai pat neiespējami ierobežoto telpu resursu dēļ. Lai panāktu veiksmīgu risinājumu tad nepieciešamas piebūves vai arī telpa, piemēram, liftam jāiegūst uz citu telpu rēķina.

Tāpat tā sadaļa, kur ir lifts un šīs te sānu kāpnes, tā tika piebūvēta, bet tik veiksmīgi, ka no ārpusē nemaz nesaprot, ka ir piebūvēta tā daļa. Jo reāli vecajā ēkā nebija iespējas to izvietot. VEFā, piemēram, kad liftu veidoja, sanāca visām telpām nograuzt kaut kādu platību, jo arī nebija paredzēts iepriekš. Bet to tomēr visur skatās, dara. Kultūras iestāde

Jā, tajā [izstāžu zālē] netiek. Jo lifts ir... Jā, tiek tikai lielajās, jo pusstāvs tas viens ir apdalīts. Kafējnīcā tiek, visur citur tiek, bet tajā mazajā netiek, tā ir vienīgā vieta. [..] Jo viņa sanāk tajā pusē, piebūve. Viss pārējais ir šajā blokā, kur ir lifts aizsniedzams, un tas vienīgais izbīdījums sanāk tur, tāpēc tā ir. Kultūras iestāde

Viena no tipiskajām problēmām saistās ar grūtībām nodrošināt uzbrauktuves. Mājās, kur ieejas ir virs zemes līmeņa, bet apkārt salīdzinoši nedaudz vietas (vai arī ir runa par vēsturisko apbūvi), risinājumi nav vienkārši. Viens no iespējamajiem, kas pie mums netiek izmantots, būtu saliekamās uzbrauktuves.

Bet Vecpilsētā, ne tikai Vecpilsētā, arī Rīgā, kur ir tās vecās mājas, ir diezgan ierobežoti, mums restorāns [nosaukums] bija, tur nekādīgi nevar ne rampu, neko neuztaisīt, jo tad nav ietve un tādā garā. Tiek meklēti risinājumi. Protams, tiem cilvēkiem ar kustības traucējumiem tie risinājumi varbūt ne visai patīk, jo viņiem jāatbrauc, jāpiezvana, tad iznāk viesmīļi, izliek sliedes, tad viņus jāpalīdz uzstumt, skaidrs, ka tu vairs nejūties kā normāls cilvēks, tu jūties kā ar kustības traucējumiem, jo tev vajadzīga palīdzība apkārt. Restorānu īpašnieks

Par trapiem uz Baronu ielas gājēju ietvi ir bijusi diskusija, bet tā kā tā ir tik aktīva vieta, kur notiek arī preču piegādes, mēs nevaram tādu permanentu trapu tur turēt.

Es nezinu par saskaņojumu procesu, vai tas nav atļauts vai tā, bet sausais atlikums ir tāds, ka jādzīvo ar sliksni. Muzejs

Mēs bijām Ļubļanā un viņiem arī gāja akcija, un viņiem vecpilsēta līdzīgi kā pie mums ar 1-2 pakāpieniem pie katrām durvīm veikaliem. Tad viņiem bija uzliktas krāsainas uzbrauktuvītes, tās mobilās, ko vakarā ņem nost. Arī risinājums. Ne vienmēr tā ir stacionāra uzbrauktuve, ne vienmēr tas ir kaut kas stacionārs būvēts un celts, to no rīta izliek un vakarā ienes iekšā. Sustento

Daļā padomju laika apbūves ierīkoti lifti, taču tie apstājas pusstāvos. Šo situāciju vienkārši atrisināt nav iespējams, kas ievērojami apgrūtina vides pieejamības nodrošināšanu šajās ēkās. Un daļa padomju laika dzīvojamā fonda paredz tik šauras telpas un durvju ailes, ka jebkādi pielāgojumi ir problemātiski.

Nu, ja tas lifts apstājās pusstāvā, un viņš arī apstāsies pusstāvā, un tagad sākt ķēmoties un, un, un, un, un būvēt kaut kādus dēļu laipas vai kaut kādus pacelājus... [..] Viņš jau pats pa tām laipām nevar iebraukt, tur vajag asistentu... Nu, vienmēr jau ir kaut kad jābūt veselam saprātam. Nu nevar tagad būvēt kaut kādus tur šos te braucošos krēslus, nolaižamās iekārtas un visu pārējo, kas uz vienu cilvēku izmaksā ārkārtīgi dārgi. Otrkārt, atstāt šo publiskajā daļā, tas nozīmē, ka viņš tur ātri vien tiks iznīcināts, un viņš atkal tur nedarbosies un tā tālāk. Tas būtu jau Mājokļu [un vides] departamentam vairāk jādomā, kā viņš varētu motivēt vai piespiest šādus cilvēkus apmesties [sociālajos] dzīvokļos, nu, kas viņiem ir piemērotie. Rīgas pilsētībūvnieks

Ja, ja mēs paskatāmies uz lielajiem tiem saucamajiem guļamražoniem – Purvciems, Pļavnieki, Ķengarags un tā tālāk, kas sastāv faktiski no dzīvojamā fonda PSRS laika ēkas, viņām šīs te normatīvi plati, nu, tā teikt, dimensijas ne tikai neizpilda vides pieejamības prasības, viņas jau neatbilst cilvēkam bez traucējumiem. Un pat elementārākām kaut kādām mēbelēšanas prasībām jeb iekārtu ienešanai / iznešanai, ja. Nu, es, es pats, pats es tādā dzīvoklī dzīvojis un es zinu, ka atsevišķas durvju ailes ir telpu grupā ir mazāk par 60 centimetri platas. Tu nopērc veļas mašīnu – tu viņu nevari ienest. Tu nopērc ledusskapi – tu viņu nevari ienest. Nu, kāpņu, kāpņu laidu platums tajās pašās hruščovkās ir tuvu metram, ja. Un, nu, tur pat nevar kaut kādu palīgierīci ielikt, lai izpildītu vides pieejamības prasības, kaut kādu liftiņu pie sienas piemontēt vai kaut ko. Viss viņu... visa ēka ir tāda, ka tur, nu, cilvēks ar vides pieejamības prasībām vispār nevar dzīvot, nu. Arhitekts

Centra ēkām problēma var būt saistīta arī ar transporta novietošanas iespējām, ērtu piekļuvi ēkai. Efektīvus risinājumus šajā situācijā rast ir problemātiski, jo ierobežotajai telpai ap ēku jāpilda pārāk daudz funkciju vienlaicīgi.

Bet mums, piemēram, nav nevienas stāvvietas muzejam. Mums nav iespēja cilvēkiem ar invaliditāti kaut kur blakus nolikt mašīnu ne piebraukt ar kaut kāda cita veida transportlīdzekli. Protams, arī apkārt ir kāpnes, ir arī piebrauktuves, bet

kā jūs jau minējāt, ir bruģis, nav stāvvietu, tikt līdz pašai ēkai nav tik vienkārši.
Muzejs

Optimāls pielietojums esošajai platībai, samērīguma princips

Tāpat ir būtiski, nodrošinot vides pieejamību, ievērot samērīgumu. Rekonstrukciju gadījumā parasti runa ir par to, ka daļu pārējās telpas nākas ziedot vides pieejamības nodrošināšanai.

Tev ir jānozog diezgan liels gabaliņš no telpas, kuru... un citkārt tu varētu pārdot vai izmantot kaut kam citam. Arhitekts

Tāču dažreiz šāda rīcība padara neiespējamu telpas funkcionēšanu saskaņā ar sākotnējo ieceri. Un, ja vides pieejamības risinājums padara bezjēdzīgu telpas funkcionēšanu kā tādu, tad to nevar uzskatīt par samērīgu risinājumu – šādā situācijā no telpas labuma nebūs nevienam, tai skaitā personām ar invaliditāti.

Nu, kā viņš apgriezīsies tai koridorītī trīsmetrīgā, gadījumā, ja viņam uz atpakaļu ir jāizbrauc, gadījumā, ja tualete ir aizņemta. Mums liekas – nopietni? [..] Ja es vienu lietu nomainu, tur ķēdes reakcijā viss aiziet. Jo, lai to koridorīti pagarinātu, man reģistratūra principā nesanāk ar to visu, kas tur ir paredzēts, izvilks jau – visas tās gāzes, visas tās lietas. Arhitekts

Un mums ir savi priekšlikumi, kurus esam Ekonomikas ministrijai izteikuši, nupat mēģinām arī normatīvā ielikt iekšā, jo vispār neviens Latvijā nenosaka šo samērīgumu, kur tev vajag un kur tev nevajag. Ne pēc apgrozījuma, teiksim, ja tā ir kafējnīca, pēc platības, teiksim, sākot no 1000 kvadrātmetriem tev viss ir jāievēro, bet zem 1000 tu vari kaut ko neievērot. Un mums nav neviena organizācija, kas varētu pateikt, ka šeit ir samērīgi un šeit nav. Apeirons

Tāpat, ja nepieciešama izšķiršanās, vai nodrošināt pajumti lielākam cilvēku skaitam vai arī paredzēt pietiekami daudz vietas, lai būtu atbilstība vides pieejamības standartiem, izšķiršanās var būt par labu pirmajam, jo tas vismaz īstermiņā risina lielāka cilvēku skaita problēmas.

Un līdz ar to, ja patur šo pašu standartu, tā tad protams, ja uzbūvē dzīvokli ar virtuvi, tad ir, ir viens skaits dzīvokļu, ja uzbūvē, ja vienkārši dzīvoklīti, kurā nav virtuves, ir tikai viens galdiņš ar plīti un tā tālāk, tad ir, ir cits jautājums. Mēs to jautājumu domes vadībai, domes vadība atbildēja, kad vajag pēc iespējas vairāk dzīvokļu. Nu, tā tad šis risinājums tāds. Protams, pēc tam atbrauca šī invalīdu biedrība, pārstāvji, kuri protams, nu, bija izteikti neapmierināti ar šo dzīvokļu lielumu un par to, kad, lūk, vajag tomēr daudz, daudz vairāk vietas. Rīgas pilsētbūvnieks

3.4.2. Redzējums, izpratne un attieksme

Intereses trūkums par vides pieejamības nodrošināšanu

Daļai atbildīgo un iesaistīto šajā līmenī vides pieejamības problemātika vienkārši neinteresē. Tas var būt saistīts ar nespēju, nevēlēšanos pieņemt citādo, var būt saistīts ar to, ka vides pieejamības risinājumi tiek pārāk agresīvi pieprasīti, taču jebkurā gadījumā iznākums šādos gadījumos ir labākajā gadījumā izvairīšanās no problēmas risināšanas (piemēram, neuzņemot skolā audzēkni ar īpašām vajadzībām), sliktākajā – pat aktīva pretdarbība.

Un viņš saka – man vienalga. Viņš ir dusmīgs uz to situāciju, ka viņš tiek piespiests. Viņam nav un viņam tā kā “piekāst”, viņam neinteresē. Viņam nav šī “burkāna”, [kas pozitīvi motivētu]. Arhitekts

Kādā ģimnāzijā gribēja iestāties [...] neredzīgs zēns. Un viņi zināja – kaut kad būs neredzīgs zēns uz iestājekšāmenu. Bet neviens nebija sagādājis Braila rakstā viņam tāpat tos uzdevumus, lai gan varēja to izdarīt. Un tas jaunietis ar visu to, ka viņa asistents nemāk pareizi izlasīt matemātikas uzdevumu, bija pietiekami labi nokārtojis to pārbaudes darbu, bet viņu tik un tā nepaņēma tajā skolā. Tāpēc, ka viņi saprata, ka tas būs apgrūtinājums, viņiem vajadzēs asistentus, viņiem vajadzēs ņemties, nu... Tas, ka tas zēns pēc tam beidza citu skolu ar izcilību un tā tālāk. Rīgas domes deputāts

Tāpēc, ka ir no sērijas – ja jums vajag, es jums uztaisīšu [formāli atbilstošu, bet pēc būtības nefunkcionālu risinājumu], es jums ieriebšu. Tādā veidā. Tas rektors [uzvārds] kādreiz savā laikā bija, mēs diezgan daudz ar viņiem strīdējāmies. Ja jums vajag... Tāpēc mēs arī tiesā ejam un esam izgājuši visus tiesu līmeņus, un Augstākās tiesas senāts ir pateicis, ka mums ir taisnība un atdevis atpakaļ apgabaltiesai. Apeirons

Interese var rasties, tā vai savādāk saskaroties ar mērķgrupu – piemēram, ir darbinieks vai arī apmeklētāji, kas pārvietojas ratiņkrēslā, tādējādi rodas nepieciešamību nodrošināt vides pieejamības risinājumus. Lai gan šāda situācija iespējama ne tuvu ne visur – parasti personas ar invaliditāti izvairīsies neapmeklēt nepieejamas vietas, ja vien tas nebūs ļoti nepieciešams.

Šeit strādāja arī darbinieks, kas pārvietojās ratiņkrēslā, attiecīgi viņam šī te vide bija pielāgota. Vairāk-mazāk, bet, bet jā, bet pielāgota. Rīgas Sociālais dienests

Nu, es domāju, ka tas grūdiens vairāk bija par to, ka šeit ir, nu, sociālā iestāde, Labklājības departaments, kas ir vadošā iestāde Rīgā vispār par šiem te sociāliem jautājumiem. Attiecīgi gan nevalstiskās organizācijas dažādas brauca šeit uz tikšanos. Rīgas Sociālais dienests

Daļā ārvalstu standarti ir atšķirīgi, sabiedrības ir iekļaujošākas. Līdz ar to tas var atsaukties arī uz būvēm, ko īpašnieki no šīm valstīm būvē Latvijā. Tādā gadījumā iespējams, ka tiek uzstādīti pat ļoti augsta līmeņa standarti.

Tā tad viennozīmīgi mūsu īpašnieku uzstādījums, kas ir Norvēģijā. Pateica, ka mums jābūt atvērtiem visdažādākajām sabiedrības grupām, jāiet līdzī laikiem. Visam pāri prevalē jēdziens ilgtspējīgums, šajā gadījumā tā var būt viena ilgtspējas daļa, ne tikai vide kā tāda, bet mēs runājam par vidi priekš cilvēkiem, par to, lai viņa būtu draudzīga dažādām iedzīvotāju grupām, un tad jau ir tāds vairāk instrumentāls iemesls, kāpēc mēs esam pat spiesti, ja tā var izteikties, ņemt vērā visaugstākās prasības arī priekš cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, bet ne tikai. [...] Un šis obligātais nosacījums, ka ēkai jābūt sertificētai saskaņā [ar] BREEAM ilgtspējīgo būvju standartu. Pasaules populārākais pielietotais būvju standarts.
Tirdzniecības centrs

Tāpat kā motivējošs faktors var kalpot, piemēram, mediju klātbūtne. Tas gan, protams, attiecas uz pamanāmākiem objektiem vai tādiem, kas mediju pārstāvjiem ir “pa ceļam”. Līdz ar to tomēr var secināt, ka sabiedrības noskaņojums pret vides pieejamības nodrošināšanu kopumā ir negatīvs – respektīvi, īpašnieki nevēlas nonākt ziņās kā tie, kas nav nodrošinājuši nepieciešamos standartus.

Arī mūsu nomnieks. [Divu mediju nosaukumi] ir mūsu nomnieki šeit, tā tad viss, kas notiek mums tuvumā, uzreiz ir ziņās. Un mums bija jābūt gataviem uz augstākām prasībām. Plus arī mūsu uzņēmuma atpazīstamība, nevarētu teikt slava, bet stāsts, kāds izveidojies pēdējo 25 gadu laikā par uzņēmumu, negribam to latīņu palaist zemāk. Tirdzniecības centrs

Nereti ir sastopamas situācijas, kad vides pieejamība it kā ir nodrošināta, taču tas ir drīzāk formāls, ne funkcionāls risinājums. Tas obligāti nenozīmē, ka šis risinājums tehniski nedarbojas – iespējams pat, ka darbojas, taču tas ir tik neērts, ka praksē tiek meklēta ērtāka alternatīva, kad, piemēram, nevis tiek izmantots pacēlājs, bet kāds palīdz personu ratiņkrēslā uzstumt.

Lai tiktu iekšā Rīgas domē, iedomājamies trepes, tur ir uzbrauktuvīte, uzbrauc augšā tādā pusstāviņā gandrīz vai, tad ir pacēlājs, it kā viss ir kārtībā, viss ir forši. Bet tajā reālajā dzīvē ir tā, ka tu uzbrauc pa to uzbrauktuvi, tālāk ir pacēlājs un tad tu piespied podziņu, pats tu to pacēlāju izmantot nevari, iznāk ārā policists un viss ir pareizi. Un tad policists saka – es labāk jūs uzstumšu augšā. Nevis, ka cilvēks pats varētu iet, bet es jums palīdzēšu, tā būs ātrāk un tā būs labāk. Apeirons

Ekonomiskās prioritātes

Viens no nozīmīgākajiem racionālajiem iemesliem, kāpēc netiek nodrošināta vides pieejamība, saistās ar ekonomiskiem apsvērumiem – personas ar invaliditāti netiek saskatītas kā tādi klienti, kuru gadījumā investīcijas vides pieejamības nodrošināšanā atmaksātos. Tā tas mēdz būt gan mājokļu gadījumā, gan ēdināšanas uzņēmumu, gan zobārstu gadījumā. Un ekonomiski apsvērumi var noteikt pat to, ka Rīgas centrā ir problemātiski atrast sabiedriskās tualetes (atsevišķās vietās kā tādas – pat bez vides pieejamības risinājumiem).

Kurš būs pirmais, kurš sāks būvēt projektu, piemēram, simtsdzīvokļu māju, viņam visi dzīvokļi būs ar vides pieejamību? Kurš būs tas? Un viņš nevarēs pārdot to. Tas

viss, tas projekts būs kaķim zem astes. Nu, viņš lēnām pārdos, varbūt, kaut ko, bet viņš, viņš būs lūzers salīdzinājumā ar citiem. Tas ir diemžēl. Arhitekts

Tomēr mūsu ēdināšanas iestādes ir dārgākas, lielāki daļai šiem cilvēkiem ienākumi ir tādi, ka viņi nevar atļauties, piemēram, uz mūsu restorāniem nākt. Diemžēl. Restorānu īpašnieks

Piemēram, tie zobārsti – Latvijā 4% no visiem zobārstiem ir pieejami. [..] Zobārstiem bija slepena vienošanās, mēs piedalījāmies vienā mītiņā, kur vispār viņi teica, ka visi Latvijas invalīdi varētu braukt uz Dzirciema ielu un tur ārstēt zobus, tur ir pieejams, kāpēc viņi nevar turp braukt? Tur ir tualetes, tur ir uzbrauktuve, tur pat ir invalīdu stāvvietas, kur nolikt mašīnu. [..] Lielākā daļa zobus nelabo. Lielākā daļa invalīdu pie zobārsta nokļūst kaut kādā veidā, kaut kur, kad ir jārauj zobi ārā. Apeirons

Nu tā [tualetes] ir viņu [Īpašuma departamenta] bilancē, vienkārši neviens tagad negrib ņemt viņus, nav laika izdevīgi. Likt tur maksas tualeti. Neviens negrib. Ir izdevīgi laika stacijā, ir izdevīgi autoostā, tur ir izdevīgi. Tur [..] nomnieku atrast nevar. Mums arī neatdot. Rīgas domes Mājokļu un vides departaments

Iespējamās pat situācijas, kad vides pieejamība objektā ir nodrošināta, tomēr īrnieks izvēlas lētāku, ierobežotāku risinājumu, tādējādi atsakoties arī no tiem elementiem, kas vides pieejamību nodrošina, piemēram, stacionāro tuaļu vietā tiek novietotas mobilās, turklāt nepietiekamā skaitā.

Bija koncerts. Jā, tā bija iespēja izvēlēties, vai mēs dodam labiercības, kas ir zem jaunajām tribīnēm, vai viņš pats redz to tā, ka atved... Jo tāpat pēc skaita būtu pietrūcis. Vai nu veram vaļā, samazinās viņiem atvestās tualetes, vai arī never vaļā, vai saved vairāk. Viņš izvēlējās savest vairāk, tā bija viņa izvēle. [..] Mēs varam piedāvāt to, ko varam, un tad ir jāsaprot viņiem pašiem, ja tas cilvēku skaits ir lielāks, jāsaprot, cik vairāk vajag papildus tualetes. [..] Šoreiz visas, kas bija stadionā, visas bija ciet, to viņi paši izvēlējās. Tas viņiem arī, protams, ir papildus maksa. Stadions

Viena no tipiskām iebildēm, kāpēc vides pieejamības risinājumus nenodrošina, ir tāda, ka “tādi cilvēki šeit nenāk”. Protams, uz to var atbildēt, ka nenāk arī tāpēc, ka nav nodrošināta vides pieejamība. Taču problēma jebkurā gadījumā ir kompleksāka. Lai cilvēki nāktu, nepietiek nodrošināt vides pieejamību objektā, ja ir grūti pārvietoties pa rajonu kā tādu (piemēram, Vecrīgā). Un tas, ka daži no viņiem nāks, daudzos gadījumos investīcijas jebkurā gadījumā neatsvērīs.

Vēl, nu, droši vien tāds arī [uzskats], kas valda, nu, māju īpašnieku, vai iestāžu vadītāju, vai iestāžu darbinieku, nu, mūsu [vidū] – pie mums tādi cilvēki nenāk. Mums nav nepieciešams, jo pie mums tādi nenāk. Rīgas Sociālais dienests

Ļoti reti ir konstatējamās situācijas, kad kāds orientējas uz mērķgrupu ar ierobežotu pieejamību (tiem pat noteikti nav jābūt cilvēkiem, piemēram, ar kustību traucējumiem – tie var būt gados vecāki cilvēki, kam grūti pārvietoties, vecāki ar bērnu ratiem u.tml.) un šādu apsvērumu vadīts domā par vides pieejamības risinājumiem.

Tad pilnīgi godīgi nav “burkāns”. Jo nav manīta šo cilvēku pirktspēja. [...] Tātad, ja tavā biznesā ir kaut kāda šāda sadaļa, [kas orientēta uz personām ar invaliditāti], tad tam vajadzētu būt “burkānam”. Bet man grūti iedomāties, kas tie ir par biznesiem. Varbūt lielveikali, kas to mēģina veicināt. Arhitekts

Šobrīd laikam tur kaut kāda rekonstrukcija, vismaz projekts bija, nezinu, vai ir sākta, bet viņi paši ir sapratuši, ka viņi nevar funkcionēt tālāk, viņiem uz koncertiem nenāk, kamēr viņi nenodrošinās šo vides pieejamību. Apeirons

Arī ārvalstu tūristi ar ierobežotām kustību spējām netiek saskatīti kā pietiekami nozīmīgs potenciāls ienākumu avots, lai viņu piesaistes dēļ investētu vides pieejamības risinājumos.

Piemēram, ir tāds vecs stāsts par vācu tūristiem, kas ar kruīza kuģi iebrauc kaut kādā tur Spānijā, Francijā vai Portugālē, un viņiem ir momentā mašīnas apkārt, specializētais transports, viņi tur ar krāģīšiem, kruķīšiem, ratiņkrēslā viņus tur aizved, ievēd, un tur tā vides pieejamība ir nodrošināta. Tas ir tūrisms, vācu tūrists iebrauc un viņš maksā naudu te. Mums tas tūrists atbrauc un kur tu viņu vari aizvest? Pa Vecrīgu tu viņu nepavadāsi, nav iespējams. Uz kuģīša tu viņu nevari dabūt virsū, uz kafejnīcu tu nevari Vecrīgā aizvest, jo tur nav pieejamība. Apeirons

Un pat ārvalstu īpašnieku gadījumā, kam vides pieejamība ir ar augstu prioritāti, papildus investīcijās šajā ir noteikusi tikai veiksmīga apstākļu sakritība.

Tās vadulas bija uz robežu, kur varēja vienu brīdi vienkārši pateikt, ka mēs to neturpinām. Bija veiksmīga apstākļu sakritība, ka mēs pirmo stāvu jau bijām salīmējuši, un tad bija īpašnieku pārstāvji sprukās, teica, labi, jāizdara līdz galam, nevaram 3. stāvu atstāt bez, lai gan, protams, var argumentēt, ka 1. stāvs ir tas, kur cilvēki iet tranzītā, kas ir būtiskākais. 2. un 3. ir relaksējošāks, apģērbi, apavi, nav tādas ikdienas preces. Tirdzniecības centrs

Citas atšķirīgas prioritātes

Pastāv arī citas atšķirīgas prioritātes, kas var likt izšķirties par labu kam citam, nevis vides pieejamības risinājumiem. Arhitektu gadījumā tas nereti būs ēkas vizuālais veidols vai interjers. Taču šādā gadījumā nākas saskarties ar problēmām (piemēram, vājredzīgais nepamana baseina malu, kāds – pat ne obligāti vājredzīgais – ieskrien stikla sienā).

Kas tiek tajā arhitektu sabiedrībā, nu paskatāmies, kur tur virzās, postmodernisma visādas lietas, apdares tur, kāpnes skaistas, logi. Un nevienā brīdī netiek runāts, ka, o, šeit ir ļoti labs vides pieejamības risinājums, ka bija ļoti sarežģīta situācija un re, kur mēs to ļoti skaisti atrisinājām, iekļaujas vidē, moderni. Ka tā vides pieejamība ir kaut kas foršs un tāds, kas visiem vajadzīgs. Tas ir kaut kas tāds, uz ko visiem vajadzētu tiekties. Tajā arhitektu sabiedrībā jau nav tāda lieta. Tā ir kaut kāda blakus lieta, kas ir visiem jāievēro... Apeirons

Es n-tos piemērus varētu stāstīt, kur ar briesmīgiem rezultātiem tas ir beidzies. Veselības traucējumiem. Sabrūk sienas, un policists vēl skrien pakaļ, kurš par to maksās. Tātad šīs sienas ir jāpadara redzamas, tas taču neprasa... Uzkrāsot, uzlīmēt, padarīt sienu redzamu, dizainiski izdomā, kā gribi. Latvijas Neredzīgo biedrība

Es Rīgas domē iekšā personīgi ielidoju baseinā ar uzvalku pirms semināra, jo kolēģis aizgāja mašīnu iedzīt, un es aizgāju kolonnai pa otru pusi, tur ir tāds baseins un mala, vispār nepamanāma, nekontrastējoša, es plankš – baseinā iekšā. [...] Jo kas tur bija slikti, tādā ziņā, ka tur tā [...] paaugstinātā pie tā baseina, strūklakas, kas tur bija, viņa nebija pilnīgi nekādā kontrastā. Viņa bija tādā pašā krāsā kāda grīda, un viņu vispār nevar redzēt, arī cilvēki vecāka gada gājuma arī neredz, arī var iegāzties. Latvijas Neredzīgo biedrība

Arī Rīgas pilsētai ierobežotas ietves gadījumā var būt jāizšķiras, kas ir prioritārs – vadulas, transporta pieturvietu nojumes vai varbūt koki. Lai vadula būt efektīva, tai ir jābūt visā ielas garumā, jo pretējā gadījumā neredzīgajam tā ir vispirms jāatrod, lai no tās būtu jēga, tomēr ne visur tas ir iespējams citu prioritāšu dēļ.

Tīri tehniski rodas problēmas izvietot tās vadulas visas ielas garumā, jo tās ielas ietves reizēm ir pārāk šauras, lai to visu atļautos. Jo sabiedrība sagaida, piemēram, tās pašās pieturvietu nojumes – visiem vajag, bet tad vadulai vienkārši vairs nav vietas. Tad mēs apzināmies to, un tur ir tās izšķiršanās brīžiem – nepatīkamas izšķiršanās. Rīgas domes Satiksmes departaments

Šobrīd ievieš, kā mēs viņas dēvējam, par “žurku astīti”, labi, nu, tādā līdzībā, ne tik slikti gribu izteikties, kaut kur iestrādā bumbiņas, tā vadlīnija tiek izvadīta uz ietvi, it kā cilvēks iet, noķer, tad viņš zina, kur šķērsot braucamo daļu, bet nav tas labs risinājums, vadlīnijai būtu jāiet pa trotuāru visa trotuāra garumā paralēli ielai, lai var droši pārvietoties. Latvijas Neredzīgo biedrība

Latvijas sabiedrība ar zināmu nostaļģiju raugās uz vecām celtnēm un pie iespējas vēlas tās saglabāt. Bet vecās ēkās nodrošināt vides pieejamību var būt kā minimums dārgi, bet nereti tas vienkārši ir neefektīvi.

Latvijā mēs šausmīgi mīlam pārbūvēt vecas mājas. [...] Viņi varēja nogāzt to skolu un uzbūvēt normālu pieejamu par to naudu. [...] Tā vecu māju stutēšana ir vienkārši slimība Latvijai. Un tad mēs ieliekam 10 pacēlājus vienā skolā. Desmit! [...] Nu, ko tur daudz izmantot, kur četri pakāpieni, tur pacēlājs. Tas bērns nemūžam ar to pacēlāju nebrauks, citi bērni viņu nonesīs pa tām trepēm. Tur jāmeklē ir citi risinājumi, pieejamība nedrīkst būt neērta, svarīgi, lai viņa būtu ērta un lietojama, un praktiska. Mēs saliekam dārgus pacēlājus pa trijiem stāviem, pacēlājs strādā ar elektrību, tas pacēlājs nobloķē trīs stāvus. Cilvēki netiek ārā, jo viņš ir pa visām trepēm. Sustento

Zināšanu trūkums par problēmu risināšanas veidiem

Ļoti bieži īpašnieki, projektētāji un citi iesaistītie nav informēti par iespējamajiem risinājumiem – dažreiz ne tikai par to, kā tie pareizi izmantojami, bet pat par atsevišķu risinājumu esamību kā tādu. Īpaši tas attiecas uz risinājumiem, kas palīdz redzes un dzirdes traucējumu gadījumā. Vides pieejamība Latvijas sabiedrības uztverē kopumā visai bieži saistās tikai ar pandusiem, pacēlājiem un liftiem.

Manuprāt, tas ir vairāk saistīts ar, nu, drīzāk ar nezināšanu. Šie te iestāžu vadītāji jeb, nu, atbildīgie jeb telpu turētāji, ka viņiem nav zināms, kā labāk pielāgot, kas ir tās specifiskās lietas, kas būtu nepieciešamas, un pat atsevišķi, man liekas, kad pat nav nepieciešams ļoti liels finansiāls ieguldījums, lai varētu to nodrošināt. Jā, tā nezināšana. Nu, piemēram, grīda, nu, grīdas seguma izmaiņa, piemēram, kur ir kaut kāds robaināks vai gluds, vai tā tālāk, lai varētu šo te kontrastu arī just tie cilvēki, kuri staigā ar šo te balto spieķi. Jā, un, un visticamāk tieši tas pats ir arī ar personām, kurām ir kaut kādi dzirdes traucējumi. Dēļ tā ka nezinām, vairāk ir popularizēts tieši stāsts par fizisko pieejamību, lai personas ratiņkrēslos varētu tikt telpās, bet mazāk par cita veida... Rīgas Sociālais dienests

Sabiedrībā daudzi neatpazīst, piemēram, vadulas kā tādas, nerunājot jau par to, lai zinātu, kā tieši tās funkcionē. Līdz ar to iespējamās situācijas, kad kāds no būvniekiem tās izveido neatbilstoši.

No savas puses, ja izbūves gaitā, ja mēs saņēmām informāciju, ka tur ir kaut kāda problēma, piemēram, Kalnciema ielā situācija bija nesen pavisam par to, ka tā vadula ievada stabā, tad loģiski, tas nebija pat mūsu pasūtīts projekts, tas bija privātā attīstītāja projekts, bet mēs no savas puses ātri sazinājāmies ar šo attīstītāju, autoru uzraugu un palūdzām viņam pārstrādāt risinājumu, lai tas risinājums ir darboties spējīgs, nevis ka šī te vadula ievad stabā. Nu, to mēs no savas puses kontrolējām. Rīgas domes Satiksmes departaments

Neredzīgs cilvēks daudz ko uztver ar tausti. Muzejos neredzīgajiem tāpēc nepieciešama iespēja rokām aizskart eksponātus, kas ikdienā citiem apmeklētājiem netiek pieļauts. Ideālā situācijā tie, protams, ir īpaši neredzīgajiem paredzēti eksponāti (piemēram, kopijas no oriģināliem). Tai pat laikā muzeja telpās var būt objekti, kas ne tikai nav paredzēti neredzīgajiem, bet pat rada viņiem risku savainoties.

Mēs arī konsultējām savā laikā šokolādes muzeju Laimas fabrikai, tur mēs arī ieteicām. Šo to viņi ņēma vērā, bet kaut kas ir – kādas bundžas vai kārbas var pataustīt. [...] Ā, mēs bijām Stradiņa muzejā, tur izveidoja kaut kādu medicīnas ekspozīciju, viss aiz stikla būriem, stikls, stikls, vēl tie stikla kvadrāti piekārti, pakārti gaisā, caurspīdīgi, neredzami, stūri acu augstumā... cilvēki dara labu, mēģina ko skaistu uztaisīt, bet nav padomāts par funkcionalitāti priekš visas sabiedrības. Latvijas Neredzīgo biedrība

Tajos gadījumos, kad neredzīgajam ir suns-pavadonis (kas Latvijā pagaidām ir ļoti reti), nākas sastapties ar nezināšanu par to, ka suni-pavadoni jāielaiž telpās un sabiedriskajā transportā, turklāt bez uzpurņa.

Mums ir bijuši vairāki gadījumi, kad cilvēks starp pilsētām brauc autobusā un zvana Liepājas autobusu parks – šausmas, jūs droši vien, ka ziniet, mums viena meitene būs ar suni-pavadoni un atteicās likt uzpurni, ko mums darīt? Apeirons

Vājredzīgajiem ir svarīgi, lai būtu nodrošināts kontrastains marķējums. Dažviet par kontrastu vispār nav domāts, veidojot vienkāršainu dizainu, piemēram, tualetēs. Latvijā nepieciešamību izvietot šādu marķējumu nereti saistās ar dzeltenmelniem šaurām līmlentēm, kas ne tikai neglīti izskatās un ātri nolobās, bet nereti arī nespēj pildīt to funkciju, kuru dēļ tās it kā uzlīmētas. Savlaicīgi paredzot adekvātus risinājumus, tie turklāt ir ārkārtīgi lēti, pēc būtības projektus nesadārdzinot.

Rimi veikals, publiska ēka, publiska vide, atceramies, kādas bija labierīcības Rimi veikalā. Viss balts, grīda balta, pods balts. Ko darīt vājredzīgajam cilvēkam? Ieiet publiskās tualetēs, jāsāk čamdīt, labākā vieta, kur to darīt. Pareizi? Diemžēl tagad es personīgi lietoju spieķi, tad es pasītu ar spieķi, atrodu, kur kas ir, bet šeit viennozīmīgi iztrūkst kontrasti. Podam jākontrastē ar grīdu, sienai jākontrastē ar grīdu un podu, papīra turētājam un ziepēm jākontrastē ar sienu. Latvijas Neredzīgo biedrība

Un, kas ir vissliktākais marķējums, tā drošības lente – dzeltens/melns, tādi mazi laukumiņi. Es viņu ar savu augumu tur lejā neredzu, jo tas krāsas laukumiņš ir par mazu. Man vajag daudz lielāku, man jānometas četrpāpus, lai es viņu ieraudzītu, bet es jau nezinu, ka viņš tur ir. Tāpēc vajag vismaz 10 cm platumā šo marķējumu un visa pakāpiena garumā. Tad es neieraudzīšu precīzi tās līnijas, bet es ieraudzīšu to laukumu, ka šeit ir cits tonis, cita krāsa un es sapratīšu, ka te ir jāuzmanās, ka būs kāpiens uz augšu vai uz leju. Kontrasts nav tikai dzeltens melns. [...] Un kā var to pārbaudīt – visprimitīvākais veids – tagad visiem ir telefoni, uzliekam melnbalto režīmu un nofotografējam. Un redzam, vai ir skaidri saredzama tā līnija vai nē. Latvijas Neredzīgo biedrība

Tas ir ļoti, ļoti būtiski, šie kontrasti, un tie nesadārdzina, ja tu jau laicīgi paredzi. Latvijas Neredzīgo biedrība

Nepieciešamība pēc kontrasta attiecas arī uz virtuālo vidi – mājas lapām. Te gan ļoti neveiksmīgi risinājumi ir sastopami salīdzinoši reti, jo tie rada apgrūtinājumu lasīt arī cilvēkiem bez redzes problēmām.

[Valsts iestādei] kādreiz bija drausmīga mājas lapa, atceros, jo viņai nebija vispār nekāds kontrasts. [...] Tagad viņa, tagad ir labāka, tagad viss ir kārtībā, bet tā bija kādreiz. Tā bija tāda zaļa... zaļš fons, kaut kādi rozā burti, kur vispār nav nekāda kontrasta. Vājredzīga persona

Vēl viena no problēmām, uz ko norāda vājredzīgie, saistās ar rindu organizāciju dažādās iestādēs, lai saņemtu pakalpojumus. Ja arī ierīcēm, kas izsniedz numuriņus, uz pogām ir norādes Braila rakstā, tad vājredzīgie Braila rakstā parasti nelasa. Savukārt saskatīt norādes uz šīm ierīcēm, kā arī izlasīt numurus uz tablo, kad pienākusi rinda, parasti nav iespējams.

SEB, jā, tur parādās pogas Braila rakstā, es pats Swedbanku lietoju, bet tas teksts, kas tur ir, tās izvēlnes man nav redzamas, pogas atšķiru, bet nezinu, ko izvēlēties. Audio tad ir vajadzīgs. Latvijas Neredzīgo biedrība

Domājot par iestādēm man, nu laikam vislielākā problēma ir tajā, ka visas šīs rindas, printeru numuriņu rindas tāpēc, ka, ja vēl numuriņus var paņemt, nu, tur nevarot izlasīt, kas ir tās opcijas, bet, nu, tu vari vienkārši nospiest jebkādu pogu un tad gaidīt tajā rindā, bet es lielākoties neredzu tos ciparus, un tad ir tās, nu, ļoti daudzas nepatīkamās situācijas, kur es, piemēram, mēģinu pieiet tuvāk, lai paskatītos vai paceltos pirkstgalos. [...] Un kaut kur ir jābūt darbiniekiem, kam tu vari ar šo, nu, tā kā: “Ej, hehej, man šīs nestrādā. Kurā rindā lai es stāvu? Kā lai es tieku pie šī pakalpojuma?” Vājredzīga persona

Ja Braila rakstu sabiedrībā vēl atpazīst, tad par akustisko cilpu esamību un jēgu daudzi Latvijas sabiedrībā pat nenojauš. Līdz ar to šis risinājums ir sastopams tikai atsevišķās vietās – lai to ieviestu, projekta pasūtītājam vai izstrādātājam vispirms nepieciešams vismaz elementārā līmenī uzzināt, par ko šajā gadījumā ir runa.

Latvijā, izsludinot iepirkumu par sabiedriskā transporta pārvadājumiem, katrā autobusā vajadzēja būt akustiskajai cilpai. Dažos autobusus arī ir. Un tā ir lieta, kuru mēs it kā neizmantojam, bet kas ir vajadzīga tiem cilvēkiem, kas izmanto dzirdes aparātus. Mums ir kādās 10 vietās no 2001.gada šādas akustiskās cilpas ieliktas. [...] Viņas ir ļoti lētas. Tā ir 60.gadu tehnoloģija un nemaksā neko daudz. Bet jā, mums to neizmanto. [...] Mums pat viesnīcās nav. Apeirons

Man arī bija pirmā dzirdēšana par šīm te skaņas cilpām, kuras, tur bija skaidrs, ka mums viņu tādu nav, apziņošanas iekārtām, ja ir kaut kādas, nu, kur būtu jādodas vai tā tālāk. Mums šajās, nu, tieši klientu pieņemšanas telpās ir informatori, bet, nu, arī informatoram būtu droši vien vairāk šī te specifika, [nepieciešamas] zināšanas kā, kā strādāt ar šiem te personām, kuras nevar orientēties telpās. Rīgas Sociālais dienests

Ir iespējamas pat situācijas, kad projektu pieteikumos ierakstīt kādi vides pieejamības risinājumi, bet praksē projekta autori paši nesaprot, ko viņi ir paredzējuši. Labākajā gadījumā paredzētais risinājums vismaz ir situācijai atbilstošs, un to ir jēgpilni ieviest. Sliktākajā – ieviests tiek formāli, reāli vidi nepadarot pieejamāku.

Tāpēc, ka projektu pieteikumos bieži vien ir ierakstītas standarta frāzes, lai dabūtu papildus punktus un dabūtu projektu, prioritātes. Bla-bla-bla. Un mēs uz viņām arī braucam un skatāmies, bet viņi nesaprot, kas tur ir ierakstīts bieži vien. [...] Man

jau liekas, ka vaina ir vēl vienā lietā – projektu raksta projektu daļa, projekta rakstītājs, kas neko nezina no celtniecības. Sustento

Tiesa, situācija nestāv uz vietas – ir arī tādi projektu realizētāji, kas ir ieinteresēti mācīties, apgūt vides pieejamības risinājumus, konsultēties, kā arī meklēt tiem optimālu pielietojumu esošo uzdevumu un finansējuma ietvaros.

Šī nebūt nav, nav pirmā mūsu uzbūvētā sociālā māja, mēs viņas ļoti daudz esam būvējuši, ar katru līdz ar to mums pašiem ir ļoti liela pieredze, kā to darīt... Jo, jo ar katru šo te sociālo māju, viņa kļūst arvien, arvien labāka, atbilstošāka un piemērotāka... Rīgas pilsētbūvnieks

Skaņas cilpas, jā. Un pirmais projekts Daugavgrīvas ielā, kur mēs ierīkosim. [..] Tur projekts tāds tika izstrādāts, kas viens no jaunākajiem arī ir. Prasības visu laiku mainās, uzlabojas. Tikai vienīgi tāpēc. [..] Redziet, tas būs ļoti interesanti arī mums. Nu, ne interesanti, bet tā, ka mēs to mēģināsim realizēt. Man tas pašam bija jaunums, es nezinu, kā tas dzīvē īsti strādā. [..] Kā tas izskatīsies, grūti pateikt. Noteikti jau, ka zvanīsim. Jo “Apeirons” jau tur nekad mums neatsaka par tādām lietām – atbraukt un pakonsultēt, viņi pat ir priecīgi. Valsts iestāde

Viens no risinājumiem, kas tiek izmantots tajos gadījumos, kad institūciju pārstāvji apzinās, ka viņiem pietrūkst nepieciešamo zināšanu vides pieejamības nodrošināšanai, ir konsultācijas ar tādām organizācijām kā “Apeirons”, “Sustento”, tomēr ļoti bieži šīs konsultācijas notiek tad, kad jau ir radušās problēmas, bet iespējas tās labot – ierobežotākas nekā tās būtu pašā sākumā.

Es arī tagad nepateikšu ar ko [konsultējās], bet bija tāds gadījums, ka konsultējās un uztaisīja pareizajā slīpumā to nobrauktuvīti [no Kobes dārza uz Nāras ielu], tā, lai var nobraukt, nevis nokrist. Jo tas pirmais [variants] kaut kā tajā laikā nebija tik daudz tādas informācijas un vispār nebijām padomājuši. Stāstu, kā bija, godīgi. Bet izlabojām. Rīgas domes Mājokļu un vides departaments

Grūtības domāt universālā dizaina kategorijās

Viens no principiem, kas būtu jāņem vērā, saistās ar ikdienas loģiku, ne īpašām zināšanām. Telpas organizācijai un izvēlētajam risinājumam ir jābūt loģikai, pielietojot to tādā pašā veidā, kas izmantojams, plānojot telpu personām bez invaliditātes.

Tas ir viens no universālā dizaina principiem. Intuitīvi. Tu ieej dzelzceļa stacijā. Ko mums vajag? Kasi. Mēs viņu nevaram atrast. Tāpēc, ka viņa ir starp visiem veikaliem, Narveseniem. Un kur ir ēkas galvenā ieeja? Arhitekti jau tā kā cenšas to uzsvērt, ja ir labs arhitekts, mēs saprotam – te ir galvenā ieeja. Intuitīvi to vidi izveidot. Paliec vecāks, arī ir grūtāk izprast kaut ko. Bet tu ieej, tu saproti – ā, šeit man ir uz peroniem jāiet. Apeirons

Pacēlājs jā, bet, ja liels noslogojums, tad nē. Mums ir vai nu pacēlājs vai panduss. Ā, liksim pacēlāju. Bet šinī gadījumā neder pacēlājs. Arhitekts ir speciālists, viņam

būtu jāizvērtē tas lietotājs. Jo arhitekti jau dumji nav un mēs saprotam, ka ir kaut kādi standarti, mums vajag noģērbties, tur vajag garderobi tātad. Turpat vajag tualeti, lai tu neietu dziļāk ēkā. Tie principi ir visiem skaidri. Bet, kā sāk risināt vides pieejamību, tā šie visi principi aizmirstas. Apeirons

Universālais dizains ietver risinājumus, kas vienlaikus noder cilvēkiem bez invaliditātes, gan personām ar dažāda veida invaliditāti.

Un arī tas, ko mēs vienmēr sakām, ka tiem risinājumiem nav tikai uz invaliditāti jāattiecas. Viņiem ir jāattiecas arī uz jaunajiem vecākiem, arī uz vecajiem cilvēkiem, kuriem grūti kāpt pa kāpnītēm un pārvarēt kaut kādus šķēršļus, jo viņiem kājas sāp un palocīt celšus nevar. Apeirons

Man bija liels pārsteigums par kaut ko citu – ka pēkšņi “Lidl” sāk taisīt lielas autostāvvietas. [...] Viņš to autostāvvietu vairs netaisa šitik šauru, bet viņš uztaisa tik platu, ka visi var iekāpt, visi var izkāpt. Mainās tā koncepcija, ka vismaz publiskām ēkām, tirdzniecības ēkām vajag to pieejamību. [...] Lai jūs tur stāvētu, un tur būtu baigi ērti un tur autiņu nevar noskrāpēt. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments

Piemēram, mēs sakām, lai uzliek taktilās plāksnītes pie durvīm sabiedriskās publiskās ēkās, tai skaitā galvenokārt pašvaldības un valsts institūcijās. Ko tas nozīmē – pie durvīm roktura pusē, nevis uz pašām durvīm (sevišķi, ja durvis veras vaļā uz ārpusi un es pieiešu tuvu klāt, un kāds no iekšpuses tās durvis vērs un trāpīs pa degunu), bet roktura pusē pie durvīm 1,3 m-1,6 m (vidējais acu augstums), burtu lielums 2-2,2 cm jeb 2,5 cm pat taktilas, izvirzītas 1 mm boldā teksts - Birojs, datorklase, utt. Un tad, ja dzīves laikā cilvēks būs redzi zaudējis, viņš varēs nelielu tekstu taktili iztaustīt, saprotat to domu? Apakšā zem tā teksta obligāti Braila raksts, jo, ja viņš būs piedzimis neredzīgs, viņš nezinās parastos drukātos burtus un nemācēs lasīt, viņš tikai Braila rakstu mācēs – vajadzīgi abi divi, jo vecāka gada gājuma cilvēks, tai skaitā viņš neredz, Braila rakstu nemāk, bet tos lielos burtus, teiksim, dzeltens fons, melni burti, viņš izlasīs. Un trešā pozīcija uz šīs plāksnītes, kas ir ļoti svarīga, ir piktogramma. To lieto visi. Un sevišķi tas ir svarīgi garīgā rakstura traucējumiem, ar GRT saucamajiem. Jo piktogrammas mēs lietojam visi. [...] Tas arī ir universālais dizains. Latvijas Neredzīgo biedrība

Visbeidzot ir svarīgi, lai risinājums būtu holistisks, jo, neparedzot kaut ko vienu, pārējie vides pieejamības elementi var zaudēt jēgu. Ja nav tualetes, kas piemērota personām ar invaliditāti, tas var padarīt bezjēdzīgu pārējo, jo attiecīgās telpas, ja tur paredzēts uzturēties ilgstoši, personas ar invaliditāti, vairīsies apmeklēt. Ja tualete ir tikai 1.stāvā, bet pasākums notiek 5.stāvā, arī tā var būt problēma. Ja ir vadulas, bet nav iespējams noteikt atrašanās vietu, tad neredzīgs cilvēks vienkārši maldīsies šajās vadulās u.tml.

Invalīdu tualetes ir tas, uz ko mēs ļoti pastāvam, jo katram cilvēkam, arī invalīdiem, izrādās, ir lielās un mazās darīšanas, un viņam ik pa laikam jāaiziet. Un, ja viņam kaut kur nav tās tualetes, kur viņš var nomazgāt rokas vai tās darīšanas nokārtot,

tad viņš uz turieni neiet, un tā vieta nav pieejama. Kaut arī tur nav sliekšņi un tur ir platas durvis, viss ir kārtībā. Apeirons

Lielajā ģildē viņi ir paši sapratuši, ka viņiem uz koncertiem nenāk, jo lielākie koncertu apmeklētāji ir pensionāri, viņiem ir brīvāks laiks, viņiem interesē klasiskā mūzika, bet, ja jāuzkāpj 5.stāvā un daudziem ar sirdi ir problēmas, viņiem nav kustību traucējumi, viņi vienkārši nenāk, jo viņi zina, ka augšā ir zāle, apakšējā ir tualete, pa to starplaiku viņš nepaspēs aiziet, līdz ar to viņš arī nenāk. Apeirons

Bija ļoti labi uztaisītas tās vadlīnijas, tieši tajā [Romas] stacijā neredzīgajiem, kad... tu ej, ej, tā vadlīnija tevi aizved līdz konkrētam posmam, un tad ir uzlikts tāds tā kā taktīlais Braila... tā kā plāksne, tā kā paskaidrojums, kurā ir Brailā norādītas vietas, kurā vietā tu atrodies, uz kuru pusi tev jāiet, lai tu nonāktu līdz kasei, uz kurienu tev jāiet, lai tu nonāktu līdz vilcienam, uz kurienu tev jāiet, lai tu aizietu līdz veikalam. [...] Jo lielos vilcienos jau tas, ka tev tur tā vadlīnija ir, ja tev nav paskaidrojuma, kur tu esi, tev īsti neko nedod. Neredzīgas personas radniece

Neatbilstoša ekspluatācija

Ja arī vides pieejamība sākotnēji ir tikusi nodrošināta, tas nebūt nenozīmē, ka tā vienmēr ir ilgtspējīga. Nereti izvēlētie ekspluatācijas risinājumi nezināšanas, citu prioritāšu un tamlīdzīgu iemeslu dēļ pēc būtības vidi padara nepieejamu. Var būt, ka uzbrauktuve ir aizbarikādēta ar dažādām mantām, var būt, ka to aizšķērso automašīna, bet var būt, ka uz vadulas ir novietota atkritumu kaste vai kafejnīcas galdiņi. Specializētajā tualetē, ņemot vērā, ka tā ir slēdzama, dežurants, pie kura ir atslēgas, varbūt glabā uzkopšanas inventāru. Vai arī ilgstoši nelietotā tualetē var ierīkot šūšanas darbnīcu. Savukārt laipas, kam jānodrošina piekļūšana pludmalei, var būt noņemtas, jo pretējā gadījumā tās viņi varētu aiznest jūrā.

Un, ja mēs no ekspluatācijas viedokļa paskatāmies, tad uz tās uzbrauktuves, kas no otras puses iet, tur stāv Okupācijas muzeja iezīmēta mašīna, un to uzbrauktuvīti, kur varētu tikt augšā, izmanto kā mašīnu stāvvietu. Un viss, tev nav pieejams vairāk nekas. Bet pēc būvnormatīva viss ir kārtībā. Apeirons

Mums kādā augstskolā bija izlaidums, un bija to pieejamību nodrošinājuši. Izlaidums bija uz skatuves. Nu, uz skatuves jau to cilvēku nevar uzstumt augšā un viņiem bija risinājums – no aizmugures. Tagad visi tie kāpj augšā. To invalīdu ratiņkrēslā tagad skrien, mudīgi ved kaut kur no aizmugures, lai paspētu ar visiem kopā. Tad, nu, kamēr tur visi kāpj, un ir uzkāpuši, tagad himna un visi priecīgi, pēkšņi kaut kādi baigie trokšņi, kaut kas gāžas, no aizmugures to invalīdu iestumj iekšā. Tik stulba sajūta. Un visi neskatās un.... It kā viss pēc būvnormatīva, uz skatuves jau var dabūt, bet tā eja bija aizkrāmēta, pa pusei viss sabrucis tam cilvēkam virsū, emocionāli ļoti slikta situācija, bet pēc būvnormatīva viss ir kārtībā. Apeirons

Tev iet tā vadlīnija, it kā uz liftu, bet viņa atduras pret miskasti. Un tad vēl, piemēram, tu ej tālāk, uz vadlīnijām pie kafējnīcas galdiņa, sēž cilvēki, tu atduries cilvēkos. Un vispār tā vadlīnija, viņa apiet apkārt, bet viņa nekur tevi neaizved. Neredzīgs cilvēks ar to neko nevar izdarīt. Neredzīgas personas radiniece

Brīnišķīgs centrs uztaisīts, Rīgā tepat uz vietas, un tur arī invalīdu tualetes ir. Bija. Un tagad tajās invalīdu tualetēs ir uztaisīts, par cik tie invalīdi jau nenāk, un viņu vispār nav, un viņi uz to centru vispār nevelkas, un neviens pie mums divu gadu laikā nav bijis, tur ir uztaisīta šūšanas darbnīciņa. Apeirons

Rīgas dome stāstīja, kā kur tur uztaisījuši pieejamu pludmali, nodevuši, viss bija skaisti, pārgriezuši lentīti, parādīja televīzijā. [..] Un aizbraukuši pēc 2 dienām, viss sakrāmēts kaudzē, lai nepazūd. [..] Nu, jā, lai neaiznes [jūrā]. Bet bija sakrāmēts kaudzītē, un mēs bijām tur, kur mēs bijām. Tāpēc ekspluatācija ir ļoti būtiska. Mēs varam uztaisīt uzbrauktuvi un priekšā nolikt skapīti. Sustento

Nolietojums un uzturēšanas trūkums ilgtermiņā

Uzstādītajai infrastruktūrai ir nepieciešama arī atbilstoša uzturēšana. Bez tās vides pieejamības risinājumi ilgtermiņā tāpat nedarbosies – vienalga, vai runa ir par pacēlāju vai par kādu marķējumu.

Droši vien, ka es uzliktu tomēr šīs automātiskās durvis. [..] Jā, principā jā, jo tās veramās durvis, viņi ar tiem ratiem, viņas visu laiku dauza, viņiem ir grūti. [..] Taisni tagad arī uz doto momentu tās ārdurvis ir vaļā, jo viņi visu laiku viņas dauza. [..] Bet ir jāņem vērā, ir jāņem vērā arī viena cita lieta – jo vairāk ir visas šīs te labās lietas tajā mājā saliktas, jo galu rezultātā dārgāka ir šīs mājas ekspluatācija. [..] Tāpēc, ka tās automātiskās durvis pati no sevis nestrādās. Katru mēnesi kādam ir jābrauc viņas jāapkalpo, jāpārliet, jāsataisa. [..] Ja viņas pienācīgi neapkalpo, tad viņas nodzīvo pusgadu, un salūzt, un viss beidzas... Rīgas pilsēt būvnieks

Un tā arī ir problēma par ekspluatāciju – neviens neatjaunos tos [dzeltenmelnos] marķējumus. Apeirons

Visproblemātiskākā situācija šajā kontekstā mēdz būt ar pacēlājiem, ja tie ilgstoši netiek lietoti, kā arī zvanu pogām, ja to funkcionēšanu nodrošina baterijas. Turklāt te nav runa tikai par to, ka pacēlājs varētu, piemēram, nedarboties, bet arī par tādām, kad pacēlājs tiek izmantots tik reti, ka situācijā, kad tas pēkšņi nepieciešams, nav skaidrs, kur ir atslēga u.tml.

Piemēram, universitātē arī ir tas pacēlājs, bet viņš tāds apsegts stāv. Jautājums, cik bieži viņš tiek izmantots. Tu it kā ieguldies, daudz līdzekļu, lai tev viss it kā būtu, un tad kaut kādā brīdī tev nav un nav jāizmanto. Un tad reizi divos gados pēkšņi vienam vajag, tad visiem ir tāds apjukums – kur mums poga, kur tas, kur šitas. [..] Ja tev katru dienu vai vismaz divas reizes nedēļā kādam būtu nepieciešamība, tu jau arī sāktu domāt, ka – pag, man arī bišķu traucē, ka man tur katru reizi uz stundu

jāizskrien ārā, tu sāktu domāt, kā to padarīt ērtāku, lai tie cilvēki paši tiek galā.
Valsts iestāde

Tādas tehniskas ierīces, kuras tiek lietotas pietiekami reti vai arī nav atbilstošas klimatiskiem apstākļiem, vai arī netiek veikta pienācīga apkope, skaidrs, ka nekas jau nedarbojas mūžīgi, un, ja nav kvalitatīvs, tad nav kvalitatīvs. Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments

Šajā gadījumā Arhitektūras savienība nolēma pārbaudīt un [zvana pogu] piespiest. Viņi piespieda, un tā zvānu poga vienkārši nokrita. Un tā ir realitāte, tas nav smieklīgi, bet ir baigi traģiski. [...] Ja tādas zvānu pogas tiek izmantotas, un bieži vien viņas ir bezvadu un iekšā ir baterijas, un 99 procentos gadījumos baterijas ir nolietojušās, un tu vari zvanīt, bet nekur tālāk tas signāls neiziet. [...] Jo tas risinājums ir tev apgrūtinošs, tev jāatceras, tev baterija jānomaina reizi pusgadā, bet tev nepienāk nekāds signāls, ka tā baterija ir izlādējusies. Apeirons

Minētās problēmas nozīmē, ka uz vides pieejamības risinājumiem nav iespējams paļauties. Bet tad, ja nefunkcionējoši vides pieejamības risinājumi ir ikdiena, ir tikai dabiski, ka cilvēki tos neizmanto – lai droši pārvietotos ir nepieciešama pārlicēba, ka esoši risinājumi funkcionēs. Līdz ar to pat, ja vides pieejamība faktiski būs nodrošināta, cilvēki vienalga kādu laiku negatīvas iepriekšējās pieredzes dēļ neuzticēsies to ilgtspējai un izvēlēsies tos neizmantot.

Lai uzbrauktu augšā pa tiltu, tur ir brīnišķīgi liftiņi uztaisīti, lifti nē, bet pacēlāji, bet viņi nedarbojas. It kā viss ir, bet izmantot tu nevari, paļauties tu nevari uz to, un tu to neizmanto tāpēc, ka tu uz to nepaļaujies. Apeirons

Es domāju, ka tās ir kaut kādas iekšējās bažas par to, ka tu netiksi līdz tam maršrutam, kurš tev ir iepļānots. Tu nekad nevari paļauties, vai tev palīdzēs iekāpt sabiedriskajā, vai tu varēsi izbraukt tur vai tur. Ziemā, piemēram, nav notīrītas ietves un tu nezini, cik tālu tu tiks. Es domāju, ka tas ir dēļ tās nepieejamās vides, tās bažas, kas bieži vien ir pamatotas. Valsts iestāde

Tā baterija ir izlādējusies. Un tad tu 2-3 reizes piezvani un nekas nenotiek, un tu vairāk uz to vietu vienkārši neej. Apeirons

Vienotas atbildības trūkums īpašnieku pusē

Institūcijās reti ir viens atbildīgais par vides pieejamības risinājumiem. Līdz ar to var veidoties situācijas, kad arhitektam, izstrādājot risinājumu, nepieciešams pašam saskaņot dažādu iestādes darbinieku viedokļus. Turklāt beigās var izrādīties, ka izstrādātais risinājums nav ieviests un īsti nav skaidrs, kāpēc.

Jā, nu muzejā pēc savas pieredzes es varu teikt, ir ļoti daudz cilvēku, katrs atbild par kaut kādu vienu jomu. Un tad rodas ļoti liels haoss rezultātā. Man bija vairākas [kontaktpersonas], par katru tēmu cita kontaktpersona. Arhitekta

Tad to mēs atrisinājām tā, ka mēs izvietojām pie ieejas tādā no ietves aizsniedzamā augstumā zvana pogu, mums bija arī projektā iekļauta ikoniņa, kas būtu klāt pie tās zvana pogas, lai cilvēkiem būtu skaidrs, kas tā ir par pogu un kāpēc viņa būtu jāspiež, ja ir vajadzība. [..] Viņa nav realizēta šobrīd. Es nezinu, kāda iemesla dēļ, bet viņa nav tur šobrīd uzlikta. Arhitekta

Sarežģītāk ir tad, ja nepieciešams saskaņot vairāku īpašnieku pozīcijas vai arī īpašnieka un īrnieka vēlmēs.

Nu, šeit arī tas, tas stāsts ir tāds, ka mēs esam tikai nomnieki, un mums [..] ir jāaskaņo ar, ar šo te telpu īpašniekiem, lai mēs varētu tur kaut ko darīt, gan izbūvēt. [..] Nu, šobrīd esam tādās telpās, kādas viņas ir. Rīgas Sociālais dienests

Tādiem kopīpašniekiem vienmēr vienoties par to, ka mēs tagad, piemēram, nezinu, uztaisīsim kaut kādu pandusu, lai mūsu kaimiņš var vieglāk tikt iekšā, un tam tērēsim kopīgo mājas naudu pie situācijas, ka tek jumts, es pieļauju, ka atkal mēs atduramies pret to, nu, kas ir tās prioritātes: piecdesmit mājas iemītņiem – jumts, vienam – panduss. Nu, te mēs, Rīga, esam it kā nākuši pretī, un mēs piešķiram šo te pabalstu pacēlāju tur ierīkošanai... Rīgas domes deputāts

3.5. Mērķgrupas līmenis

Cēloņi, kāpēc vides pieejamības risinājumi netiek izmantoti, meklējami arī pašas mērķgrupas līmenī. Nav pamata gaidīt, ka jebkādi uzlabojumi varētu dot tūlītēju efektu – pie tiem ir jāpierod.

Konservatīvisms un negatīva iepriekšējā pieredze

Personas ar invaliditāti vairumā gadījumu nav tā sociālā grupa, kas aktīvi meklē jauno, cenšas izkļūt no saviem mājokļiem, saņemt pakalpojumus. Visbiežāk ir tieši pretēji – daudzi ir pieraduši pie esošās situācijas, un jebkuras izmaiņas viņiem ir uzdrošināšanās, izaicinājums.

Bet galvenais ir motivācijas moments. Ja cilvēku nomotivē un dabū ārā no mājām, viņš sāk kļūt sociāli aktīvs, viņš atpakaļ negrib, tas ir skaidrs. Bet ar to jāstrādā – ar motivāciju, sociālā rehabilitācija, brīvprātīgais darbs un pēc tam jau ir nodarbinātība, ja tas ir iespējams. Latvijas Neredzīgo biedrība

Mums ļoti daudzi cilvēki ir tā, kas tur tajā savā vienā aliņā, un ne pa kam tu no tās aliņas neesi... Kaut gan viņa tev var sen jau vairs nav ērta, bet nē, tā ir tavējā, tu no viņas tad tā kā ārā ne pa kam, nu. To es redzu it īpaši vecos cilvēkos ļoti izteikti. Tas ir, viņi nav, viņi ne pa kam nav gatavi mainīt kaut ko. Rīgas domes deputāts

Šo konservatīvismu lielā mērā nosaka arī negatīvā iepriekšējā pieredze, tas, ka nemitīgi lūgt palīdzību citiem ir apgrūtināši. Rezultātā daļa izvēlas iziet no mājām iespējami reti.

Tu saskaries ar kaut kādu tādu drausmīgu pieredzi, un tu negribi vairs kādu laiku nekur iet. Arī man tas ir kaut kādā ziņā pazīstams, nu, kaut gan mana situācija ir ievērojami labāka. Vājredzīga persona

Ja tu esi vājredzīgs, nu, tu taču vari vienmēr paprasīt kādam, kurš autobuss ir piebraucis. Bet vai jūs gribētu katru reizi, kad jūs braucat ar transportu, aprunāties ar visiem cilvēkiem? Un tad viņi – ak tu slikti redzi, cik tev grūta dzīve, tev vēl pastāsta. Un tā katru reizi. Tu dienā izbrauc ar kādiem pieciem transportiem un katru reizi tev ir jāprasa, kas par transportu. Un tur ir tā – vai beigās gribi to izmantot vai nē, un kā tu jūties. Apeirons

Bet mēs nevaram gaidīt – un to mēs arī sakām – ja jūs šodien ieviesāt kaut ko pieejamu, tad uzreiz jau cilvēku rinda stāvēs. Viņi nezin, ka tas ir pieejams, tur laikam jāpauz, lai cilvēki izmantotu. [...] Bet vajag laiku, lai, teiksim, cilvēks ratiņkrēslā teiktu – iesim uz tiem veikaliniem uz Tērbatas ielu. Jāpauz kaut kādam laikam, lai viņi to pieņemtu, nevis kārtējo reizi konstatētu, ka tur ir pakāpieni. Tas vienmēr ir laiks. Sustento

Tomēr rosināt pārvarēt šo konservatīvismu nav arī neiespējami – kā rāda šobrīd vides pieejamības ziņā modernākā tirdzniecības centra pieredze, tad infrastruktūra tiek izmantota.

Kaut kur tāds eksperiments savā ziņā tas ir, mēs neesam precīzi izmērījuši, noteikuši, cik no mūsu klientiem, [...] cik ir tie, kuriem ir īpašas vajadzības, kā viņi sadalās. Varbūt mēs to kādreiz mērīsim, bet mums ir prieks, ka šādi cilvēki nāk, nebaidās. Tirdzniecības centrs

Nespēja atļauties pieklūstamību

Būtiska problēma ir personu ar invaliditāti rocība – ievērojama daļa no viņiem dzīvo nabadzībā. Un tas var nozīmēt nespēju atļauties pat elementārākās izmaksas, kas nodrošina iespēju izkļūt no mājokļa. Bet nespēja izkļūt no mājokļa nozīmē to, ka vides pieejamības risinājumus pilsētā šie cilvēki neizmanto, lai cik labi tie būtu. Un arī paša mājokļa izvēli tas ierobežo.

Un tas jautājums, kas mums tika uzdots – vai mēs runājam par pieejamu mājokli vai pieklūstamu mājokli. Jo pieejamais mājoklis ir tas, kur izmaksas nepārsniedz konkrēto ciparu par kvadrātmetru, ko cilvēki var atļauties atbilstoši mūsu situācijai. Un tajā brīdī, kad mēs viņu nodrošinām ar labu pieklūstamību, mēs vairs nevaram iekļauties tajā pieejamā mājokļa koncepcijā, tas uzreiz kļūst par tādu luksusa mājokli. Un šīs bija diezgan plašas diskusijas. Ekonomikas ministrija

Neprasme rīkoties ar tehnoloģijām, digitālā plaisa

Daļa personu ar invaliditāti, īpaši jaunākā paaudze, ar digitālajām tehnoloģijām prot rīkoties. Savukārt vecākajai paaudzei tā ir problēma. Līdz ar to arī atšķiras risinājumi, kas tiek uztverti kā optimāli – daļai neredzīgo ir nepieciešami skaņas signāli luksoforos, kamēr citi gaida, lai nepieciešamā informācija būtu pieejama viņu viedierīcēs.

Šeit ir jāsaprot, ka tā aplikācija nav visiem, un te ir jāpanāk tā vienošanās, ka..., nu tas konceptuālais konsensus ar biedrībām, jo arī ir jāsaprot, ka viņiem ir vairākas nevalstiskās organizācijas, kas pārstāv šīs te grupas, un tie viedokļi sarunās ar viņiem ir atšķirīgi. Vieni saka, ejam uz to viedo, citi saka, nē, nē, mums ir daudz veco cilvēku, viņiem neder, viņiem joprojām vajag skaņu. Rīgas domes Satiksmes departaments

Jāņem vērā arī, ka personas ar invaliditāti pašas nereti nav pazīstamas ar iespējamajiem risinājumiem, līdz ar to neprot tos lietot vai pat vispār nezina par šādu risinājumu esamību un nesagaida iespēju ar tiem sastapties.

Un kad mēs sākām šos jautājumus cilināt un prasījām neredzīgiem, vājredzīgiem – ko vajag priekš vides pieejamības, pakalpojumu pieejamības uzlabot, tad saka: “Es nezinu, ko vajag, liekas, ka viss jau ir.” Nav neviena priekšlikuma. Un kad mēs sakām – varbūt to, varbūt šo – tad ā, jā. Cilvēki nav informēti, nav iedziļinājušies, nav redzējuši tādas pozitīvos piemērus. Tāpēc ir jāstāsta, ir jāinformē. Latvijas Neredzīgo biedrība

Nezin arī, kā ar viņu [pacēlāju] rīkoties. Apeironis

4. SITUĀCIJU PIEMĒRI: GADĪJUMU ANALĪZES REZULTĀTI

Pētījuma ietvaros tika atlasīti atsevišķi objekti, ko analizēt atsevišķi kā gadījumus. Izvēlētie objekti izkristalizējās pakāpeniski laika gaitā,

Pirmais no objektiem ir Rīgas domes sociālā māja, kur koncentrētas personas ar kustību traucējumiem. Tā atspoguļo to, kāds risinājums šobrīd rasts uzreiz daudzu personu ar kustību traucējumiem problēmām. Tāpat tas izkristalizē pretrunas starp mūsdienīgu ugunsdrošības problēmu risinājumu un spēkā esošajām normām. Un visbeidzot – šis risinājums var būt optimāls pārejas periodā, taču tas noteikti nav iekļaujošs, drīzāk tas koncentrē personas ar kustību traucējumiem vienā atsevišķā Rīgas apkaimē.

Otrs objekts ir biznesa un tirdzniecības centrs “Origo” Satekles ielā 2b, kas ir viena no vismodernākajām (ja ne pati modernākā) publiskajām ēkām Rīgā vides pieejamības jomā. Situācija šajā ēkā parāda, ka tas principā Rīgā ir iespējams, kā arī to, kā šāds risinājums panākts.

Kā trešais gadījums izvēlētas Rīgas sabiedriskās tualetes. Problēma sākumā netika identificēta, taču pakāpeniski pētījuma gaitā tai pētnieki pievērsta arvien lielāka uzmanība, analizējot to pieejamību sistēmiski – kādas iespējas personām ar kustību traucējumiem ir pārvietoties pilsētas centra daļā, ja viņi tur nedzīvo un nestrādā. Lielā mērā sabiedrisko tuaļu pieejamība ir integrāls elements, kas atspoguļo pilsētas pieejamību kā tādu.

4.1. Sociālā māja Mežrozīšu ielā 43

Ēku komplekss Rīgā, Mežrozīšu iela 43 ir Rīgas domes sociālais projekts, kur pieejami sociālie dzīvokļi dažādām mērķgrupām, tai skaitā tur dzīvo vairāk nekā 100 personas, kas pārvietojas ratiņkrēslos. Tāpat ēkā ir pieejami dažādi pakalpojumi, tai skaitā sociālie, medicīniskie, reliģiskie.

Ēku komplekss ir celts salīdzinoši nesen un atklāts 2020.gadā. Tas ietver virkni vides pieejamības prasību – pandusus, liftus, zemos rokturus durvīm, atbilstošus ieeju platumus, liftā ir arī marķējumi Braila rakstā, stāvu krāsojums atšķiras, lai vieglāk orientēties cilvēkam ar garīga rakstura traucējumiem utt. Šajā ēkā ir pieejami dzīvokļi cilvēkiem ratiņkrēslos, un ievērojams skaits – vairāk par 100 – tur arī dzīvo.

Jau būvējot ēku, notika konsultācijas ar “Apeiron”, kas ļāva savlaicīgi iekļaut dažādus specifiskus risinājumus, lai veidotu drošāku un ērtāku vidi cilvēkiem ratiņkrēslos. Ēka ir veidota tā, lai cilvēks, kurš atrodas ratiņkrēslā, varētu patstāvīgi pārvietoties jebkurā ēkas vietā bez citu cilvēku palīdzības. Vienlaikus dzīvokļi ir salīdzinoši mazi, par ko organizācijas, kas pārstāv personas ar invaliditāti, ir izteikušas neapmierinātību. Taču šajā gadījumā Rīgas domei bijusi izšķiršanās starp atbilstību augstiem standartiem un to, lai nodrošinātu mājokli iespējami daudziem. Cilvēki saņem

nelielus dzīvokļus ar iekšējo apdari, tur ir elektroplīts, vannas istaba un tualete ir pilnīgi aprīkota, ņemot vērā dažādas specifiskas prasības. Cilvēks, ievietojot savas mēbeles, var uzsākt dzīvi.

Arī apkārtēja vidē, rajonā, kurā atrodas ēka, ir veidoti vides pieejamības pielāgojumi – uzbrauktuves trotuāriem, kas ļauj ēkas iedzīvotājiem vieglāk pārvietoties, specialās stāvvietas. Vienlaikus jāatzīmē, lai arī vide ir salīdzinoši labi pieejama, tomēr ēku komplekss ir tālu no pilsētas centra, sabiedriskā transporta pakalpojumus nodrošina vienīgi autobuss, un, ja vairāki desmiti no ēkā dzīvojošajiem cilvēkiem ratiņkrēslā nolemtu strādāt Rīgas centrā vai kāda cita iemesla dēļ turp vienlaikus doties, tad sabiedriskais transports nevarētu viņus visus uzņemt.

Lai arī ēkā ir identificējami daļa risinājumu cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem (ir marķējumi liftos un dzeltenmelnas lentes pie pakāpieniem), tomēr nav vadulu vai skaidrojumu Braila rakstā, kā pārvietoties pa ēku neredzīgiem cilvēkiem vai skaņu cilpu cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem. Tas ir saistīts ar faktu, ka bija skaidra ēkas mērķgrupa.

Tā kā šī nebija pirmā sociālā māja, ko būvēja Rīgas pilsēt būvnieks, tad, ņemot vērā iepriekšējo pieredzi, ir ņemts vērā tas, kas bijis neveiksmīgs iepriekš. Ir iekļauta īpaša telpa, kur cilvēki var novietot un uzlādēt savus elektriskos ratiņkrēslus. Tas atvieglo gan elektrisko ratiņkrēslu uzlādēšanu, gan risina to novietošanas problēmas, ja daļai iedzīvotāju ir vairāk kā viens ratiņkrēsls, piemēram, viens iekštelpām, otrs braukšanai pa ielu utt.

Kā vienu no ēkas trūkumiem var atzīmēt, ka ēkai nav automātisko durvju, kas pašas atvērtos un aizvērtos. Esošās durvis cilvēkiem ratiņkrēslā ir grūtāk atvērt, tāpēc tās tiek atstātas vaļā, lai cilvēkiem būtu vieglāk pārvietoties. Ziemā tas var būt sarežģītāk, jo nepieciešams taupīt siltumu. Automātiskās durvis nav ievietotas līdzekļu trūkuma dēļ. To ekspluatācija ilgtermiņā ir dārgāka. Ja nebūtu ierobežotu līdzekļu, šo aspektu labprāt būvnieki mainītu, paredzot automātiskās durvis. Tāpat papildus nodērtu pirmajā stāvā kopēja trenāžieru zāle vai telpa socializācijai. Ieteiktu, būvējot jaunas ēkas, ieplānot arī sociālo darbinieku, kas tiešā veidā strādātu ar iemītnieku sociālajām problēmām.

Dzīvokļos ir pieejamas arī trauksmes poga, ko cilvēki var nospiegt, piemēram, ja kāds vannas istabā ir nokritis – tad dežurants monitorā to varētu redzēt un doties palīgā. Tomēr pēc būtības sistēma nedarbojas, jo dzīvokļu īpašnieki baidās dot savu dzīvokļu atslēgu citiem cilvēkiem un dežurantam nav atslēgu dublikātu ar kurām tikt dzīvokļos. Tāpēc arī gadījumos, ja dežuranti zina, ka vajag palīdzību, iekšā dzīvokļos viņi netiek.

Lai arī vides pieejamība ēkā ir nodrošināta labā līmenī, ēkai ir būtiskas problēmas, kā rīkoties ugunsgrēka gadījumā. No vienas puses katrs dzīvoklis ēkā ir būvēts kā atsevišķa ugunsdroša kamera, līdz ar to drošākais risinājums ir gaidīt palīdzību dzīvoklī. No otras puses spēkā esošās ugunsdrošības prasības degošu ēku tās iedzīvotājiem liek atstāt pēc iespējas ātrāk, kas esošajā situācijā nav iespējams, jo lifts uguns trauksmes gadījumā nedarbojas, bet vienlaikus evakuēt 100 cilvēku ratiņkrēslos nav iespējams. Ir bijusi sarakste ar VUGD, lūdzot rast saprātīgu risinājumu, tomēr VUGD darbojas saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu un nekādi risinājumi, ko tā neparedz, pieļauti netiek. Līdzīgas problēmas ar ugunsdrošību ir visās ēkās, kurās ir lifti, jo tikai gadījumos, ja ēkā ir viens vai divi cilvēki ratiņkrēslos, var izmantot risinājumus, kas paredzēti esošajos tiesību aktos.

Pētījuma laikā tika apkopotas idejas kā šādas situācijas varētu labāk risināt nākotnē, ja neskaita iespēju koriģēt likumdošanu, piemēram:

- dzelzs balkoni ārpusē pie ēkas, kur cilvēki ratiņkrēslos gaida, kamēr tiek nocelti;
- lifts ar citu elektrības padevi ēkas ārpusē;
- ugunsdrošs lifts;
- plānojot dzīvokļus cilvēkiem ratiņkrēslā, iekārtot tos pirmajā stāvā.

Katrai no šīm iespējām ir savi pozitīvie un negatīvie efekti. Tomēr kopumā konstatējams, ka pastāv pretrunas starp vides pieejamību un citām prasībām.

Kopumā šādus kompleksus – vietas, kur vienlaikus tiek izmitināts liels skaits cilvēku ar līdzīgu invaliditātes veidu (kā šis vai kā Jugla personām ar redzes invaliditāti) – var vērtēt kā optimālus pārejas risinājumus, kas vienlaikus risina daudzu cilvēku problēmas. Taču vienlaikus tas ir geto tipa risinājums, kas neparedz personu ar invaliditāti pilnvērtīgu iekļaušanu sabiedrībā, tāpēc, situācijai pakāpeniski uzlabojoties, būtu rekomendējams, no šādiem risinājumiem atteikties.

4.2. Biznesa un tirdzniecības centrs “Origo” Satekles ielā 2b

Ēkā Satekles ielā 2b un ir tirdzniecības centra “Origo” sastāvdaļa, kas pievienota salīdzinoši nesenu un uzcelta pilnībā no jauna vietā, kur agrāk atradās Latvijas pasta ēka. Ēkas augšējā stāvā izvietots biznesa centrs “Origo One”.

Ēkas īpašnieki no Norvēģijas izvirzīja uzstādījumu, ka tai jābūt atvērtiem visdažādākajām sabiedrības grupām, jāiet līdzī laikiem. Šī ir viena no visvairāk apmeklētajām vietām Rīgā, savienota ar dzelzceļa staciju, kur apmeklētāju skaits ir virs 20 miljoniem gadā, bet perspektīvā ir iecere sasniegt 30 miljonus.

Papildus nākas saskarties ar izaicinājumu, ka ēka atrodas stacijas vidē, kas parasti ir nepievilcīga jebkurā lielā pilsētā, un Rīga nav izņēmums. Tas saistās ar papildus vandālisma riskiem, nepieciešamību biežāk kaut ko telpās nomainīt, tīrīt un tamlīdzīgi.

Izvēlētais universālais dizains ir piemērots ikvienam, ne tikai personām ar invaliditāti (piemēram, gados vecākiem cilvēkiem ar ierobežotām kustību spējām, maziem bērniem, vecākiem ar bērnu ratiņiem u.c.), cenšoties, lai risinājumi, kas atvieglo dzīvi personām ar invaliditāti, nebūtu uz pārējo apmeklētāju rēķina. Visbiežāk šajā objektā tas arī izdevies – zināmi izņēmumi varētu būt, piemēram pandusi, kur pastāv risks, ka kājāmgājējam tiek sajaukts soļu ritms u.tml.

Ēka ir sertificēta saskaņā BREEAM ilgtspējīgo būvju standartu, kas ir pasaules populārākais pielietotais būvju standarts. Būvēt atbilstoši šim standartam bija obligāts uzdevums. Bet ēkas ekspluatācijas laikā daži vides pieejamības elementi tika uzlaboti. Tiek norādīts uz to, ka ēkas būvniecības posmā bijusi sadarbība gan ar “Apeirons”, gan ar “Sustento”, kuru sniegtie padomi viens otru papildinājuši.

Starp biroja telpu nomniekiem ir vairāki Latvijas mediji, tādējādi tā ir papildus motivācija nodrošināt vides pieejamību, jo pretējā gadījumā pastāv riski, ka informācija par problēmām var parādīties ziņās.

Var uzskatīt, ka šī ēka ļauj lauzt stereotipu par to, ka pieejama vide nevar būt gaumīga – atrastais risinājums rāda, ka to ir iespējams veiksmīgi apvienot.

Ēkā ir nodrošinātas pārvietošanās iespējas, kā arī četras tualetes personām ar kustību traucējumiem (katrā stāvā viena, tai skaitā arī ceturtajā biroju stāvā), specializētajās tualetēs ir pieejami domofoni. Tāpat ēkā ir vadulas un taktilā ēkas karte neredzīgajiem, dzirdes cilpas vārdzirdīgajiem. Ir zemāka lete informācijas centrā, kur iespējams piebraukt ratiņkrēslā, kā arī digitālie stendi ar informāciju gan par tirdzniecības centru, gan par sabiedrisko transportu. Liftos ir papildus navigācija ar skaņu, kas paziņo stāvus. Uz kāpnēm ir papildus margas, kas domātas bērniem.

Sākotnēji vadulas bija tikai pirmajā stāvā (pieņemot, ka tur tās ir visnepieciešamākās, jo daudzi ēku izmanto tranzītā uz dzelzceļa staciju un šajā stāvā ir pārtikas veikals), taču vēlāk īpašnieks piekritis apmaksāt arī vadulu izvietojumu pārējos divos tirdzniecības zāles stāvos. Nav atrisināts jautājums, kā vadulas izvietot pie ēkas ieejas, kur ir maināmie paklāji, jo zem paklājiem vadulas izvietot nav jēgas, bet uz paklājiem, kas ir maināmi, tās izvietot arī ir problemātiski. Ir konstatējami

gadījumi, kad tirdzniecības centra telpu nomnieki – jauniešu vidū populāra kafejnīca – mēdz pieļaut krēslu novietošanu uz vadulām, kas liecina par izpratnes trūkumu, kāda ir vadulu funkcija.

Atsevišķi strādāts pie ārdurvju iekārtošanas jautājuma. Virpuļdurvis ir efektīvas caurvēja novēršanai, taču tās ir problemātiskas gan personām ratiņkrēslos, gan vecākiem ar bērnu ratiņiem. Līdz ar to blakus virpuļdurvīm ir automātiskās durvis ar pogu, kuru nospiežot, durvis automātiski atveras un pēc tam aizveras.

Ļoti būtisks ir evakuācijas jautājums – ēkas specifika ir tāda, ka atsevišķos mēnešos to nākas evakuēt pat vairākas reizes (galvenokārt huligāniskas rīcības dēļ). Līdz ar to tiek pievērsta uzmanība tam, lai neviens no nomniekiem neko nenovietotu priekšā evakuācijas ceļiem. Tāpat izmantoti tādi risinājumi kā Braila raksts uz evakuācijas kāpņu margām. Ir pieejams aprīkojums kas jāizmanto, lai pa evakuācijas trepēm noslidinātu uz leju cilvēku, kurš pats nav spējīgs pārvietoties, kā arī apsardze ir apmācīta to paveikt.

Ēku šobrīd bieži apmeklē personas ar īpašām vajadzībām, kas liecina, ka ieguldījumi vides pieejamības nodrošināšanā nav bijuši veltīgi. Īpašnieka Linstow pārstāvji uzskata, ka ēkai šobrīd ir visaugstākie standarti vides pieejamībā no Linstow pilotobjektiem Baltijas valstīs, un līdzvērtīgu objektu vides pieejamības nodrošināšanā Rīgā grūti atrast.

4.3. Sabiedriskās tualetes Rīgā

Sabiedrisko tualesu pieejamība Rīgā ir tālu no ideālas nemaz nerunājot par tualetēm personām ar invaliditāti. Apsekojot Rīgas centra tualetes tika konstatēts, ka vides pieejamība nodrošināta vien dažās no tām, piemēram, Esplanādē pie Mākslas muzeja. Varēja novērot, ka vairākās vietās tualetes cilvēkiem ar invaliditāti ir paredzētas, bet tās nav izmantojamas.

Piemēram, tualete Centrālajā stacijā, kā norādīja vietējā dežurante, nedarbojās ūdens trūkuma dēļ, ko izraisījuši Rail Baltic remontdarbi. Rail Baltic būvnieki par to savukārt bija izbrīnīti, norādot, ka remontdarbi notiek citā vietā un ūdens nepieejamība tieši vienai tualetei ir apšaubāma. Savukārt kā novērojām, slēgtajā tualetē tika uzglabāts telpu uzkopšanas inventārs.

Jau minētā tualete Esplanādē funkcionē pēc šāda principa – pie lifta nepieciešams nospiegt pogu, pēc tam ierodas dežurants, iedarbina liftu, persona ratiņkrēslā nobrauc ar to lejā, pēc tam tiek atslēgta tualete un persona tajā ielaista. Citas personas tualetē ielaistas netiek, jo pastāv vandālisma riski. Kā norādīja Rīgas domes Mājokļu un vides departamentā, lifts uz tualeti salīdzinoši ilgu laiku bijis bojāts, un remontdarbi aizņēmuši aptuveni mēnesi. Praksē tas nozīmē, ka persona ar invaliditāti uz to, ka šāda tualete būs pieejama pašlaik nevar, bet alternatīvu tualesu ir maz.

Vasaras periodā parkos tiek izvietotas pārvietojamās biotualetes (tai skaitā dažās vietās tādas, kas paredzētas personām ratiņkrēslā), taču to darbības laiks ir no 1.maija līdz 30.septembrim.

Vairākkārt apmeklējot Grīziņkalna parku, tika konstatēts, ka tur uz specializētās tualetes durvīm atrodas uzlīme, ka tualete nedarbojas. Par to vaicājot Rīgas domes Mājokļu un vides departamentā, tika saņemta atbilde, ka tas saistīts ar vandālismu – tualetes tiek slēgtas, jo tajās kaut kas salauzts. Vairākas nedēļas pēc šīs sarunas tualete tika apmeklēta vēlreiz, konstatējot, ka uz durvīm joprojām ir tā pati uzlīme – tādējādi problēma vai nu joprojām nebija atrisināta vai arī bija radusies no jauna. Rodas aizdomas, ka tualete ir slēgta, lai izvairītos no vandālisma, pašas tualetes pastāvēšanu būtībā padarot simbolisku, tā vietā, lai tā būtu funkcionāla, tādā veidā maldinot cilvēkus, ka parkā ir pieejamas labierīcības.

Papildus problēma saistās ar to, ka Rīgas sabiedriskās tualetes nav vienas struktūrvienības pārziņā – par daļu atbild Mājokļu un vides departaments, par citām Īpašuma departaments. Mājokļu un vides departamenta mājas lapā pieejama arī tualesu karte, taču tur atrodamas tikai tās, kas ir šī departamenta pārziņā. Tāpat nav informācijas, ka daļa no tualetēm personām ar invaliditāti faktiski nav pieejamas.

Viena no problēmām saistās ar to, ka gan sabiedriskās tualetes, gan tirdzniecības vietās pieejamās tualetes nereti izmanto bezpajumtnieki un pavisam citiem mērķiem, nekā paredzēts – viņi tajās mēdz pārgulēt un/vai mazgāties. Šai problēmai grūti piedāvāt ātri ieviešamu un efektīvu risinājumu. Daļēji varētu palīdzēt, piemēram, publiski pieejamas dušas tirgu un citu objektu tuvumā, kur novērojama ievērojamāka bezpajumtnieku koncentrācija. Tas varētu risināt ne tikai tualesu vandālisma problēmu, bet arī bezpajumtnieku higiēnas problēmu.

Tomēr, runājot par vides pieejamību, šī tuales neesamības problēma ir ļoti būtiska, lai personas ar invaliditāti biežāk izietu uz ielas un pārvietotos pilsētā. Īpaši aktuāla problēma ir tiem, kas attiecīgajā rajonā nestrādā, nedzīvo, tūristiem u.tml. Tāpat ļoti būtiski ir, lai tualetes ne tikai būtu, bet personas ar invaliditāti varētu būt drošas, ka tās ir atvērtas.

SECINĀJUMI

Pārmaiņas sabiedrībā kopumā

Kopumā sabiedrība Latvijā un arī Rīgā kļūst iekļaujošāka, un viens no elementiem, kas par to liecina, ir arvien labāka situācija vides un pakalpojumu pieejamībā. Tomēr šie procesi ir lēni un pakāpeniski, jo sabiedrības apziņa, izpratne un zināšanas nevar izmainīties gada vai divu laikā. Un izmaiņas attiecas uz sabiedrību visos līmeņos, tai skaitā arī uz pašām personām ar invaliditāti, kuras pakāpeniski arvien biežāk gūst iespēju izmantot to vidi un pakalpojumus, kas pieejami pārējiem. Taču ne visi sabiedrības locekļi, tai skaitā ne visi cilvēki ar invaliditāti, ir gatavi šādiem pārmaiņu tempiem.

Rīga pēdējā desmitgadē ir kļuvusi ievērojami pieejamāka personām ratiņkrēslos, taču to cilvēku problēmas, kam ir redzes nu dzirdes problēmas, ir risinātas ievērojami mazākā mērā. Liela daļa sabiedrības nepazīst vadulas, kā arī neko nezina par akustiskajām cilpām. Sabiedrībā joprojām trūkst zināšanu un izpratnes par to, kā nodrošināt vides pieejamības risinājumus. Kā eksperti šajā jomā darbojas atsevišķas nevalstiskās organizācijas (vispirmām kārtām “Apeirons” un “Susento”).

Tomēr situācija ar vides pieejamību personām ratiņkrēslos ir tāla no optimālas. Un jāņem vērā, ka objekti, kuros ir kāpnēs, bet nav alternatīvu risinājumu, personām ratiņkrēslos pēc būtības ir pilnībā nepieejami, kamēr personas ar redzes traucējumiem tajos var iekļūt, lai arī tikai ar asistenta palīdzību. Situācija, kad personas ar ratiņkrēsli tiek nestas par kāpnēm, nav uzskatāma par akceptējamu, jo ietver traumatisma riskus.

Sabiedrības izpratne par vides pieejamību parasti reducējas līdz stereotipiskiem nosodījumiem tiem, kas novietojuši transporta līdzekli stāvvietā, kas paredzēt personām ar invaliditāti, tai pat laikā novietojot uz vadulām elektroskūterus, uz pandusiem velosipēdus vai puķu podus un izmantojot tualeti personām ar invaliditāti kā noliktavu.

Ielu un ēku sakārtošana, nodrošinot plašāku pieejamību, nav ātrs process, arī tas aizņem desmitgades. Šajā laikā mainās arī vides pieejamības nodrošināšanas standarti, tādējādi process īsti pabeigts nebūs nekad. Taču var pakāpeniski padarīt pilsētu iespējami pieejamāku.

Nozīmīgākās problēmas

Kā būtiska problēma Rīgā ir konstatējams vienotu standartu trūkums savu īpašumu uzturēšanā un atbildības decentralizācija starp dažādiem Rīgas domes departamentiem. Vides pieejamība Rīgā ir horizontālā prioritāte, un pašvaldībā nav struktūrvienības, kas koordinētu vides pieejamību Rīgā.

Vides pieejamības risinājumi pilsētas ielās konkurē ar citām sabiedriski būtiskām prioritātēm – nepieciešamību saglabāt kultūras mantojumu, nepieciešamību nodrošināt inženiertehnisko komunikāciju funkcionēšanu un apkopi, nepieciešamību saglabāt apstādījumus, kā arī ar ērtībām jebkuram sabiedrības locekļiem (pieturvietu nojumes, soliņi). Līdz ar to vides pieejamības risinājumu kā prioritātes virzīšana var raisīt sabiedrības neapmierinātību.

Nereti vides pieejamības prasības ir pārāk formālas, tās aprobežojas ar noteiktu normatīvu izpildi, neiedziļinoties būtībā. Līdz ar to ir iespējams izveidot objektu atbilstošu normatīviem, taču pēc būtības vides pieejamību nenodrošināt, vai arī nodrošināt pieejamu vidi, vienlaikus precīzi neizpildot visu normatīvajos aktos noteikto.

Daļa pilsētas ielu ir labā kārtībā, taču citās problēmas sagādā gan bedres, gan augstais šķērskritums, ko nepieciešams mazināt. Problēma ir arī tāda, ka pilsētas ielas, kas ir labi pieejamas gada lielākajā daļā, kļūst nepieejasmas ziemā – notīrīti posmi mijas ar nenotīrītiem. Tā kā to, vai iela būs notīrīta, paredzēt nav iespējams, tad personas ar kustību traucējumiem no mājām ziemā nereti iziet neriskē. Šobrīd ielu tīrīšanas jautājumi tiek centralizēti risināti, tomēr jāpaiet laikam, lai tas kļūtu par sistēmu, kas nodrošina, ka pārvietošanās personām ar kustību traucējumiem būs iespējama.

Kā ēkas, kur vides pieejamības risinājumi ieviesti minimālā līmenī, var minēt izglītības iestādes. Ja vispārējās izglītības pieejamība vēl ir nodrošināta, jo daļā skolu vide ir pieejama, tad interešu izglītība Rīgā personām ar invaliditāti ir gandrīz nepieejama.

Tiesību akti

Konstatējams, ka tiesību akti pakāpeniski pārorientējas no saprātīga pielāgojuma kā vides pieejamības normas uz universālo dizainu.

2021.gadā pieņemti jauni MK noteikumi Nr.693 “Būvju vispārīgo prasību būvnormatīvs LBN 200-21”, kuri izdoti saskaņā ar Būvniecības likuma 5. panta pirmās daļas 3. punktu. Noteikumi nosaka daudz plašāku prasību loku, kādas jāievēro, projektējot ēkas, stadionus, arēnas, brīvdabas estrādes un citas brīvdabas izklaides būves, kā arī prasības to novietošanai, jaunai būvniecībai, atjaunošanai, pārbūvei un restaurācijai. Noteikumos minētās prasības daudz plašāk nekā iepriekš regulē ne tikai vides pieejamību, bet ievieš arī universālo dizainu. Tā kā noteikumi ir jauni, šobrīd nav iespējams izvērtēt to ieguldījumu vides pieejamības nodrošināšanā, bet nevienā intervijā netika norādīts uz kādām problēmām tajā.

Rīgas saistošajos noteikumos Nr.103 “Rīgas teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi”, kuru darbība gan ir apturēta, liels uzsvars likts uz vides pieejamības nodrošināšanu publiskajā ārtelpā.

Ir konstatētas būtiskas pretrunas starp moderniem risinājumiem ugunsgrēka gadījumā (istabas-kapsulas, no kurām evakuācija nav nepieciešama u.c.) un tiem, normatīviem, kas šobrīd ir spēkā Latvijā (jāevakuē visi iedzīvotāji). Tas var traucēt vides pieejamību (personām ratiņkrēslā netiek ļauts doties uz noteiktiem ēkas stāviem, jo nav iespējama savlaicīga izkļūšana, ja nefunkcionē lifts).

REKOMENDĀCIJAS

Holistiska vīzija, samērīgums un pilsētas prioritātes

Svarīgi, lai Rīgai būtu holistiska pilsētas attīstības vīzija. Vides pieejamības risinājumiem jābūt integrālai šīs vīzijas sastāvdaļai. Bez holistiska redzējuma vides pieejamības risinājumi var traucēt citām pilsētas dzīves funkcijām. Mērķim vides pieejamībā jaunus projektos un ārtelpās jābūt universālajam dizainam, bet, kur tas nav iespējams, nepieciešams rast vismaz saprātīgu pielāgojumu.

Optimāls ceļš, kā vīziju noformēt dokumentārā formā, būtu vides pieejamības stratēģijas izstrāde, kurai savukārt tiktu pakārtoti plāni ar konkrētiem izpildes termiņiem un finansējuma apjomu, kā arī atbildīgajiem. Veiksmīgai procesu organizācijai Rīgas pašvaldībā nepieciešams koncentrēt atbildību par vides pieejamības jautājumiem. Lai tas varētu efektīvi funkcionēt, struktūrvienībai vai speciālistam, kas atbildētu par vides pieejamību, nepieciešams atrasties tiešā izpilddirektora pakļautībā.

Vides pieejamības jautājumi būtu risināmi divos līmeņos – koordinējot Rīgas domes īpašumu pieejamību, kā arī pārbaudot un veicinot vides pieejamības nodrošināšanu citu īpašnieku objektos Rīgas teritorijā.

Svarīgi, lai dažādu objektu rekonstrukcijā iesaistītās puses panāktu sabalansētu risinājumu, ņemot vērā gan vides pieejamību, gan komunikāciju turētāju intereses, gan nepieciešamību saglabāt kultūras vērtības un zaļo zonu. Šai nolūkā struktūrvienībai vai speciālistam, kas Rīgā atbildēs par vides pieejamību, jābūt ar pietiekami plašām pilnvarām, lai varētu meklēt risinājumus kopā ar komunikāciju īpašniekiem, atbildīgajiem par kultūras mantojuma saglabāšanu, apkaimju biedrībām un citiem. Ja būvprojektu izstrādātājs nevar individuāli panākt veiksmīgu saskaņojumu, kas ietver visu minēto pušu intereses, tām nepieciešamības gadījumā ir savā starpā jābūt gatavām runāt un vienoties par kompromisiem.

Viens no risinājumiem, kā sabalansēt intereses stratēģiskā līmenī, būtu padomes (ja tā ir pastāvīga) vai darba grupas (ja paredzēta terminētiem uzdevumiem) izveide, kurā bez Rīgas domes pārstāvjiem ietilptu organizāciju, kas pārstāv personas ar invaliditāti, pārstāvji, personas no uzņēmēju un arhitektu vides, kā arī no cietām procesā iesaistītajām pusēm (piemēram, Ekonomikas ministrijas, Labklājības ministrijas, pazemes komunikāciju īpašniekiem u.tml.).

Vides pieejamības risinājumiem jābūt saprātīgiem un samērīgiem. Tas nozīmē, ka tos nevar vienādā mērā izvirzīt nelielai kafejnīcai vēsturiskajā centrā un lielam ēdināšanas kompleksam, kas izvietots ēkas pirmajā stāvā. Pirmajā gadījumā striktu prasību izvirzīšana visdrīzāk nozīmēs, ka uzņēmums nevarēs funkcionēt vispār, kamēr otrajā gadījumā to izpildei jābūt obligātai. Kā viens no iespējamajiem risinājumiem ir izmaiņas nodokļu sistēmā, pakalpojumus nodrošinošajiem objektiem, kur nav vides pieejamības par to maksājot nodokli, kas tiek pārdalīts par labu objektiem, kur vides pieejamība ir nodrošināta. Svarīgi, lai šis nodrošinājums būtu pēc būtības,

nevis tikai atbilstoši dažiem formāliem kritērijiem. Tāpat svarīgi vērtēt ne tikai vienreiz, pieņemot ekspluatācijā, bet vērtēt to, kā infrastruktūra tiek uzturēta.

Lai vides pieejamības risinājumus ieviestu maksimāli plaši, priekšroka dodama risinājumiem, kas skar iespējami lielu mērķgrupas daļu, lai arī, iespējams, risinājumi sākotnēji būs nepilnīgi (piemēram, šaurāki mājokļi iespējami daudziem, nevis plašāki bet mazākai mērķgrupas daļai), pēc tam tos pilnveidojot un standartus uzlabojot. Līdzīgā veidā svarīgi vispirms nodrošināt vides pieejamību maģistrālajās ielās, pēc tam pievērsties ja mazākām pieguļošām ielām.

Rīgas pašvaldības īpašumi un infrastruktūra

Izvirzot augstus vides pieejamības standartus, vispirmām kārtām nepieciešams, lai Rīgas pašvaldības īpašumi atbilstu šiem standartiem. Lai tie būtu vienoti, nepieciešama arī vienota atbildība par Rīgas domes īpašumiem vai arī kārtība, kas nosaka, ka visi īpašumi sertificējami pēc vienotiem standartiem. Būtu veicams ēku audits, izmantojot, piemēram, Labklājības ministrijas Vides un informācijas piekļūstamības pašnovērtējuma anketu, kas kalpo par pamatu Rīgas pašvaldības iestāžu vides pieejamības nodrošināšanas īstermiņa un ilgtermiņa plānu izstrādei. Tāpat no Rīgas domes daudzos gadījumos atkarīga piekļuve citu īpašnieku objektiem (ielas, ietves, infrastruktūra u.tml.), ko arī vajadzētu novērtēt un iekļaut iepriekš minētajos plānos.

Lai pieaugtu personu ar invaliditāti īpatsvars Rīgas ielās, šiem cilvēkiem ir nepieciešama pārliecība, ka viņi varēs patstāvīgi pārvietoties. To iespējams iegūt tikai, laika gaitā pakāpeniski pilnveidojot vides pieejamību pilsētā, kā arī pastāvīgi pievēršot uzmanību tam, vai ieviestie risinājumi tiešām funkcionē (vai kādai zvana pogai nav beigusies baterija, vai pacēlājs spēj darboties tūlīt un nekavējoties u.tml.). Īpaši par šo problēmu jādomā ziemā – ja cilvēki nevar būt droši par to, ka iela viņu maršrutā būs notīrīta, viņi uz ielas neizies. Papildus problēmu ziemā sagādā arī augstais šķērskritums daļā ielu – pakāpeniski nepieciešams to samazināt līdz līmenim, kas nodrošina ūdens noteici, bet vienlaikus samazina izslīdēšanas riskus uz ielas, īpaši ziemā.

Runājot par pakalpojumiem, nepieciešams izvērtēt un uzlabot sabiedriskā transporta pieejamību – īpaši tas attiecas uz pieejamību personām ar redzes traucējumiem (savlaicīga piebraukušā maršruta nosaukšana neredzīgajiem visos transporta līdzekļos), kā arī komunikāciju starp personām pieturā un transporta vadītāju (kā persona ratiņkrēslā dara zināmu savu vēlmi iekāpt transporta līdzeklī). Tāpat būtiski Rīgā padarīt funkcionālas aplikācijas telefonos, kas ļauj personām ar redzes traucējumiem orientēties pilsētā bez pavadoņa palīdzības. Personu ar dzirdes traucējumiem vajadzībām, kur iespējams, jāierīko indukcijas cilpas. Svarīga ir arī sabiedrisko tualetu pieejamība un funkcionēšana (lai persona ar invaliditāti varētu droši zināt, ka norādītajā laikā tualete būs atvērta un darbosies).

Tā kā personas ar vienu un to pašu invaliditātes veidu nav viendabīga grupa – vieni labprāt lieto modernās tehnoloģijas, kamēr citi nē – bet daļa no risinājumiem (īpaši personām ar redzes traucējumiem) visdrīzāk arvien vairāk būs saistīti ar šīm tehnoloģijām, nepieciešams organizēt mācības ar tām apieties, kā arī nepieciešamības gadījumā līdzfinansēt viedierīču un programmnodrošinājuma iegādi.

Nav iespējams īstermiņā pilnībā atrisināt problēmas, kas saistās ar bezpajumtniekiem, kuri izmanto liftus un specializētās tualetes, lai pārnakšnotu, nomazgātos, kā arī to, ka tualetēs raksturīgi vandālisma gadījumi. Tomēr tas nevar kalpot par attaisnojumu šo tualetu ilgstošai nepieejamībai. Problēma ir risināma, tualetes operatīvi savedot kārtībā, nodrošinot tās tādā skaitā un blīvumā, lai kādas vienas nefunkcionēšana neradītu būtiskas problēmas. Paralēli iespējams apsvērt iespēju nodrošināt brīvpieejas dušas vietās, kur ir augtāka bezpajumtnieku koncentrācija.

Nepieciešams daudz plašāk nodrošināt interešu izglītības iespējas personām ar kustību traucējumiem – problēma lielā mērā saistās ar nepieejamu vidi vietās, kur šie pakalpojumi tiek

nodrošināti. Tāpat jāpaplašina skolu tīkla pieejamība, lai pieejamās skolas Rīgā būtu izvietotas vienmērīgāk, bet perspektīvā nepieciešams nodrošināt visu izglītības iestāžu pieejamību. Skolu vides pieejamībai būtu jābūt vienai no prioritātēm, lai no vienas puses, laicīgi integrētu cilvēkus ar invaliditāti sabiedrībā, no otras puses jau no bērnības veicinātu sabiedrības iecietību, toleranci un izglītošanu.

Rīgas pašvaldībai un tās struktūrvienībām jāpārskata un jāpilnveido savas mājaslapas atbilstoši MK noteikumiem Nr. 445 “Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā”, kā arī jāveic to ikgadējs monitorings.

Citi īpašnieki

Lai motivētu īpašniekus nodrošināt vides pieejamību savās ēkās, kā risinājums varētu kalpot līdzfinansējums. Vairāki pētījuma dalībnieki kā potenciāli veiksmīgu mehānismu minēja finansējuma programmu, kas līdzinātos Rīgā organizētajam līdzfinansējumam māju fasāžu renovēšanai. Potenciālajiem finansējuma saņēmējiem būtu iespējams organizēt arī izglītojošus pasākumus vides pieejamības jautājumos.

Ņemot vērā ilgstošo būvprojektu apstiprināšanas procesu, viens no risinājumiem var būt arī to projektu izskatīšana ārpus rindas, kuros paredzēti efektīvi vides pieejamības risinājumi. Tāpat ir apsverama tipveida projektu izstrāde, kā tas ir ar kafejnīcu terasēm, piemēram, tāds risinājums kā mobilas, no tipveida elementiem sastāvošas uzbrauktuves, kuras iespējams izīrēt ēku īpašniekiem tur, kur citi risinājumi nav iespējami. Vēl viens motivators varētu būt ikgadēju balva par labāko vides pieejamības risinājumu Rīgā.

Rīgā ir diezgan daudz tipveida dzīvojamo māju. Līdzīgas mājas sastopamas arī kaimiņvalstīs. Tām ir iespējams izstrādāt tipveida vides pieejamības risinājumus vai arī paņemt tos no kaimiņvalstīm, ja tur šādi risinājumi jau ir izstrādāti. Tas ļautu ievērojami samazināt izdevumus projektēšanai, kā arī uzlabot vides pieejamību uzreiz lielākam skaitam daudzdzīvokļu ēku.

Šobrīd netiek rekomendēti risinājumi, kas ietver soda sankcijas. Svarīga ir sabiedrības un ēku īpašnieku pozitīva attieksme pret personām ar invaliditāti, kā arī vides un pakalpojumu pieejamību. Tas var veicināt jēgpilnu, funkcionālu risinājumu meklēšanu, nevis formālu prasību izpildi minimāli iespējamajā līmenī. Soda sankcijas ir efektīvi piemērot tad, ja sabiedrība jau kopumā ir iekļaujoša un lielākā daļa objektu ir pieejami, pret tiem, kas pieejamību nenodrošina, kaut arī tas ir iespējams.

Ņemot vērā kompetences trūkumu par vides pieejamības risinājumiem, efektīvs veids, kā padarīt vides pieejamības risinājumus maksimāli veiksmīgus, varētu būt ekspertu piesaiste no nevalstiskajām organizācijām, kuras pārstāv personas ar invaliditāti. Viņu lomai jābūt vai nu konsultatīvai vai arī, ja kādas no šīm organizācijām iegūst tiesības izvērtēt būvprojektu atbilstību un sniegt saistošus atzinumus, tad tās jāizvēlas iepirkuma rezultātā, izvirzot noteiktus kompetences kritērijus un atbildību. Šis pakalpojums būtu pilnībā finansējams no Rīgas domes līdzekļiem, kā arī iepirkuma uzvarētāji noteiktā laika posmā nedrīkstētu saņemt finansējumu no tām organizācijām, kuru projekti ir izvērtēti. Organizāciju, kas pārstāv personas ar invaliditāti, iesaiste ļautu ieviest vides pieejamības risinājumus pēc būtības – tas ir, nevis orientēties tikai pēc formalizētām prasībām, bet gan pēc tā, vai risinājums ir funkcionāls.

Papildus tam nepieciešams informēt sabiedrību, bet jo īpaši ēku īpašniekus un projektu realizētājus, par vides pieejamības risinājumiem, to, kā tie funkcionē un kā tos atpazīt. Īpaši nepieciešams akcentēt risinājumus, kas orientēti uz personām ar redzes un dzirdes traucējumiem. Būtu nepieciešams izveidot vides pieejamības nodrošināšanas, piemēram, pandusu, liftu, santehnikas, datu bāzi.

Tiesību akti

Būtiski ir atrisināt jautājumu par elektroskūteru pārvietošanos un novietošanu Rīgas ielās, lai nebūtu apdraudējuma pārējām personām, kas atrodas uz ielas, bet jo īpaši vājredzīgajiem un neredzīgajiem. Tāpat nepieciešams pilnveidot regulējumu, kā rīkoties ugunsgrēka gadījumā, jo tas ir pretrunā ar moderniem risinājumiem un kavē vides pieejamību. Šajā un citos jautājumos, ko regulē valsts, nepieciešams rosināt vai nu risinājumu valsts līmenī vai arī iegūt nepieciešamo tiesību deleģējumu.

Būvniecības likuma 9.1.panta 4.daļas 1.punktā ir noteikts, ka atjaunošanas, pārbūves vai restaurācijas gadījumā būvniecības dokumentos atkāpes no būvnormatīvu tehniskajām prasībām, t.sk. vides pieejamības prasībām, ir pieļaujamas, ja attiecīgās prasības tehniski vai funkcionāli nav iespējams ievērot vai tās uzliek būvniecības ierosinātajam nesamērīgu vai nepamatotu slogu. Šādas atkāpes ir jāaskaņo vai jāpamato būvvaldē vai institūcijā, kura pilda būvvaldes funkcijas. Tomēr tie nenosaka kritērijus, kādos gadījumos būvnormatīvu tehnisko prasību ievērošana uzliek būvniecības ierosinātajam nesamērīgu vai nepamatotu slogu. Līdz ar to ļoti būtiski ir izstrādāt kārtību un kritērijus, kādos gadījumos būvnormatīvu tehnisko prasību ievērošana uzliek būvniecības ierosinātajam nesamērīgu vai nepamatotu slogu. Kā pamatu tam var izmantot direktīvas (ES) 2019/882 “Par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām” VI pielikumā noteikto.

Tikpat svarīgi ir izstrādāt kārtību par vides pieejamības nodrošināšanu vēsturiskajā centrā, renovējot un rekonstruējot ēkas, kā arī pilnveidojot infrastruktūru.